

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERDE OLUMSUZ OTOMATİK
DÜŞÜNCELER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Simge KILIÇ

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Aylin SÖZER ÇAPAN

EYLÜL 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERDE OLUMSUZ OTOMATİK
DÜŞÜNCELER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Simge KILIÇ
(Y1512.272017)

Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Aylin SÖZER ÇAPAN

EYLÜL 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı Y1512.272017 numaralı öğrencisi **Simge KILIÇ**'ın "**ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERDE OLUMSUZ OTOMATİK DÜŞÜNCELER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ**" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 03.09.2018 tarih ve 2018/24 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 21.09.2018 tarihinde kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Unvanı, Adı Soyadı

İmzası

1) Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Aylin SÖZER ÇAPAN

2) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ahmet ŞİRİN

3) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Uğur TEKİN

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans eğitimimin tez çalışması olarak sunduğum “Ortopedik Engelli Bireylerde Olumsuz Otomatik Düşünceler ile Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişki” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım tüm eserlerin kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın iç metinlerinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Simge KILIÇ

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı ortopedik engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rolleri algısının belirlenmesi, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının olumsuz otomatik düşünceler üzerindeki etkisinin ortaya koyulmasıdır.

Bu çalışmam sırasında bana her türlü yol gösteren, sabırla sorularımı cevaplayan ve gerekli motivasyonu sağlayan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Aylin SÖZER ÇAPAN'a katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi ve minnetimi sunarım.

Yaşamım boyunca attığım her adımda yanımda olan, benimle birlikte her yere gelen, hayatımı kolaylaştıran, destek olan, aldığım kararlarda yanımda olan, varlıkları ile bana güç veren babam Tahsin Kılıç'a, annem Aysel Kılıç'a, ablam Burcu Kılıç Tsorbatjik'e ve 6 yaşında manevi desteğim olan yeğenim Masal'a bu çalışma sürecindeki destekleri için teşekkürü borç bilirim.

Eylül 2018

Simge KILIÇ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem Cümlesi.....	6
1.2 Amaç ve Alt Problemler.....	6
1.3 Araştırmanın Önemi.....	8
1.4. Sayıtlar	9
1.5. Sınırlılıklar	9
2. LİTERATÜR BİLGİSİ.....	11
2.1 Engellilik	11
2.1.1 Engel türleri.....	12
2.1.2 Engelliliği açıklayan modeller	14
2.1.2.1 Töresel (Morality) model	15
2.1.2.2 Tıbbi model	15
2.1.2.3 Sosyal model	16
2.1.3 Engellilere yönelik tutumlar.....	16
2.1.3.1 Tutum objesiyle doğrudan deneyim.....	17
2.1.3.2 Anne-babalar, arkadaşlar ve sosyal çevre	17
2.1.3.3 Medya.....	18
2.1.3.4 Engellilere yönelik tutumların kaynağı	19
2.2 Toplumsal Cinsiyet Rollerini	22
2.2.1 Cinsiyet	22
2.2.2 Toplumsal cinsiyet	22
2.2.3 Toplumsal cinsiyet rollerini oluşturan kuramlar	24
2.2.3.1 Sosyo-biyolojik kuram	24
2.2.3.2 Psikanalitik kuram.....	26
2.2.3.3 Sosyal öğrenme kuramı.....	30
2.2.3.4 Bilişsel gelişim kuramı.....	32
2.2.3.5 Cinsiyet şema kuramı	33
2.2.3.6 Sosyal rol kuramı	35
2.2.4 Toplumsal cinsiyet rollerinin yaygınlaşması	36
2.2.4.1 Eğitim.....	36
2.2.4.2 Din.....	39
2.2.4.3 Kitle iletişim araçları.....	39
2.2.4.4 Ders kitapları	40
2.2.4.5 Yoksulluk	40

2.2.4.6 Sağlık.....	41
2.3 Olumsuz Otomatik Düşünceler	41
2.3.1 Bilişsel davranışçı terapi tarihçe	41
2.3.2 Bilişsel yapının kavramsallaştırılması.....	43
2.3.3 Otomatik düşünceler	43
2.3.3.1 Otomatik düşüncelerle ilgili teknikler.....	45
2.4 İlgili Araştırmalar	52
2.4.1 Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili araştırmalar	52
2.4.2 Olumsuz otomatik düşünceler ile ilgili araştırmalar	59
3. YÖNTEM.....	65
3.1 Evren ve Örneklem.....	65
3.2 Veri Toplama Araçları	65
3.2.1 Kişisel bilgi formu.....	65
3.2.2 Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği.....	65
3.2.3 Otomatik düşünceler ölçeği.....	66
3.3 Araştırmanın Modeli	66
3.4 Verilerin Analizi.....	66
4. BULGULAR	69
4.1 Tanımlayıcı Bulgular.....	69
4.2 Hipotezlerin Sınanması	71
4.3 Otomatik Düşünceler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşması.....	79
4.3.1 Cinsiyete göre farklılaşmalar	79
4.3.2 Yaşa göre farklılaşmalar.....	81
4.3.3 Yaşamın çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmalar.....	83
4.3.4 Medeni duruma göre farklılaşmalar	85
4.3.5 Öğrenim durumuna göre farklılaşmalar	87
4.3.6 Anne öğrenim durumuna göre farklılaşmalar	89
4.3.7 Baba öğrenim durumuna göre farklılaşmalar	91
4.3.8 Ailenin ekonomik durumuna göre farklılaşmalar	93
4.3.9 Engelin doğuştan ya da sonradan olması durumuna göre farklılaşmalar ..	95
4.3.10 Tüm vücut engel kayıp oranına göre farklılaşmalar.....	97
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	101
5.1 Sonuç.....	101
5.2 Öneriler.....	102
5.3 Tartışma.....	103
KAYNAKLAR.....	113
EKLER.....	125
ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR

DSM	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ICIDH	: International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1	: Otomatik Düşünceleri Belirlemede Yardımcı Sorular	46
Çizelge 2.2	: Üç Sütunlu Düşünce Kayıt Formu	48
Çizelge 2.3	: Etkin Düşünce Belirleme Formu	49
Çizelge 3.1	: Normal Dağılım Test Sonuçları.....	67
Çizelge 4.1	: Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler.....	69
Çizelge 4.2	: Araştırma Ölçeklerinin Betimleyici İstatistik Tablosu.....	70
Çizelge 4.3	: Korelasyon Analizi Tablosu	72
Çizelge 4.4	: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi	75
Çizelge 4.5	: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler Üzerine Etkisi	76
Çizelge 4.6	: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler Üzerine Etkisi	77
Çizelge 4.7	: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi	77
Çizelge 4.8	: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi	78
Çizelge 4.9	: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	79
Çizelge 4.10	: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	80
Çizelge 4.11	: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin T- Test Tablosu.....	81
Çizelge 4.12	: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin T- Test Tablosu.....	82
Çizelge 4.13	: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelli Bireyin Yaşamının Çoğunun Geçtiği Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu.....	83
Çizelge 4.14	: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelli Bireyin Yaşamının Çoğunun Geçtiği Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu.....	84
Çizelge 4.15	: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Medeni Duruma Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu.....	85
Çizelge 4.16	: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Medeni Duruma Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu.....	86
Çizelge 4.17	: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelli Bireyin Kendi Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	87
Çizelge 4.18	: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelli Bireyin Kendi Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	88
Çizelge 4.19	: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelli Bireyin Annesinin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	89
Çizelge 4.20	: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelli Bireyin Annesinin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	90

Çizelge 4.21 : Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Kişinin Babasının Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	91
Çizelge 4.22 : Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Kişinin Babasının Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	92
Çizelge 4.23 : Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Farklılaşması	93
Çizelge 4.24 : Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Farklılaşması	94
Çizelge 4.25 : Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelin Doğuştan veya Sonradan Oluşuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	95
Çizelge 4.26 : Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelin Doğuştan veya Sonradan Oluşuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu	96
Çizelge 4.27 : Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Tüm Vücut Engel Kayıp Oranına Göre Farklılaşması	97
Çizelge 4.28 : Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Tüm Vücut Engel Kayıp Oranına Göre Farklılaşması	98

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Kognitif Yapı.....	43

ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERDE OLUMSUZ OTOMATİK DÜŞÜNCELER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÖZET

Bu çalışmada ortopedik engelli bireylerin otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rol algıları araştırılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının otomatik düşünceler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, sosyodemografik faktörler açısından toplumsal cinsiyet rolü algısı ve otomatik düşüncelerdeki farklılıkların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Araştırma İstanbul'da yaşayan 50 erkek ve 50 kadın ortopedik engelli bireyden alınan veriler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. İstatistik analiz teknikleri olarak korelasyon, regresyon ve parametrik fark analiz teknikleri kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, toplumsal cinsiyet rollerinden geleneksel cinsiyet rolünün genel olarak kendine yönelik otomatik düşünceleri artırdığını göstermiştir. Geleneksel cinsiyet rolü, kendine yönelik olumsuz düşüncelerden özellikle yalnızlığa yönelik düşünceleri artırmaktadır. Kadın cinsiyet rolü ile erkek cinsiyet rolü, olumsuz düşünceler boyutları olan yalnızlığa yönelik, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik, ümitsizliğe yönelik ve uyumsuzluğa yönelik düşünceleri azaltmaktadır. Otomatik düşünceler genel olarak yaşa göre farklılaşmaktadır. Otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rolleri anne ve babanın öğrenim durumuna ve ailenin gelir düzeyine göre farklılaşmaktadır. Doğuştan engelli olmak ve tüm vücut engel kayıp oranına göre otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rollerinde farklılaşma görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Otomatik Düşünceler, Ortopedik Engel*

**THE RELATIONSHIP BETWEEN NEGATIVE AUTOMATIC THOUGHTS
AND GENDER ROLES IN ORTHOPEDICALLY HANDICAPPED
INDIVIDUALS**

ABSTRACT

Automatic thoughts and social gender role perceptions of orthopedically handicapped individuals were researched in this study. It was aimed to determine the effects of social gender role perceptions on automatic thoughts. Besides, it was aimed to reveal differences in social gender role perception and automatic thoughts regarding sociodemographic factors.

Research was executed with data from 50 male, 50 female orthopedically handicapped individuals living in İstanbul. The research data was gathered by means of Social Gender Roles Scale and Automatic Thoughts Scale. Correlation, regression and parametric difference tests were used as statistical analysis techniques.

Research findings demonstrated that traditional gender as a social gender role have a positive effect on automatic self-thoughts as it increases thoughts on loneliness. Woman and man gender roles on the other side, decreases thoughts on loneliness, helplessness, confusion and escape and, personal maladjustments. Automatic thoughts in general were found to be differing according to age. Automatic thoughts and social gender roles differ according to parents' educational level, family income level, congenital disability and loss rate of physical disability.

Keywords: *Social Gender, Automatic Thoughts, Orthopaedical Handicap*

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dünyada nüfusun yaklaşık % 15'i yani 1 milyar insan hayatını engelli olarak sürdürmektedir. İnsanların kimi doğuştan engelli olarak hayata gelmekte, kimisi ise sonradan kaza, hastalık vb. nedenlerle geçici veya sürekli olarak engelli olarak hayatını sürdürmektedir. Tarih boyunca, engelliler toplumlar tarafından utanç kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Yaşadıkları toplumda birçok olumsuz tutum ve davranışla karşılaşan engelliler insan olmanın gereği olan hak ve özgürlüklerden yeterince yararlanamayarak toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Fırsat eşitliğinden yararlanamayan engelli ve ailesi, fiziki şartların yetersizliğinden eğitim, sağlık gibi en önemli hizmetlere erişememekte, istihdam içinde yeterince yer alamadığından gün geçtikçe yoksullaşmaktadır. Toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalan birey daha yoğun stres, anksiyete ve depresyona maruz kalmaktadır.

Toplum içinde çoğu zaman öteki olarak görülen engelli olma hali aslında insan olma halinin bir parçasıdır. Dünyada bitmeyen savaş ve terör eylemleri, dünya nüfusundaki yaşlanma, çeşitli kronik hastalıkların ortaya çıkması vb. nedenlerle dünya üzerinde her geçen gün engelli sayısı hızla artmaktadır. Bu nedenle dünyada yaşayan herkes doğrudan ya da dolaylı olarak bir çeşit engellilik ile karşı karşıyadır. Şu bir gerçektir ki engellilik hayatın bazı noktalarında herkesin yaşamını bir şekilde etkileyecektir.

Engellilik kavramı üzerine çok çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engelliliğin tanımını, “kişiden ya da bir bütün olarak kişilerin vücut fonksiyonlarından beklenen gelişimde ve vücudun fonksiyonlarını yerine getirmesinde eksiklik ya da sınırlılık” olarak tanımlamış ve 3 sınıfa ayırmıştır (World Health Organisation, 2001).

Bedensel engellilik grubuna giren ortopedik engellilik; doğuştan veya sonradan, kaza ya da bir hastalık sonucunda oluşabilmektedir. Ortopedik engelli bireylerde kas ve iskelet sisteminde yetersizlik olabilir ve buna bağlı olarak kişilerin normal yaşam aktivitelerini gerçekleştiremeyecek derecede fiziksel yetersizliğe ve fonksiyon kaybına uğraması da söz konusu olabilmektedir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2002). TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun %12,29'u engellidir.

Erkek engellilerin toplam nüfusa oranı %11,10, kadınların ise %13,45'tir. Ortopedik engellilerin toplam nüfusa oranı ise %1,25'tir. Ortopedik engelli kadınların oranı %1,02 iken, ortopedik engelli erkeklerin oranı %1,48'dir.

Tarihin her döneminde engelliler, toplum içerisinde çok çeşitli güçlüklerle karşılaşmışlardır. Kökleri toplumun derinliklerinde yer alan “normal ve normal olmayan” anlayışı, engellilerin dışlanma sürecinde önde gelen nedenlerden biridir. Bir başka deyişle engellilere yönelik ayrımcılığın temelinde “biz ve ötekiler anlayışı” yatmaktadır. Kadın engellilerin, sosyal dışlama ve ayrımcılığı daha ağır koşullarda yaşadıkları bilinmektedir (Karataş, 2002).

Toplum, her yaşa göre farklı gelişim beklentilerine sahiptir. Bir başka ifade ile “normal gelişim” süreçleri tüm nüfustan beklenmektedir. Yaygın olarak kabul edilen gelişim görevleri şunlardır: Çocukluk döneminde fiziksel gelişim, yürümeye başlama, cinsiyet rollerini öğrenme; ergenlik döneminde bedenindeki değişiklikleri kabul etme, bir mesleğe hazırlanma, evliliğe ve aile yaşamına hazırlanma, eril ya da dişil bir toplumsal rolü gerçekleştirme; genç yetişkinlik döneminde eş seçimi, eşle birlikte yaşamayı öğrenme, bir aile kurma, çocuk yetiştirme, bir evin işlerini yürütme, yurttaşlık sorumluluğunu üstlenme; orta ve ileri yetişkinlik döneminde yurttaşlık ve toplumsal sorumluluğunu başarma, bir eşle bir kişi olarak ilişki kurma, orta yaşın fizyolojik değişimlerini kabul etme ve bunlara uyum sağlama, yaşamak için ekonomik bir standart oluşturma, emekliliğe ve gelir azalmasına uyum sağlama şeklinde sıralanabilir (Gander ve Gardiner, 2001:249–251).

Engelli bireyler için ise yaygın olarak kabul edilen gelişim süreçleri farklılıklar gösterdiği için bu bağlamda toplum tarafından atfedilen rollerde de başarısız olacakları inançları vardır. Engel oranı arttıkça, yardımcı cihaz kullanımı doğdukça bu inanç daha da artmaktadır. Özellikle ortopedik engelli bireylerin ulaşım, istihdam, eğitim, sosyalleşme vb. durumlarda problem yaşamaları; ön yargılı toplumun, medyanın aciz bir birey olarak kişileri lanse etmesi sebebiyle bu roller ya hiç yapılamamakta ya da çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Ortopedik engelli bir bireyin evlenmesi, çocuk sahibi olması, cinsel hayatı olması, işyerinde, eğitim hayatında iyi bir statüye ulaşması toplumdaki birçok birey tarafından imkânsız gözüyle görülmektedir. Hele bir de kadın olunca ataerkil toplumu getirdiği korumacılık ile kadın evden dışarı çıkarılmamakta, sosyal bir birey olmaktan uzaklaşmaktadır. Ailenin, toplumun ortopedik engelli bireye dayattığı bu rolleri seçememe durumu ise bir süre sonra engelli birey tarafından da

kabul edilmekte ve buna inancı artmaktadır. Bu bağlamda olumsuz ve otomatige bağlanan düşünceler üretmektedir (Arsoy 2011; Bayoğlu 2010; Nosek ve Hughes 2003).

İnsanlarda birtakım özellikleri belli bir gruba yükleme ve o gruptaki insanları aynı olarak algılama eğilimi söz konusudur. Herhangi bir düşünme süreci gerektirmeyen ve insanları belli bir gruba dahil eden bu kalıp düşünme eğilimi birçok açıdan farklı olabilecek kişileri ırk, cinsiyet, yaş ya da meslek gruplarına göre algılama ve aynı gruba girenlerin aynı özelliklere sahip olduklarını düşünmeyi içermektedir. Bu kalıp yargılarından en belirgin olanlarından biri de cinsiyete yöneliktir. Cinsiyete yönelik oluşturulan kalıp yargıları bireyin toplum tarafından belirlenen rolleri ve özellikleri içermektedir. Cinsiyetlerin sürekli olarak yarıştırdığı ve birine üstünlük atfedildiği bu kalıp yargıların sürdürülmesinde aile, medya, kitaplar, filmler olmak üzere birçok faktörün etkisi söz konusudur (Dökmen, 2004). Biyolojik cinsiyetler temele alınarak yapılan bu sınıflandırmada toplum ya da kültüre göre anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda karşımıza cinsiyet kavramına göre farklılık içeren toplumsal cinsiyet kavramı çıkmaktadır (Dökmen, 2010).

Cinsiyet kavramı iki cins arasındaki biyolojik farklılığı ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramı ise daha değişkendir. Toplumsal cinsiyet iki cins arasındaki toplumsal ilişkileri belirli bir bağlama göre tanımlamakta ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğunu kapsamaktadır (Polat, 2010). Cinsiyet, sabit biyolojik bir kategoriyken, toplumsal cinsiyet dinamik kültürel bir kategoridir (Yuval -Davis, 2003).

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeklere yüklenen rolleri, sahip olunması gereken özellikleri ve davranışları kapsamaktadır (Arıcı, 2011). Örnek olarak erkeksilik üstünlük, rekabetçilik, girişkenlik ve bağımsızlık gibi özelliklerle simgelenirken kadınsılık ise daha ziyade bakım verme, merhamet, yardımseverlik ve duyarlı olma gibi özelliklerle tanımlanır (Damarlı, 2006). Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet kavramı, sahip olunması gereken sorumlulukları da ele alır. Bu sorumluluklar kişilerin iş, ev ve aile yaşantılarında belirgin farklılıklar göstermektedir. İlk olarak iş hayatına bakıldığında erkeğe daha fazla sorumluluk yüklenirken kadınlara daha düşük statüde, dar kapsamlı işler yüklendiği gözlenmektedir. Üstelik Yılmaz, Zeyneloğlu, Kocagöz, Kısa, Taşkın ve Eroğlu (2009), eşit seviyede çalışılan işlerde kadınların erkeklere oranla daha az ücret almalarının oldukça sık rastlanan bir durum olduğunu

savunmaktadır. Bununla birlikte kadınların iş seçimlerinde eşlerine/hayatlarındaki erkeklere danışmaları, izin almaları, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği dayatmalardan bazılarıdır (Yılmaz ve arkadaşları, 2009). Üstelik ev içerisinde dikiş dikme, yemek yapma gibi işler çoğunlukla kadınlar tarafından sürdürülmekte iken dışarıya bakıldığında terzi ve aşçılık mesleğini yapan çoğunluğun erkekler olduğu görülür. Kadınlar evde bu tür işleri “ev işi” olarak yaparken, erkekler ise dışarıda bunu meslek olarak icra edip bundan para kazanmaktadırlar. Bu durum kadınlar ve erkekler arasında ekonomik güç dengesizliğine örnek olabilecek niteliktedir. Toplumsal cinsiyette eşitlik (gender equity) cinsiyetler arası farklılıkların dengeli biçimde gözetilmesini öngörmektedir (Akın ve Demirel, 2003).

Ülkemizde toplumsal cinsiyet rolleri kadının daha edilgen olduğu, erkeğin ise yaptırım gücünün daha fazla olduğu, daha çok söz ve hak sahibi olduğu durumları içerir. Bu nedenle erkeklerin cinsiyet rollerine ve geleneklere daha bağlı olmalarının bu rollerin kendi lehine olmalarıyla bağlantılı olabileceği düşünülmektedir (Yılmaz ve arkadaşları, 2009). Günümüzde kadınların mücadele ettiği, altından kalkmakta zorlandığı pek çok sorunun toplumsal cinsiyet kavramıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kavram yalnızca cinsiyet ayrımını değil, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç dağılımını da savunmaktadır (Ökten, 2009).

Bilişsel terapide, kişinin duygularına ve bununla alakalı davranışsal tepkilerine etki eden faktörün, herhangi bir durumun kendisinin değil, o durumla ilgili olarak bireyin yaptığı yorumlar olduğu belirtilmektedir. Otomatik düşünceler kişinin kendisi, dünyası ve geleceğiyle alakalı iç konuşmalarıdır. Kişinin zihninden bilinçli bir çaba olmadan kendiliğinden ortaya çıkarlar. Fark edilmesi kolay olmayan, birey tarafından analiz edilmeden ve değerlendirilmeden doğru olduğu kabul edilen düşüncelerdir. Bu düşünceler, bireyin belirli bir durumda kendisine söylediği, tekrar eden, olumsuz veya olumlu benlik ifadeleridir (Beck, J.S., 2001). Otomatik düşünce olayları deneyimlerken ya da yeniden hatırlarken olumsuz duygular hissettiğimizde zihnimizdeki içeriktir. Herhangi bir çabaya gereksinim duymadan, hızla aklımıza gelmelerinden dolayı otomatik denilmiştir. Otomatik düşünceler bilinç düzeyinin hemen altında yer aldıklarından kişinin dikkat ettiğinde hemen fark edebileceği yapılardır (Türkçapar, 2009b:164).

Otomatik düşünceleri bahçede yetişen, toprak üstünde olan yabancı otlara veya çiçeklere benzetmek mümkündür. Bu düşünceler, temel inançlar ve ara inançlar olarak toprağın altına kök salmıştır (Greenberger ve Padesky, 2015:193).

Otomatik düşünceler anlamına ve içeriğinde bağlı olarak belli duyguların meydana gelmesine yol açarlar. Bu düşünceler örtük ve seri oldukları için pek çok insan bunu fark edememekte, devamında oluşacak duyguların farkında olmakta ve bu duygu durumuna göre davranmaktadır (Savaşır ve Senar, 2003).

Önceki olumsuz olaylar, şema olarak kodlanmaktadır. Daha sonra bu olaylara benzeyen olaylar yaşandığı zaman, bu şemalar aktifleşmekte ve olayların yorum şeklini etkilemektedir. Duygusal problemler, kişilerin olgu ve olayları algı, değerlendirme ve anlamlandırmada yaptıkları çarpıtmalardan kaynaklanmaktadır (Corey, 2008).

Beck (2014) otomatik düşünceleri, yararlılığı ve geçerliliğine göre üçe ayırır. Birincisi, nesnel kanıtlarla meydana gelmesine rağmen, herhangi bir biçimde bozulmuş olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çeşit, en yaygın otomatik düşünce tipidir. Kişi hiçbir şeyi asla doğru düşünemediği düşüncesine sahiptir.

İkinci tip düşünce, “doğru olabilir fakat ortaya çıkan sonuçlar rahatsız edici olabilir” algısına sahiptir. Arkadaşa verilen sözün tutulmaması, geçerli bir düşüncedir fakat bunun sonucunda kişinin kendisinin kötü insan olduğunu düşünmesi, ulaşılacak sonuç olmamalıdır.

Üçüncü tip düşünceyse, “doğru ve geçerlidir ancak işlevsel değildir”. Sınava hazırlanan bir kişi, saatlerce çalışacağını, hatta gece üçe kadar uyanık olacağını düşünebilir. Bu doğru bir düşüncedir ancak bireyin huzursuz olmasına neden olmakta ve motivasyonunu düşürmektedir. Bu duruma karşı verilen mantıklı bir cevap, düşüncenin yararlı olmasını sağlayabilir. Kişi, bunu bitirmenin uzun zaman alacağını ancak bunu yapabileceğini, zaten daha önce de yaptığını düşünebilir. Sürenin ne kadar uzun olacağını düşünüp durmak kişiyi mutsuz edip, konsantrasyonunu bozar. Tek seferde bir bölümü bitirmeye konsantre olmak, onun açısından daha iyidir. Kişi, bu tarz düşünerek, otomatik düşüncelerini uyarlayabilir ve olumlu bir duygu değişiminin olmasını sağlayabilir (Beck, 2014:139).

1.1 Problem Cümlesi

Ortopedik engelli bireylerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının, olumsuz otomatik düşünceler üzerinde etkisi var mıdır?

1.2 Amaç ve Alt Problemler

Araştırmanın amacı ortopedik engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rolleri algısının belirlenmesi, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının olumsuz otomatik düşünceler üzerindeki etkisinin ortaya koyulmasıdır. Bununla birlikte olumsuz otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rolleri algısının sosyodemografik özelliklere göre farklılaşmasını belirlemek araştırmanın bir diğer hedefidir.

Bu amaçlar doğrultusunda tez araştırması sürecinde aşağıda yer alan sorulara yanıtlar aranmıştır:

- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, kendilerine yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, kişisel uyumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, olumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri yaşamın çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmakta mıdır?

- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri öğrenim durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri annenin öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri ailelerinin ekonomik durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri engelin doğuştan ya da sonradan olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri tüm vücut engel kaybı oranına göre (engel derecesi) farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları yaşamın çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları medeni durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları öğrenim durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları annenin öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ailelerinin ekonomik durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları engelin doğuştan ya da sonradan olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları tüm vücut engel kaybı oranına göre (engel derecesi) göre farklılaşmakta mıdır?

1.3 Araştırmanın Önemi

Son yıllarda ülkemizde hükümet politikaları ile engellilerin yasal ve sosyal haklarına yönelik gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak engellilerle ilgili atılan olumlu adımlara rağmen bu gelişmelerin yeterli düzeyde olmadığı, daha çok yol kat edilmesi gerektiği bilinmektedir. Engellilerin bedensel, zihinsel, ruhsal sıkıntılarının yanı sıra erişilebilirlik sorunları nedeniyle eğitim, sağlık, istihdam vb. konularda olumsuzluk ve zorluklarla karşılaşması bir işi başarma ve hedefe ulaşabilme açısından yetersizlik hissetmelerine, yaşadıkları engellenme ve zorlanma sonucunda yoğun öfke duymasına neden olabilmektedir. Engelli bir birey için en önemli zorluk, toplum içerisinde kendisine “engelli bir kişi” olarak basmakalıp bir anlayışla bakılması ve o şekilde kabul edilmesidir. Bir birey çevresi ve toplum tarafından kabul gördüğü zaman hayatta birçok sorunla daha kolay başa çıkabilmektedir.

Alanyazın incelendiğinde ortopedik engellilik ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu çevrenin bireye olan tutumu, engelli bireyin aile, kardeş problemleri, erişilebilirlik, istihdam sorunları, toplumdaki yeri gibi bireyin kendisinden ziyade çevresel ve toplum bireyleri gözünde olan konuları, kabul görmeleri gibi konuları ele almaktadır. Ortopedik engelli bireylerin geliştirdiği olumsuz otomatik düşünceler ile ilgili daha önce benlik saygısı, öfke ile olan ilişkisi gibi araştırmalar yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri bakımından ise ataerkil toplumun engelli bireylere dayattığı zorluklar (özellikle kadın engellilere), çevre etkisi ile bireysel rol almada yaşanan sorunlar incelenmiştir. Ancak engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rollerinin ilişkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bireyin geliştirdiği olumsuz otomatik düşüncelerin tutum, davranış, toplumda kendine biçtiği rol vb. oluşturan en temel etken olduğu düşünüldüğünde, çalışmada ortopedik engelli bireyin kendisini odak noktası olarak almanın önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

- 1. Ölçme araçlarının istenen özelliği ölçme yeterliliğinde olduğu ve örnekleme yer alan 18 yaş üstü, 100 ortopedik engelli bireyin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- 2. Araştırmaya katılan tüm ortopedik engelli bireylerin, ölçeklerde sorulan soruları ve yöneltilen ifadeleri, samimi ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

- 1. Araştırma 18 yaş üzeri, İstanbul ilinde ikamet eden, 100 ortopedik engelli birey ile sınırlandırılmıştır.
- 2. Araştırmaya katılan ortopedik engelli bireylerin sosyodemografik özellikleri kişisel bilgi formunda yer alan sorular ile sınırlandırılmıştır.
- 3. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin ölçtüğü nitelikler ile sınırlandırılmıştır.

2. LİTERATÜR BİLGİSİ

2.1 Engellilik

Alan yazın incelendiğinde engel ve özür kavramları ile ilgili birçok yazarın ve kurumun yaptığı tanımlar dikkat çekmektedir. Bunlardan Eripek (1998) yaptığı tanımda özür ve engel tanımlarını ayrı olarak ele almış ve engel kavramını açıklamak için önce özür kavramını açıklamıştır. Buna göre özür, bir organın veya vücudun belirli bir bölümünün işlevlerini yeterli düzeyde yerine getirememesi gibi tıbbi bir tanımken engel, özürlü bir kişinin toplumsal hayatın gereksinimlerini yerine getirme konusunda karşılaştığı sınırlılık olarak sosyal bir anlam içermektedir.

Eripek'in tanımına benzer bir tanım ise Özyürek (2013) tarafından yapılmıştır. Özyürek'e göre yetersizlik, vücudun kimyasal ve biyofiziksel yapısının zedelenmesinin sonucunda organın bozuk veya yok olduğunu ve işlevini yapamadığını belirten nesnel bir tanım olmasına karşın engel, bireyin yetersizliğinden kaynaklı toplumsal ve duygusal davranışlarında toplumun beklentilerine, normlarına ve diğer kişilerin bunlara yüklediği anlamlara karşı yaşadığı sapmadır ve öznedir.

Eripek ve Özyürek'in ifade ettiği sosyal anlam Uluslararası Sözleşmelerde yapılan tanımlamalarda da görünmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin de 2009 yılında kabul ettiği BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmede yer alan engelli tanımındaysa başkalarıyla eşit şartlar altında topluma etkin ve tam olarak katılmalarının önünde engel şeklinde duran uzun süreli algısal, zihinsel veya fiziksel bozukluğu olan kişiler şeklinde bahsedilmektedir.

Türk Dil Kurumu (2016) engelli ve özürlü tanımını eş anlamlı saymakla birlikte engelli kelimesinin anlamını vücutta bir kusur veya eksiği bulunan kişi olarak ifade etmektedir. Bu anlamda TDK'nın tanımı diğer tanımlardan ayrılarak "bozukluk" temasında bir tanımlama olmaktadır.

DSÖ ise engelli tanımını normal birey ile engelli birey arasındaki farklılık bağlamında ele alıp daha çok performansa dönük bir tanım yapmaktadır. DSÖ'nün bir kolu olan International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps'a (ICIDH /

Sakatlıklar, Yetersizlikler ve Engelliklerin Uluslar Arası Sınıflandırılması) göre engellilik “sağlık uygulamaları bağlamında insanlar için normal bir aktiviteyi bozukluktan kaynaklı olarak eksik yapma ya da tamamen yapamama durumudur” (DSÖ, 1980).

5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve K.H.K. Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ise diğer tanımlamaları kapsayacak şekilde olup tanımlamada ek olarak engelli bireylerin ihtiyaçlarına da yer vermektedir. 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’da (2005) tanımlanan özürlü tanımı “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi” ifade etmektedir.

Engelliler Hakkında Kanun (2005) ise engeli, “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlanmaktadır. Kanunda geçen tanımlama diğer tanımlara benzer olmakla birlikte toplumun tutum ve olanaklarının engelliler üzerinde etkisini tanımına dahil etmektedir.

2.1.1 Engel türleri

Engellilik tanımlarında olduğu gibi engellilik sınıflandırmalarında da farklı tanımlamalar mevcuttur. Bunlardan Başaran ve diğerlerinin (2010) hazırlamış olduğu Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Raporu’nda (2010) yedi özur türü tanımlanmaktadır:

- Zihinsel Özürlü: “Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan insanlardır.”
- İşitme Özürlü: “İki ya da tek kulağında tam ya da kısmi işitme kaybı bulunan insanlardır.”
- Görme Özürlü: “İki ya da tek gözünde tam ya da kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan insanlardır.”
- Ortopedik Özürlü: “Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan insanlardır.”

- Dil ve Konuşma Özürlü: “Herhangi bir sebepten dolayı konuşamayan ya da konuşma ifadesinde, akıcılığında ve hızında bozukluk olan insanlardır.”

- Ruhsal ve Duygusal Hastalığı Olan: “Davranış, düşünce ve duygularındaki normal dışı örüntüler nedeniyle gündelik hayatın aktivitelerini gerçekleştirmede, bireylerarası ilişkilerini sürdürmede zorlanan insanlardır.”

- Süreğen Hastalık: “Bireyin çalışma fonksiyonları ve kapasitesinin engellenmesine yol açan, sürekli tedavi ve bakım gerektiren hastalıklardır.”

Başka bir sınıflandırma örneği ise Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde (MEB, 2006) görülmekte olup, Başaran ve diğerlerinin (2010) belirttiği tanımlamaya benzer olmakla birlikte, bu yönetmelikte yer alan engel türleri “özel eğitime ihtiyacı olan bireyler” kapsamında sınıflandırılmıştır. Bu anlamda MEB’in (2006) engel türleri de dahil olmak üzere özel eğitime ihtiyacı olan bireylere ilişkin 11 adet sınıflandırması mevcuttur:

- Ortopedik yetersizliği olan birey: Genetik problemler, kazalar ve hastalıklara bağlı olarak eklem, iskelet ve kasların işlevini gerçekleştirememesinden dolayı oluşan, hareketle alakalı yetersizlikler yüzünden destek eğitim ve özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilerdir.

- Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan birey: Gelişim seviyesine ve yaşına uygun olmayan dikkat eksikliği, dürtüsellik, hiperaktivite ve aşırı hareketlilik belirtilerini en az 6 ay süreyle ve iki ayrı ortamda gösteren, bu özellikleri 7 yaşından önce görülen, özel eğitimle beraber destek eğitim hizmetine de gereksinim duyan kişilerdir.

- Görme yetersizliği olan birey: Görme yetisinin tamamen veya kısmi kaybı yüzünden destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- İşitme yetersizliği olan birey: İşitme yetisinin tamamen veya kısmi kaybı yüzünden iletişim, dili kullanma ve konuşmayı edinmede yaşanan zorluklar sebebiyle destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- Özel öğrenme güçlüğü olan birey: Dili sözlü veya yazılı bir şekilde kullanma ve anlayabilmek için gereken bilgi alma süreçleri arasından biri ya da daha fazlasında görülen ve matematiksel işlemleri yapma, dikkat yoğunlaştırma, heceleme, yazma,

okuma, konuşma veya dinleme zorluğu sebebiyle destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- Serebral palsili birey: Doğum sonrası, esnası ya da öncesinde görülen beyin hasarının yol açtığı sinir ve kas sistemi bozuklukları nedeniyle motor becerilerde görülen yetersizlikten dolayı destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- Süreğen hastalığı olan birey: Uzun süreli veya sürekli tedavi ve bakım gerektiren hastalık sebebiyle destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- Üstün yetenekli birey: Spor, sanat, yaratıcılık, zeka, liderlik kapasitesi ya da özel akademik alanlarda yaşlarına oranla performansı çok daha yüksek olan kişilerdir.

- Zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler açısından ortalamanın 2 puan altında farklılığa sahip olan, bu duruma bağlı olarak da pratik uyum, sosyal ve kavramsal becerilerde sınırlılık veya eksikliklere sahip, bu özellikler 18 yaşından önce ortaya çıkmış olan ve destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- Dil ve konuşma güçlüğü olan birey: İletişim, konuşmayı edinme ve dili kullanmada yaşadığı zorluklar sebebiyle destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

- Duygusal ve davranış bozukluğu olan birey: Yaşına uymayan kültürel ve sosyal normlardan farklı duygusal davranış ve tepkiler göstermesi sebebiyle destek eğitim hizmetlerine ve özel eğitime gereksinim duyan kişilerdir.

2.1.2 Engelliliği açıklayan modeller

Engellilere yönelik tanımlamalara bakıldığında birbirinden farklı anlamlar taşıdıkları görülmektedir. Bununla ilgili olarak Burcu (2011), engelliliğin kültürel bir anlamı olduğu ve varlığını sosyal ve kültürel alanlarda taşıyarak toplum içinde anlam kazandığını ifade etmektedir. Nitekim tarih boyunca farklı tanımlamalara maruz kalan engelli bireyler uğursuz, olağanüstü, tanrının gazabı, anormal, tuhaf gibi çeşitli yorumlara sebep olmuş, merak, rahatsızlık ya da acıma uyandırmış ve terbiye, şefkat ve karantina objesi olarak görülmüştür (Turner, 2000:1).

Bu tarihsel süreç içerisinde sorunun neden, kimden ve nasıl kaynaklandığına ilişkin 3 modelin olduğu söylenebilir. Bu modeller aşağıda verilmiştir.

2.1.2.1 Töresel (Morality) model

Töresel (Morality) model, bilinen ve en eski olanıdır. Engelliliği şeytanilik, günahkarlık ve hurafeler ile açıklamaktadır (Sachs, 2003). İnsan evriminden önceleri dahi primat gruplarında toplumsal düzenin bir parçası olarak engelli bireylerin varlığına ilişkin antropolojik kanıtlar mevcuttur. Milattan öncesine dair kayıtlarda engelli çocukların doğumunun toplum tarafından geleceği tahmin etmede kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bazı kültürlerde engelli bireyler Tanrı'nın gazabı olarak görülmüş ve tanrıları yatıştırmak için kurban edilmesi gerektiğine inanılmıştır (Braddock ve Parish, 2011:104-110). Engelliler çok tanrılı dinlerin hakim olduğu zamanlarda sürülmüş, ölüme terk edilmiş (Öztürk, 2008:18), Ortaçağ'da kötülük, şeytanilik olarak nitelendirilmiş (Çağlayan, 2006 Akt Özgökçeler ve Alper, 2010) ve endüstrileşme dönemine gelindiğinde ekonomik rekabet ortamına uymadığı düşünülerek toplumun dışına itilmiştir (Okur ve Erdugan, 2010).

2.1.2.2 Tıbbi model

Olağanüstülüğün ve safsataların kırılmaya başlaması 1800'lü yıllarda ortaya çıkan tıbbi model ile olmakla birlikte tıbbi model engelliliğe sebep olan durumu kişinin var olan özelliklerine dayandırmasıyla mevcut olan olumsuz tutumların sadece yönünün değişmesine sebep olmuştur. Biyolojik olarak "normal" sayılan bedenin dışında yer alan farklılıkları anormallik olarak değerlendiren tıbbi model engelliliğe ilişkin kaynağı ilahi cezalandırmadan doğanın bir kusuru haline getirmiştir (Yardımcı, 2015). Bu anlamda tıbbi model engelliliğin anlamını bireyin kendisine yükleyen, engellilik konusuna sağlıklı-hasta, normal-anormal penceresinden bakan ve engelliliği tıbbi bir dille anlamlandıran bir yaklaşımdır. Tıbbi modelde odak engelli bireylerde bozukluk, patoloji ve sapma olduğu yönündedir. Kişiyi patolojik bir çerçevede kendi kaderine mahkum eden bu modelin engellilere yönelik benimsediği nesneleştirici, sınıflandırıcı yaklaşım engellilere yönelik olumsuz bakış açılarının oluşmasına ve devam etmesine zemin hazırlamıştır (Burcu, 2015:23-31). Bu duruma tepki olarak 1960'lı yıllarda İngiltere'de başlayıp 1970-1980'lerde tüm dünyaya yayılan özürülü hakları hareketi ortaya çıkmış ve mevcut paradigma sosyal modele doğru yönelmiştir (Yardımcı, 2015; Özgökçeler ve Alper, 2010).

2.1.2.3 Sosyal model

Engellilere ilişkin var olan bu yaklaşımların yarattığı sorunlar sosyal model yaklaşımının gelişmesine yol açmıştır (Arıkan, 2002). 1970'li yıllarda ortaya çıkan bu yaklaşım engelliliği bireyin sahip olduğu yetersizliklerin bir sonucu olarak değil toplum tarafından oluşturulan bariyerler sebebiyle ortaya çıkan engellenmişlik durumu olarak ele almaktadır. Bu anlamda bireyi engelli kılan toplumun ayrımcı ve olumsuz tutumları ve bunların bir sonucu olarak eğitim, iş, sosyal ilişkiler, ulaşım, hizmet vb. alanlarda ortaya çıkan yoksunluk ve aksaklıklardır (Burcu, 2015:25-33). Sosyal modelin varsaydığı bu yaklaşım engelliliği toplumsal bir sorun haline dönüştürmekte, bu soruna ilişkin devletlere ekonomik, sosyal ve politik sorumluluklar yüklemekte ve sağlık, hizmet, eğitim, ekonomi ve çevresel alanlarda engellilerin özgürce var olabilmesini sağlayacak koşullar talep etmektedir (Okur ve Erdugan, 2010). Sosyal model engellilik konusunun tıbbın gündeminden siyaset ve yurttaşlık söylemlerine doğru yönelmesinde (Hughes ve Paterson, 2011:63) engelli bireylerin özsaygı kazanmasında ve özgürleşmesinde (Shakespeare, 2011:54-55) etkili olmuştur.

Özetle, engellilik tarihsel olarak önce ilahi ceza, karma, ahlaki kusur üzerinden, daha sonra biyolojik kusur üzerinden ve günümüzde toplumsal baskı, kültürel anlamlar ve çevresel engeller üzerinden açıklanmaktadır (Shakespeare, 2011:51). Artık engelli bireyin toplumla bütünleşmesinin önünde yer alan sorunun kişilerin sahip olduğu lanetlerden ya da biyolojik kusurlardan değil bu duruma karşı toplumun sahip olduğu tutumlardan kaynaklandığı bilinmektedir. Bu anlamda sosyal model yaklaşımına göre engellenmişliğin önüne geçmek için tutum konusunu ve engellilere yönelik tutumların yapısını incelemek önem arz etmektedir.

2.1.3 Engellilere yönelik tutumlar

Engellilere yönelik tutumları tutumun bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri açısından ele aldığımızda engellilere aşağılık, kötümser ve muhtaç olarak bakıldığı, acıma ve merhamet duyulduğu ve engellilerin dışlanıp ayrıştırıldığı olumsuz durumların varlığı söz konusu olmaktadır. Peki, bu olumsuz tutumlar nasıl oluşmaktadır? Bununla ilgili olarak Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar (2014:144-145) tutumların genellikle a) tutum objesiyle doğrudan deneyim, b) sosyal çevre ve c) medya olmak üzere 3 yolla geliştiğini belirtmektedir.

2.1.3.1 Tutum objesiyle doğrudan deneyim

Bir konu veya obje ile alakalı deneyim geçirmek o konu veya objeye ilişkin tutum sahibi olmanın en açık yoludur (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014:144). Bu durum engellilere yönelik tutumlar açısından düşünüldüğünde engellilere ilişkin deneyim sahibi olmanın da tutumlara bir katkısı olabileceği düşünülebilir. Nitekim engelli yakını bulunanların bulunmayanlardan daha olumlu tutumlara sahip olduğunu gösteren çalışmalara rastlanmaktadır (Alver, Bozgeyikli ve Işıklar, 2011; Çolak ve Çetin, 2014; Aker, 2014). Benzer şekilde Melekoğlu'nun (2013) farklı alanlardaki öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle etkileşime geçmesini sağlamak ve bunun özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlara olan etkisini incelemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının özel gereksinimli kişilere yönelik gözlem, etkinlik ve iletişim kurmalarını sağlayacak 5 haftalık bir proje faaliyeti geçirmeleri sağlanmış ve sonucunda öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde değiştiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bazen herhangi bir tutuma sahip olmadığımız bir obje ile daha önce hakkında bir tutum sahibi olduğumuz başka bir obje arasında bağlantı kurduğumuzda sahip olduğumuz tutumu bu objeye taşırız (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014:144). Bu konu engelliler açısından düşünüldüğünde engellilerin farklı tutum objeleriyle bağdaştırıldığı durumlara rastlamak mümkündür. Örneğin Vatandaş'ın (2002) belirttiğine göre dilenciler tarafından en yaygın bir biçimde kullanılan araçlardan biri engel durumu olmaktadır. Araştırmacının 2003 yılında yaptığı diğer bir çalışmanın bulgularında ise vatandaşların en çok yardım etmeyi tercih ettiği dilencilerin engelli kişiler olduğu görülmektedir. Nitekim sevap, kazadan/beladan kurtulma vb. gibi amaçlarla yapılan bu yardımlar ve engelin bu objeyle olan bağlantısı düşünüldüğünde engellilere yönelik bakış açısında engellinin yardım arayan, zavallı olarak görülmesine sebep olabileceği düşünülebilir.

2.1.3.2 Anne-babalar, arkadaşlar ve sosyal çevre

Kağıtçıbaşı, (2014:145) tutumlarımızın birçoğunu anne-baba, arkadaş ve başka insanlardan edindiğimizi ifade etmektedir. Burcu (2013:57) engelli olmanın toplumdan topluma değişen kültürel bir anlamı olduğunu ve engellilerin birçok sosyal ortamda bu anlamı yansıtan tanımlamalarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Bu anlamı betimleyen araştırmaların bulguları incelendiğinde sosyal çevre, aile,

arkadaşlar ve edebiyat gibi alanlarda engellilere yönelik birçok olumsuz durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak Yavuz'un (2016) yaptığı araştırmada engelli velilerinin %85'i toplumda kendilerine garip bakıldığını, alay edildiğini ve korkuyla yaklaşıldığını belirtmektedirler. Özbaba'nın (2000) yaptığı çalışmada özürli çocuk sahibi olmayan ailelerin %80,8'i çocuklarının özel eğitim gerektiren çocuklarla birlikte eğitim almasından rahatsız olduklarını dile getirmektedirler. Yaralıların (2010) yaptığı çalışmaya katılan engelli öğrencilerin ailelerinin %24,3'ü çocuklarının hiçbir zaman akran grupları içerisine alınmadıklarını belirtmektedirler. Polat (2006) ise atasözü ve deyimlerin toplumun herhangi bir konuya ilişkin bakış açısını yansıttığını ve kültürel bir aktarım aracı olduğunu belirtmekte ve yaptığı çalışmada engellilere yönelik acıma, dışlanma, ikinci sınıf görülme ve engelli bireyin bir şeyi yapamayacağı gibi anlamlara yol açan atasözleri ve deyimler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ünal, (2010) ise kültürün başka bir parçası olan çocuk edebiyatında engellilerin “eksik”, “kusurlu” olarak algılandığı eserlerin bulunduğunu belirtmektedir.

2.1.3.3 Medya

Başta televizyon olmak üzere medya, tutumların oluşmasında etkilidir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014:145). Medyanın tutum oluşturmadaki etkisine engelliler açısından bakacak olursak yapılan çalışmalar pek de olumlu görünmeyen bir tablo sunmaktadır. Özen (b.t.), medyada engelli kişilerin kötü, farklı, anormal, tehlikeli, suçlu, istenmeyen vb. olarak gösterilip bunun sonucunda engellilere yönelik ayrımcılık, aşağılanma ve izolasyon oluştuğunu belirtmektedir ve medyanın engellilere bakışını a) engellileri yok saymak ya da onlara çok sınırlı bir biçimde yer vermek, b) engellileri olumsuzlukların konusu yapmak ve c) engellilerin sıradan davranışlarının abartılması ve onlara olağanüstü güçler yüklenmesi şeklinde özetlemektedir. Özen'in belirttiklerine benzer olarak Ergüden'in (2008) araştırmasında ise çalışmaya katılan engelli bireylerden %71,7'si medyada engelli bireylerin yardıma muhtaç olarak ifade edildiğini; %78,3'ü engellilerin kişisel özellikleri yerine engel durumuna vurgu yapıldığını; %70'i ise engelliliğin acıma duygusunu harekete geçirecek bir şekilde gösterildiğini düşünmektedirler. Medyada engellilerin ne kadar yer aldığına ilişkin olarak Sönmez, Karatekin ve Merey'in (2013) yaptıkları çalışmada engelli ve engelli haklarına ilişkin ulusal kanallarda yapılan yayınların yayın sürelerinde 7 dakika ve üzerinde olan yayınların toplam yayınlar içerisinde sadece %2,8'lik bir yer oluşturduğu

görülmektedir. Polat ise (2011) yaptığı çalışmada “Başka Dilde Aşk” filmini engellilere yönelik kültürel tanımlamalar açısından incelemiş ve filmde engelli bireye ilişkin “eksik”, “yetersiz”, “utanılan”, “güvenilmeyen” vb. kültürel tanımlamalar tespit etmiştir.

2.1.3.4 Engellilere yönelik tutumların kaynağı

Tutumları oluşturan deneyim, anne, baba, arkadaşlar, sosyal çevre ve medya gibi unsurlar, engelli bireylere ilişkin yapılan çalışmaların ortaya koyduğu bulgular açısından değerlendirildiğinde toplum içinde acıma, küçümseme, merhamet etme, dışlama ve yok sayma gibi olumsuz tutumların varlığına kaynaklık eden durumların azımsanamayacak derecede var olduğu söylenebilir. Bununla birlikte alan yazın incelendiğinde engelli bireylere yönelik olumsuz tutumların kaynağının sadece tutumlara kaynaklık eden öğeler ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Bu anlamda Livneh, (1988) engellilere yönelik tutumlar alanyazınını kapsamlı olarak incelemiş ve olumsuz tutumların kaynağına ilişkin 12 ana kategori oluşturmuştur; Bunlar:

- Engelli bireylerde bulunmayan özelliklere ilişkin mutlak vurgu yapan sosyokültürel normlara koşullanma. Sosyal ve kültürel normlar, standartlar ve beklentiler engellilere yönelik tutumların oluşmasına yol açmaktadırlar. Özellikle vücut bütünlüğü, vücut güzelliği, sağlık, gençlik, beceriklilik gibi oluşturulan sosyal standartlar ve sosyal ve ekonomik olarak rekabetçi bir düzlemde kişisel başarılarla yapılan vurgu kültürel ve sosyal anlamda normları, standartları ve beklentileri yapılandırmakta olup, engellilere yönelik olumsuz tutumlara kaynaklık etmektedir. Bununla birlikte engellilikten dolayı toplum üyelerinin sahip olduğu kültürel değerlerden herhangi bir şekilde sapma ve engelin marjinal bir durum ve bir kusur olarak algılanması, toplumun engelli bireye yönelik tutumlarına ağır bir yük bindirmektedir. Bundan dolayı engelli birey toplum tarafından “kabahatli”, “yabancı”, “farklı” olarak görülmektedir.

- Yetişkinlikteki basmakalıp inanç ve değerlerin gelişimini etkileyen erken çocukluk deneyimleri. Sağlığın ve normalliğin önemine vurgu yapan çocuk yetiştirme pratikleri, ebeveynlerin sahip olduğu normlar, değerler ve tutumların aktarımı, işlenen hata ya da kural ihlaline karşı hastalık, engellilik ve sağlığın bozulmasına ilişkin tehditler çocuğun endişe yüklü alt metinlerle yüklenmesine ve çocukta engelliliğe ilişkin olumsuz tutumlar oluşmasına sebep olmaktadır.

- Gerçekçi olmayan beklentilerin gelişebilmesini ve engeli bireyle karşılıklı etkileşimde çözülmemiş çatışmaların ortaya çıkabilmesini sağlayan psikodinamik mekanizmalar. Bazı genel bilinçdışı süreçler engelsizler tarafından engellilere karşı tutumları ortaya çıkartan açıklayıcı mekanizmalar olarak ileri sürülmektedir. Bu mekanizmaların çoğu erken çocukluk döneminde oluşup çocukluk hatıraları ve deneyimleri olarak adlandırılrsa da tutumların oluşması ve gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan bazıları engellinin yaşadığı durumdan dolayı acı çekmesi ve talihsizliğine boyun eğmesi gerektiğine duyulan inanç; hale etkisi aracılığı ile engelli kişiyle ilişkisi olmayan durumların ilişkilendirilmesi; engelli kişiyle kurulan ilişki sonucu toplum üyeleri tarafından problemlili görünüp sosyal olarak dışlanmaktan duyulan korku; engelli kişinin yaşadığı adaletsizliğe karşı kendisinin kusursuz bir vücuda sahip olmasının yarattığı suçluluk duygusu gibi psikodinamik süreçlerdir.

- Engelli bireylere ilişkin bilinçdışı korkuyu tetikleyen, engelliliğin bir günahın ya da şeytaniliğin bir sonucu olduğu algısı. Bu kategori psikodinamik mekanizmalar içerisinde yer almakta olup tutumlar açısından önemli olduğundan ayrı bir kategori olarak sunulmaktadır. Engelli kişinin kendi ya da atalarının işlediği bir günah sonucu cezalandırıldığı ya da engelliliğin adaletsiz bir cezalandırma olduğu ve bundan dolayı engelli bireyin bu adaletsizliği dengelemek için şeytani davranışlar işlemeye, intikam almaya güdülenmiş olduğu gibi inançlar engellilere ilişkin şeytani ve günahkar bir anlam taşımakla birlikte olumsuz tutumların oluşmasında kaynaklık etmektedirler.

- Yapılandırılmamış sosyal, duygusal ve bilişsel durumların doğasında var olan kargaşa ve endişe. Örneğin engelsiz bir birey ile engelli birey ilk defa iletişime geçtiğinde, uygun bir etkileşim için kabul gören sosyal kural ve düzenlemeler ile ilgili yapılandırılmamış bir durumla yüz yüze gelmektedir ve bu muğlak durumlar bilişsel ve duygusal süreçleri aksatmaktadır.

- Gözle görünür engeli olan bireylere yönelik olarak ortaya çıkan ve olumsuz tutumlara sebep olan estetistiksel tikslenme etkisi. Engelli bireye ilişkin vücudunda belirgin bir bozukluğun olması ya da konuşmasını ya da hareketlerini etkileyen zihinsel ya da duygusal durumlar olduğunda yaşanan estetistiksel tikslenme engelsiz bireyde olumsuz tutumlara neden olmaktadır.

- Engelli bireyin varlığıyla tetiklenen bilinçdışı vücut imajının tehdit edilmesi. Engelsiz birey ile engelli bireyin etkileşiminde engelsiz bireyin potansiyel “beden

imajı” tehdit edilmekte ve engelsiz birey bilinçdışında zarar görme korkusu yaşamaktadır. Böyle bir durumda engelli bireyin görünümü engelsiz bireyde aynısının kendisine de olabileceği korkusunu uyandırmaktadır. Bilinçdışı başka bir durum da iğdiş edilme korkusu olup engelli bireyde var olan vücut kaybı, engelsiz bireyin bilinçdışında iğdiş edilme korkusunu tetikleyebilmektedir. Bunlarla birlikte engelin bulaşması ya da kalıtımından duyulan korku da bu kategorinin içerisinde yer alan bir durum olup bu korku ve tehditler engelsiz bireyin engelli bireylere yönelik korku ve kaçınmaya sebep olan tutumlar geliştirmesine sebep olmaktadır.

- Azınlık ve marjinal bir grup olarak algılanmanın getirdiği basmakalıp ve değersizleştirici tepkiler. Engelli bireyler sıklıkla statü olarak etnik ya da dini azınlık gruplar gibi görülerek marjinal gruplara karşı yönlendirilen benzer olumsuz ve stereotipik algı ve tepkilere maruz kalmaktadırlar.

- Engelin bilinçdışı ve sembolik olarak ölümü akla getirmesi. Bir başka bilinçdışı süreç olarak engelsiz birey ile engelli bireyin etkileşiminde ortaya çıkan ölüm anksiyetesi, engelli bireyde var olan kaybın kişinin egosunda ölümü sembolize etmesine ve bilinçdışı ölümsüzlük hissi ile çatışmasına sebep olmaktadır.

- Engelli bireyler tarafından ön yargıyı kışkırtan davranışların bir sonucu olarak ayrımcı uygulamalara maruz kalmaları. Engelli bireylerin engelsiz bireylerce kabul edilmeyen, olumsuz olarak yapılandırılmış bağımlı olma, korkmuş ve güvensiz olma, durumundan ikincil kazanç elde etme gibi “kendini doğrulayan kehanet” davranışları yapması sonucu engelsiz bireylerde ön yargıyı kışkırtmasına ve engellilere ilişkin düşük beklentiler oluşmasına yol açmaktadır.

- Olumsuz tutumlara aracılık eden engellilikle ilişkili faktörler. Engelli bireylerle ilgili dışsal kaynaklı birtakım durumlar da olumsuz tutumlar açısından önemlidir. Özellikle engel tipi, engel düzeyi, sahip olunan engelin belirginlik derecesi, kozmetik bozukluk derecesi ve engelin tedavi edilebilirlik düzeyi gibi engelli bireylere ilişkin özellikler engellilere ilişkin tutumları etkilemektedir.

- Gözlemci olan bireylere ait demografik ve kişilik özelliklerine ilişkin faktörler. Engelsiz bireylerin bazı demografik ve kişisel özellikleri açısından engelli bireylere yönelik tutumlarında farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar arasında yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, eğitim düzeyi ve daha önce engelli bireyle etkileşimde bulunup bulunmama gibi değişkenler yer almaktadır. Bununla birlikte etnik

merkeziyetçilik, yetkecilik, dogmacılık, değişmezlik, narsislik, saldırganlık, düşük benlik saygısı, kendine ve bedenine karşı eksik memnuniyet, kaygı, kişilerarası yabancılaşma ve dışsal kontrol odağı gibi kişisel özellikler engellilere yönelik olumsuz tutumlarla ilişkilidir.

2.2 Toplumsal Cinsiyet Roller

2.2.1 Cinsiyet

Cinsiyet, biyolojik anlamda erillik ve dişilik tanımını ifade eden kavramdır. Batılı kaynaklarda cinsiyet biyolojik anlamda 'sex'; sosyal veya kültürel anlamda 'gender' olarak tanımlanmaktadır (Tekeli, 2011). Cinsiyet kavramı esas olarak kadın ve erkek arasında kıyaslama veya karşılaştırma olmaksızın kullanılan bir terim iken zaman içerisinde toplumsal bir içerik kazanarak tarafsızlığını kaybetmiştir (Arıcı, 2011).

2.2.2 Toplumsal cinsiyet

Hemen her toplumda kadın ve erkeğe biyolojik farklılıklara bağlı olarak yüklenen ve yakıştırılan görevler bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle toplumlar kişileri cinsiyetlerine göre belirli kalıplara sokar ve beklendiği şekilde davranılmasını uygun görür. Bu yakıştırma ve uygun görme durumu, kadın ve erkeğin eşit olmayan bir düzlemde yer edinmesini kaçınılmaz kılar ve böylelikle toplumsal cinsiyet rolleri oluşmuş olur. 1972 yılında Ann Oakley'in sosyolojiye katmış olduğu toplumsal cinsiyet kavramı erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal eşitsizliği esas alır ve bu oluşumun biyolojik etmenlerin yanı sıra kültür tarafından ortaya çıktığını savunur. Günümüzde toplum içerisinde alışlagelmiş ve öğrenilmiş birçok kalıbın, kadınların aleyhinde bir toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkardığını söylemek mümkündür (Ökten, 2009).

Toplulukçu (geleneksel) kültürlerin ön planda olduğu bazı toplumlarda cinsiyet rolleri daha keskin ifadelerle tanımlanır. Bireyci (geleneksel olmayan) kültürlerin ağırlıkta olduğu toplumlarda ise bu rollerden beklentiler daha esnektir ve şartlara göre değişkenlik gösterebilir. Dolayısıyla geleneksel olan ve olmayan kültürler arasında cinsiyet rolleri ile ilgili değişkenler mevcuttur (Güldü ve Kart, 2009). Ataerkillik, erkek otoritesine dayanan geleneksel bir toplum düzenidir. Ataerkil toplumlar, erkeğin ekonomik güce sahip olduğu, aile içerisinde söz hakkı olduğu, soyun devamını sağlayan ve kadın karşısında yüceltiği, üstün görüldüğü sistemi savunur. Bu tip

toplumlarda kadın ve erkek arasında güç eşitsizliği mevcuttur ve sistem, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları oluşumuna oldukça meyillidir (Ökten, 2009).

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeklere yüklenen rolleri, sahip olunması gereken özellikleri ve davranışları kapsamaktadır (Arıcı, 2011). Örnek olarak erkeksilik üstünlük, rekabetçilik, girişkenlik ve bağımsızlık gibi özelliklerle simgelenirken kadınsılık ise daha ziyade bakım verme, merhamet, yardımseverlik ve duyarlı olma gibi özelliklerle tanımlanır (Damarlı, 2006). Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet kavramı, sahip olunması gereken sorumlulukları da ele alır. Bu sorumluluklar kişilerin iş, ev ve aile yaşantılarında belirgin farklılıklar göstermektedir. Basit olarak iş hayatına bakıldığında erkeğe daha fazla sorumluluk yüklenirken kadınlara daha düşük statüde, dar kapsamlı işler yüklendiği gözlenmektedir. Üstelik Yılmaz ve arkadaşları (2009), eşit seviyede çalışılan işlerde kadınların erkeklere oranla daha az ücret almalarının oldukça sık rastlanan bir durum olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte kadınların iş seçimlerinde eşlerine/hayatlarındaki erkeklere danışmaları, izin almaları, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği dayatmalardan bazılarıdır (Yılmaz ve arkadaşları, 2009). Üstelik ev içerisinde dikiş dikme, yemek yapma gibi işler çoğunlukla kadınlar tarafından sürdürülmekte iken dışarıya bakıldığında terzilik ve aşçılık mesleğini yapan çoğunluğun erkekler olduğu görülür. Kadınlar evde bu tür işleri “ev işi” olarak yaparken, erkekler ise dışarıda bunu meslek olarak icra edip bundan para kazanmaktadırlar. Bu durum kadınlar ve erkekler arasında ekonomik güç dengesizliğine örnek olabilecek niteliktedir. Toplumsal cinsiyette eşitlik (gender equity) cinsiyetler arası farklılıkların dengeli biçimde gözetilmesini öngörmektedir (Akın ve Demirel, 2003).

Ülkemizde toplumsal cinsiyet rolleri kadının daha edilgen olduğu, erkeğin ise yaptırım gücünün daha fazla olduğu, daha çok söz ve hak sahibi olduğu durumları içerir. Bu nedenle erkeklerin cinsiyet rollerine ve geleneklere daha bağlı olmalarının bu rollerin kendi lehine olmalarıyla bağlantılı olabileceği düşünülmektedir (Yılmaz ve arkadaşları, 2009). Günümüzde kadınların mücadele ettiği, altından kalkmakta zorlandığı pek çok sorunun toplumsal cinsiyet kavramıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kavram yalnızca cinsiyet ayrımını değil, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç dağılımını da savunmaktadır (Ökten, 2009).

2.2.3 Toplumsal cinsiyet rollerini oluşturan kuramlar

Psikanalitik kuram, toplumsal cinsiyet şema kuram, sosyal öğrenme kuramı, bilişsel gelişim kuramı ve biyolojik kuramlar toplumsal cinsiyet rollerini çeşitli açılardan açıklamışlardır. Bu kuramlar toplumsal cinsiyet rollerini farklı açılardan ele almakla birlikte çeşitli açılardan birbirlerinin tamamlayıcı olmuşlardır (Dökmen, 2004). Bu çalışmada toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasını açıklayan sosyo-biyolojik, psikanalitik, sosyal öğrenme, sosyal biliş, cinsiyet şema ve sosyal rol kuramı olmak üzere altı temel kuram açıklanacaktır (Bem, 1983).

2.2.3.1 Sosyo-biyolojik kuram

Darwin'in Türlerin Kökeni adlı kitabında üç temel varsayım öne sürülmüştür. Birinci varsayım imkanlar nedeni ile tüm hayvanlar hayatta kalmak için birbiri ile yarış içerisinde olduğudur. Diğer bir ifade ile hayvanlar arasında bir yarış olduğu söylenebilir. Örneğin, zürafalar sınırlı yeşillikler için, aslanlar da zürafalar için birbirleri ile mücadele içerisindeyler. İkinci varsayımı ise türler arasındaki zenginliklerdir, bütün türlerin tamamı ile aynı olmadığını ve bu farklılıklarını üreme ile gelecek nesillere aktarıldığını ifade eder. Üçüncü varsayım da doğal seçimdir, dünyaya gelen birçok yavrudan sadece çevreye daha iyi uyum sağlayanlar ve güçlü olanları hayatta kaldığını ifade eder. Boyut ve davranışlar açısından birbirinden farklı olan kadın ve erkekler, hayvanlar aleminde de farklılaşmaktadır. Örneğin, erkekler dişilerden daha büyük ve daha süslüdürler. Bir diğer ifadeyle eğer bir türün üyesinin yüzgeçleri daha gösterişliyse, tüyleri daha renkli ise ya da büyük boynuzları varsa o üyenin erkek olma olasılığı yüksektir. Hayvanlar arasındaki cinsiyet farklılıklarının davranışlarına yansıdığı da söylenebilir. Örneğin, erkekler dişilere göre daha saldırgan ve yarışmacıdırlar (Kenrick, Trost ve Sundie, 2004).

Evrimsel psikologlara göre birçok hayvan hayatta kalmak ve üremek için atalarının yaptıklarını yapmaktadırlar. Yukarıda bahsedilenler doğrultusunda evrimsel psikoloji cinsel seçim ve aile yaptırımı kavramları ile insanlar arasındaki cinsiyet farklılıklarını ve benzerliklerini açıklamaya çalışmıştır (Kenrick, Trost ve Sundie, 2004).

Darwin cinsiyet seçimi (sexual selection) ilkesinde karşıt cinsi elde etmek için üyeler arasında bir yarış olacağını bir diğer ifade ile erkeklerin kadınlar için, kadınların da erkekler için yarışacağını ifade etmiştir. Darwin'in doğal ayıklanma ilkesine göre diğer türlerde olduğu gibi insanlarda da genetik özelliklerini gelecek kuşaklara aktararak

sürdürme eğilimi vardır. Bu amaçla da toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmıştır. Sosyo biyologların çoğu, kadınların doğurganlık ve bebeklerini sütle besleme özellikleri açısından ilgi ve bakıma ihtiyaç duyma; erkeklerin ise daha güçlü ve saldırgan oldukları için avcı ve savaşçı rollerini üstlenme gibi geleneksel toplumsal rollerin insan türünün hayatta kalmasını ve soyunun devam etmesi açısından önemli olduğunu söylemektedirler (Dökmen, 2010; Triver, 1972).

Bunun yanı sıra erkeklerde birçok sperm bulunması ve birçok kadını dölleyebilmesi açısından geleneksel erkeklik rolünün geleneksel kadınlık rolüne tercih edildiği ifade edilmektedir. Kadın da yumurta sayısı azdır ve sadece bir erkek tarafından döllenebilir. Dişiler hayat boyu sahip olacağı yavru sayısı az olduğu için yavrularını koruma rolünü üstlenirler. Bu nedenle ikili ilişkilerde kadın doğacak bebeği için en uygun genetiğe sahip erkeği isterken erkek birçok sperme sahip olması açısından ikili ilişkilerde kadınlar kadar ayırt edici değildirler (Dökmen, 2010).

Kadınlar ve erkekler fiziksel olduğu gibi psikolojik olarak da birbirlerinden farklıdırlar (Baykal, 1991). Kadınların ve erkeklerin psikolojik farklılıklarının nedenleri her iki cinsinde farklı uyum durumları ile karşılaşmış olmalarıdır. Bunun yanı sıra fiziksel olarak da kadınlar ve erkekler insanlığın tarihsel gelişim süresince farklı durumlara uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Örneğin, kadınlar fiziksel olarak çocuk doğurmanın getirdiği şartlara uyum sağlamaya çalışırken erkekler için böyle bir durum söz konusu değildir. Sonuç olarak insanları fiziksel ve psikolojik olarak birbirinden farklı durumlara uyum sağlamak zorunda oldukları ve bunun da onların toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşmasını gerekli kıldığı söylenebilir (Buss, 1995).

Evrimsel psikologlara göre sosyal çevreleri ile etkileşme girme eğiliminde olan insanlar, genetik etkilerden dolayı biyokimyasal ve yapısal olarak birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bu farklılıklar onların aynı zamanda dolaylı olarak öğrenmelerini ve bilişlerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerini biyolojik farklılıklara dayanarak açıklayan bu kurama göre bu farklılıkların abartılmasında kültür faktörü ön plana çıkmaktadır. Evrimsel psikoloji hayvanları temele alarak geliştirdiği kuramı insanları içine alacak şekilde genellemiştir (Kenrick, Trost ve Sundie, 2004).

2.2.3.2 Psikanalitik kuram

Erkek ve kadınların erkeksilik ve kadınsılık rollerini nasıl aldıklarını araştıran Freud, bu süreç içerisinde cinsiyet kimliği oluşturmasında, kendi cinsiyetinden olan ebeveynin önemi üzerinde durmuştur. Bu bağlamda odipus çatışması, kastrasyon kaygısı ve penis kıskançlığının başarılı bir şekilde üstesinden gelmenin cinsiyet rollerinin oluşturulmasında etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan erkek ve kadınların erkeklik ve kadınsılık rollerini ilk defa sorgulayan araştırmacı Freud olmuştur (Bem, 1983).

Freud garip ağrılar, bulantı, yüz tikleri, tek organ felçleri, nahoş kokular duyma ve baş dönmesi atakları gibi belirtileri olan histeri çalışmaları ile birlikte cinsiyete ilişkin sorunlarla ilgilenmeye başlamıştır. Histeri hastalarının yakınmalarının bilinen fiziksel nedenleri yoktu ve bu şikayetler bazen hastalığın bilinen süreci ya da beden yapısı ile ilgili olgularla çatışmaktaydı (Durudoğan, 2012). Freud yaptığı çalışmalar sonucu kadınlarda gördüğü psikolojik semptomları ailede ve sosyal yaşamda karşılaşılan cinsiyete özgü tecrübeler ve kısıtlamalar ile ilişkilendirmiştir. Bunun yanı sıra Freud arkadaşı Breuer ile yaptığı hipnoz çalışmaları sonucunda bilinçdışı bir takım öğelerin ortaya çıktığını ve bu bilinçdışı arzuların, isteklerin ve inançların farkında olmadan bireyin düşüncesini, davranışlarını ve hissettiklerini etkilediğini ifade etmiştir. Örneğin; Freud'un bir hastası ölen babasına yönelik öfke ve kinini; babasının arkadaşı tarafından cinsel istismara uğrayan bir başka hastası ise utanç ve kızgınlığını tolera edemiyorlar ve istenmeyen bu duyguları ile baş edemeyen bu hastalar yaşadıkları iç çatışmayı fiziksel semptomlar ile dışa vuruyorlardı. Freud cinsiyete yönelik istekleri ve çelişkileri yaklaşımında önem verdiği içsel çatışmalar, bilinçdışı öğeler ve bilinç dışı arzular ile açıklamaya çalışmıştır. Diğer bir ifade ile cinsiyet gelişiminde Freud cinsellik ile bedensel gelişim üzerinde durmuştur (Bell, 2004).

Toplumsal cinsiyetle ilgili ilk açıklamayı yapan ve cinsiyetle ilgili en etkili şeyler söyleyen psikanaliz kuramının kurucusu Freud, (Dökmen, 2004:32) çocuğun cinsel yaşamını tamamıyla yok saymamakla birlikte çocuk cinselliğiyle erişkin cinselliğinin aynı olmadığını ifade etmiştir. Çocuk parmak emme, dışkısını tutma ve bırakma, kendisine dokunma ve okşama vb. birçok faaliyetten cinsel haz almaktadır. Freud cinsel gelişimi, aktif olunan evre, çocuğun cinselliği unuttuğu beş yaşından buluş yaşına kadar süren gizlilik evresi ve buluş çağıyla birlikte başlayan erişkin cinsellik evresi olmak üzere üç evrede ele almıştır. Çocuğun cinselliğinin her bir evresinde

bedeninin belli bir bölgesine odaklandığını düşünen Freud, bu dönemleri ve bu dönemlerde yaşanan saplantıları ayrıntıları ile ele almıştır. Freud'a göre ilk evre çocukların emme eylemiyle doyum sağladığı ağız bölgesinin haz kaynağı olduğu oral evredir. İkinci evre tuvalet eğitimi ile aynı döneme rastlayan çocuğun dışkıyı tutmaktan ya da özgürce bırakmaktan diğer bir ifade ile anüs bölgesinin haz kaynağı olduğu anal dönemdir. Bu dönemden sonra çocuğun cinsel enerjisini derslere ve oyunlara yönlendirdiği ve cinselliğin arka plana atıldığı gizil evre gelmektedir. Ancak Freud daha sonra bu kuramını gizil evreden önce gelen fallik evresini ekleyerek genişletmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerini oedipus kompleksi ile açıklamaya çalışan Freud, bu kompleksi oral ve anal dönemi takip eden fallik dönem içerisinde ele almıştır (Bell, 2004; Durudoğan, 2009).

Freud'a göre 4-6 yaşlarında cinsiyetleri arasında farklılıkları keşfeden erkek ve kız çocuklar herkesin bir penisi olduğuna inanmaktadırlar. Ancak kız çocuklarında penis olmadığının farkına varan erkek çocuk annesine olan sevgisinden dolayı babasının onu iğdiş edeceğinden korkmakta ve bu nedenle de babası ile özdeşleşerek bu çatışmayı çözmektedir. Freud tüm erkeklerin oedipus karmaşası yaşayacaklarını ifade etmiştir. Erkek çocukların iğdiş edilme korkusu onların çatışmaları çözmelerini sağlarken; kız çocuklarının iğdiş edilme karmaşası onlarda oedipus karmaşasının oluşmasına yol açmaktadır. Bir diğer ifade ile erkeklerin yaşadıklarına benzer başka bir ikilemi de kızlar yaşamaktadırlar. Kızların oedipus karmaşasını penis kıskançlığı ile açıklayan Freud'a göre bir penise sahip olmadıklarını gören kız çocuklarının penisi annelerinin koparmış olabilecekleri ya da onları bu şekilde dünyaya getirdikleri için annelerini reddettiklerini ve sevgilerini babalarına yönelttiklerini ifade etmektedir. Ancak daha sonra anne ile özdeşleşerek bu çatışmayı başarıyla atlatırlar (Bell, 2004; Muckenhaupt, 2004).

Çocukların cinsel dürtüleri açıklamaya çalışan Freud kendi yaşamından bir takım örnekler sunmuştur. Freud, cinsel gelişimi toplumla ve kişilerle ilişkili gerçekleri yansıtan ve bilinçdışı öğeleri içinde barındıran mitlerden biri olan oedipus ile açıklamayı tercih etmiştir. Freud'un kuramını açıklamada yararlandığı bu mite göre, Oedipus adlı kişi kahinin yaptığı açıklamalar sonucu başka bir yerde yaşaması için ailesinin yanından gönderilir. Kahinin ifadesine göre Oedipus babasının krallığını yıkacak ve annesi ile de evlenecektir. Duyduklarından dolayı rahatsız olan ailede onu

çok uzak bir diyara gönderirler. Ancak kahinin dediği olay gerçekleşir ve Oedipus bilmeden babasını öldürür ve annesi ile evlenir (Bell, 2004; Durudoğan, 2009).

Kadınlarda ve erkeklerde oedipus kompleksinin farklı yapılanmaları, Freud'un kadınsılık ve erkeksilik açıklamalarının temelini oluşturmaktadır. Freud'a göre çocuklar cinsiyetlerini penise sahip olup olmamalarına göre tanımlarlar. Bir erkek çocuk için penis erkekliğin sembolüdür ve erkekler dünyasındaki haklarını almak için bir garantidir. Erkek ve kız çocukları kızların yaptıkları bir hatadan dolayı penislerini kaybettiklerini düşünürler ve bunun sonucu olarak da kız çocuklarında penis kıskançlığı, erkek çocuklarda da kastrasyon korkusu yani hadım edilme korkusu söz konusu olduğu ileri sürülmektedir. Freud'a göre kastrasyon ya da hadım edilme korkusu taşımayan kadınlar kötü varlıklardır ve her türlü kötülüğü yapabilirler. Hatta bir penise sahip olmayan kız çocuğu penis kıskançlığı yaşar ve bundan annesini sorumlu tutarak bu arzusunu bebeğe ve bunu ona sağlayacak bir erkeğe yönlendirir. Bu erkekte ona penis vereceğine inanılan babadır. Odipal dönemde cinsiyet farkındalığı artan erkek çocuğu ise arzusunu ilk sevgi kaynağı olan annesine yöneltir fakat daha sonra kendisinden daha büyük bir penise sahip olan babasının onu iğdiş ederek cezalandıracağını düşünen erkek çocuğu, bu duygularını bastırarak ve babası ile özdeşim kurarak ilerde annesi yerine başka bir kadınla cinsel ilişki kurabileceğine inanır. Babası ile özdeşleşerek yaşadığı çatışmayı çözen çocuk babasının aile içindeki otoritesinin ve sosyal normların farkına varmaktadır. Freud'a göre bu durum, toplumda erkeklerin saygınlık kazanmalarını sağlar; kızlarınsa, penisleri olmadıkları için toplumda ikinci plana itildiklerini belirtir. Hiçbir zaman toplum içerisinde erkekler kadar saygın bir role sahip olamayan ve oedipal çatışmayı çözemeyen kadınlar bu durum ile savaşmak yerine bunu kabul etmektedirler (Burr, 1999; Connell, 1998). Bunların yanı sıra Freud' a göre kadınlar cinsel olgunluğa erişmek için erkeklerden daha çok aşamayı geçmek zorundalar. Freud'un kuramında kadınlara yönelik ön yargıların olmasının nedeni kadınların zayıf, akılsız ve kontrol edilmesi gereken kişiler olarak düşünüldüğü Victoria Dönemi'ne rastlaması olarak düşünülmektedir (Durudoğan, 2009). Bu anlatılanlardan yola çıkarak Freud'un cinsiyetçilik anlayışının erkeksiliği yaygınlaştırırken, kadınsılığı ikinci plana attığı söylenebilir (Burr, 1999).

Kuramda cinselliğe ağırlık veren Freud, "erkeksi" ve "kadınsı" cinsiyet rollerinin daha çocukluk döneminde gelişmeye başladığını ifade etmiştir. Başka bir deyişle çocukluk döneminde belirli aşamalardan geçerek cinsiyetlerine uygun rolleri kazanmaktadırlar.

Bu rollerin öğrenilmesinde aynı zamanda ebeveynlerin önemine de vurgu yapmıştır. Çocuk ebeveynleriyle özdeşleşerek “erkeksi” rolünü baba ile olan ilişkileri sonucu, “kadınsı” rolünü anne ile olan ilişkileri sonucunda öğrenir (Özgüven, 2001).

Freud’un kadınlara ilişkin görüşlerine yönelik eleştiriler giderek artmış ve birçok alanda etkili olmuştur. Freud’un görüşlerine yönelik ilk eleştiri cinsiyet tanımında cinsiyet farklılıklarına ilişkin farkındalığın temel esas olarak alınıp diğer etkenlere yer verilmemesi olmuştur. Bir diğer eleştiri ise erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğunu gösteren savunulabilir bir neden olmaması ve Freud’un evde otoriter güç olarak babayı ele alması ve bunun aksi olduğu durumları görmezden gelmesidir. Freud’a yönelik bir diğer eleştiri ise sosyal faktörlerin cinsiyet üzerindeki etkisine değinmemesidir (Burr, 1999).

Klasik psikanalitik kuramının bilimsel olarak desteklenememesi açısından yapılan birçok eleştiri sonucunda yeniden şekillendirilmiştir. Chodorow klasik psikanalizin cinsiyete yönelik düşüncelerine ilişkin farklı görüşler ileri sürmüştür. Sosyalist ve psikoanalist Chodorow’a göre kadınların cinsiyet kişiliğinin oluşumunda kız çocuklarının anne ile iletişiminin etkisi vardır (Bussey ve Bandura, 1999). Başka bir deyişle kadınsılığı ve erkeksiliği öğrenmede anne ile çocuk arasındaki iletişimin önemi üzerine vurgu yapılmıştır (Eke-Coşan, 2006). Bu görüşe göre cinsiyet kimliği Freud’un ifade ettiği gibi fallik dönemde değil doğuştan itibaren kazanılmaktadır. Kız ve erkek bebekler kendilerinin annelerinin bir parçası olarak algılamaktadırlar. Ancak anne ile aynı cinsiyete sahip kız çocuğunun anne ile özdeşleşmesi erkek çocuğuna göre daha kolay olmakta ve bu da onları kişiler arası ilişkiler oluşturmalarını ve annelik duygularının ağır basmasını sağlamaktadır. Anne ile kız çocuğu kadar iyi bağ kuramayan erkek çocuğu da anneden uzaklaşarak kendi kimliğini bağımsız bir şekilde oluşturmaktadır (Bussey ve Bandura, 1999).

Bunun yanı sıra Chodorow çocuk bakımına yönelik cinsiyete dayalı iş bölümünün kabul edilmesini psikodinamik açıdan şöyle açıklamıştır: Anne ile olan farklı bağlanım örüntüleri sonucu kız çocukları tam belirlenmeyen benlik sınırları ve ilişkilerinde duygusal yönden tamamlanmaya daha çok ihtiyaç duyarken; erkek çocuklar daha kesin ego sınırlarıyla daha çok bireyselleşme ihtiyacı duyarlar (Connell, 1998). Kadınların duygusal yönlerine vurgu yapılırken erkelerin güçlü ve bağımsız yönlerine vurgu yapılmaktadır (Bem, 1974).

Bununla birlikte Freud'a muhalif olan Adler ve Jung'un kadınlık ve erkeklığe yönelik açıklamaları da ilgi odağı olmuştur. Adler "erkeksi protesto" görüşünü, Jung'un "anima" olarak adlandırdığı zayıflık ve baskı üzerine temellenen otoriter bir erkeksi "persona" karşılamaktadır. Adler'e göre erkeksi protesto her iki cinsiyet içinde uyarlanabilir. Jung ise cinsel karakterin kadınlık ve erkeksiliğin toplum tarafından kabul edilen yüzünün her zaman için karşıtını da barındırdığını yani bir kişide kadınsılık ve erkeksiliğin bir arada bulunabileceğini ve bu şekilde katmanlaştığını ifade etmektedir. Bir tür biliçdışı olan erkekler için anima ve kadınlar için animus toplum tarafından kabul edilen kişiliğin zıttını içinde barındırır ve bu ikisinin birbiri ile bağdaşmayan talepleri evlilik ilişkilerinde bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Bu bağlamda Jung'un analizinin biyolojik değil daha çok toplumsal olduğu söylenebilir (Connell, 1998).

Toplumsal cinsiyeti anatomik ayrılıklar üzerine temellendirilen Freud, feminist kadınlar tarafından anatomi kaderdir anlayışı ve sosyalleşmenin göz ardı edilmesi açısından da eleştirilmiştir (Kadılar, 2011).

2.2.3.3 Sosyal öğrenme kuramı

Sosyal bilişsel veya sosyal öğrenme şeklinde bilinen bu kuramın kurucusu olan Bandura'ya göre model alma; davranış, tutum ve değerlerin başka insanlara aktarılmasındaki en güçlü yoldur. İnsanlar, başkalarının davranışlarını ve sonuçlarını gözlemleyip öğrenirler. Birey cinsiyet, yaş veya başka özellikler açısından model aldığı insana ne derecede yakınsa, davranışı da o kadar iyi yapar (Adriaanse ve Crosswhite, 2008). Gözleyerek ve model alma ile öğrenme üzerinde duran Bandura'ya göre gözlemleyerek öğrenme için dikkat, saklama, yeniden üretme ve motivasyon olmak üzere dört temel işlev vardır. Gözlem yoluyla öğrenmenin birinci etmeni modele dikkat etmektir. Bireyin ilgi, deneyim, yetenekleri ve geçmişe yönelik pekiştiriciler gibi etmenler gözlemcinin dikkat sürecini etkilemektedir. Dikkat, bireyin gözlemleyeceği davranışa yönlendirmesi açısından önemlidir. Bireyin gözlemlediği davranışı hatırlaması o davranışı öğrenmesi açısından önemlidir. Gözlem yoluyla öğrenmenin üçüncü aşaması yeniden üretme sürecidir. Öğrenilenlerin performansa dönüştürülmesi aşamasıdır. Gözlemlediği davranışa yönelik bilgileri hatırlayarak o davranışı yeni durumlarda nasıl kullanacağını belirler. Bireyler her öğrendikleri

davranışları yapmazlar, bunun için de motivasyon önemlidir (Artino, 2007; Senemoğlu, 2010).

Toplumsal cinsiyet rollerinin de taklit süreci ve model almayla öğrenildiğini belirten kuramda cinsiyetlerin farklılaşması, sosyalleşme süreciyle açıklanmıştır. Bu açıdan sosyal öğrenme kuramında belirtilen erkeksilik ve kadınsılık, başka davranışların gelişimi ile alakalı bilinen öğrenme prensipleriyle açıklanması yönünden, diğer kuramlardan farklıdır. Cinsiyet rolleri, özel psikolojik kavram veya süreçler öne sürülmeden, başka davranışların öğrenilmesiyle ilişkili olarak açıklanmıştır (Bem, 1983:600).

Bandura'ya göre gözlem yaparak öğrenme başıçe diğer davranışların taklit edilmesi değil; aynı zamanda bilişsel anlamda da işlenmesiyle kazanılan bilgilerdir. Gözlem yolu ile öğrenmeyle taklit yoluyla öğrenmenin birbirlerinden farklı olduğu gözlem yoluyla öğrenmenin taklit içermeyebileceği de ifade edilmiştir (Senemoğlu, 2010).

Anlatılanlara ilave olarak toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde etkili olan bir diğer faktör ise çocukların ilk sosyalleştiği ortam olan ailedir (Ergan-Güngör, 2006). Yeni doğan çocuğun önüne cinsiyetine uygun davranış modelleri, şablonlar veya kurallar dizisi konulur. Şartlanma, kuralları öğrenme, özdeşleşme, model alma, öğretim gibi çeşitli yollarla toplumsal modeller içselleştirilir ve toplumun beklentileri ile uyumlu bir toplumsal cinsiyet kimliği oluşturulur (Connell, 1998). Sosyalleşme sürecinin ilk adımını aile içinde atan çocuk, cinsiyetle ilgili temel bilgilerini aile içinde öğrenir. Erkek çocuklar babasını, kız çocuklarsa annesini model alır (Ergan-Güngör, 2006; Ersöz-Günindi, 1999).

Örneğin erkek çocuklar, babalarını model alarak tıraş olmaya çalışır; kız çocuklar ise annelerinin makyaj malzemelerini kullanmak isterler. Sosyalleşme sürecinde çocuk cinsiyet rollerini aile içinde öğrenmeye başlar (Ersöz-Günindi, 1999). Sosyalleşme sürecinde cinsiyet rolleri çocukların kişilik gelişiminde, başkalarıyla olan ilişkilerinin uyumlu ve düzenli olmasında, aile içi uyumun sağlanmasında ve toplumla uyumlu bir birey olarak katılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreçte erkek çocuk babayla, kız çocuksa anneye özdeşim kurmaktadır (Ergan-Güngör, 2006). Aile ortamının yanı sıra çocuğun sosyalleştiği bir diğer ortam ise okullardır. Bu bağlamda aile, okul, sosyal çevre ve medya aracılığıyla toplumsal rollerin öğrenildiği ve yeniden inşa edildiği söylenebilir (Ersöz-Günindi, 1999). Bunun yanında toplumsal cinsiyet

rollerini öğrenme konusunda model örnekleri sunan bilgisayar oyunları, gazete ve televizyonlar da etkilidir (Kadılar, 2011).

Bu kurama göre üyesi olunan toplumdaki konumuna göre kişiden beklenen davranış, rol ve eylemlerin başkaları tarafından ceza ve ödüllerle pekiştirilmesi ve yönetilmesi, toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle cinsiyetlerine uygun olan veya olmayan davranışları öğrenirken ceza ve ödül kavramlarına önem verilir. Bu açıdan çocuklar, dış çevrenin pasif alıcısı şeklinde görülmektedir (Bem, 1983).

Sosyal öğrenme kuramı cinsiyete ilişkin ayrı bir kavram içermemesi açısından özellikle feminist psikologların dikkatini çekmiştir (Bem, 1983:600).

2.2.3.4 Bilişsel gelişim kuramı

Kohlberg'in, Piaget'nin görüşlerini temel alarak oluşturduğu kuramına göre çocuk; sosyal öğrenme kuramındaki gibi pasif değil, aktif bir rol oynar. Sosyal öğrenme kuramında gözlem ve model alma yolu ile cinsel kimliğini kazanan çocuk; bilişsel gelişim kuramındaysa önce cinsel kimliğini kazanır, daha sonra ona uygun davranışları öğrenir (Kadılar, 2011). Bir diğer ifadeyle sosyal öğrenmenin aksine bu kuramda çocuk kendi cinsiyet rollerini oluşturmada aktif rol almaktadır. Sosyal çevresini fark eden çocuk, kendisini doğal olarak erkek veya kadın şeklinde etiketler ve cinsiyetine uygun davranışları pozitif olarak görüp içselleştirir (Bem, 1983).

Psikodinamik ve davranışçı görüşlerin aksine Kohlberg cinsiyet şeması oluşturmada çocukların aktif rol aldıklarını ifade etmiştir. Kohlberg'e göre 2-7 yaşları arasında cinsiyet sürekliliği (cinsiyetlerinin değişmeyeceğini) kazanan çocuklar cinsiyet rollerini insanların dış görünüşlerini ya da bedensel yapılarını sınıflayarak öğrenmektedirler. Çocuklar açısından güçlü, büyük ve aktif olarak algılanan erkekler ile kısa ve küçük olarak algılanan kadınlar birbirlerinden farklıdırlar (Levy, 1998). Kohlberg'e (1966) göre çocuklar cinsiyet sürekliliğini kazandıktan cinsiyetlerinin değişmeyeceğini anladıktan sonra kendi cinsiyetlerine uygun modelleri taklit ederler. Cinsiyet sürekliliğini kazanma model alma için bir ön koşuldur denilebilir. Cinsiyet rollerine ilişkin bilgiler evde, okulda, iş yerinde, televizyonlarda tekrarlanan rol modelleri ile bireylere iletilmektedir. Modelleme ve günlük aktivitelere ilişkin sosyal yapılar aracılığıyla çocuklar her cinsiyete özgü tek tip davranışları öğrenmektedirler. Cinsiyetin baskın olduğu toplumlarda geleneksel cinsiyete uygun roller onay, övgü ve ödül ile değerlendirilirken; uygun olmayan davranışlar toplum tarafından onaylanmaz

hatta cezalandırılabilir. Çocuklar davranışları gözlemleyerek, ilk elden tecrübe ederek ya da davranışlara ilişkin söylenen sözler olmak üzere üç şekilde öğrenebilir (Bussey ve Bandura, 2004).

Cinsiyet etiketleme, cinsiyet kararlılığı ve cinsiyet değişmezliği sosyal bilişsel kuramın önemli kavramlarından. Cinsiyet etiketleme toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında önemlidir. 2,5-3 yaşlarında cinsiyetlerine ilişkin sorular sormaya başlayan çocuklar ilk olarak insanların kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrıldığını daha sonra yavaş yavaş hangi cinsiyetten olduklarını fark etmeye başlarlar. Bunun sonucunda da cinsiyetlerini tanımlama ve sürdürme de bilişsel süreci işletirler. Çevrelerinde gördükleri ve duyduklarına göre cinsiyetlerini tanımlayan çocuklar, bebekten sahip olduğu cinsiyetin büyüünce de değişmediğini ve cinsiyetin fiziksel görünümünden farklı olduğunu anlarlar. Aynı zaman da bilişsel süreç ilerledikçe cinsiyetlerinin biyolojik olarak belirlendiğini ve bunun saç, giysi ya da oynanan oyun gibi etkenlerle değişmeyeceğini de fark ederler. Yaşanan bu süreç kadınların ve erkeklerin davranış ve rollerini şekillendirmektedir. Cinsiyet değişmezliği kazanıldıktan sonra cinsiyet ile tutarlı davranışlar sergilenmeye başlar. İki cinsiyet arasındaki farklılıkları öğrenildikten sonra toplumsal cinsiyet kimlikleriyle uyumlu bir şekilde erkekler erkeksi özelliklere kadınlar kadınsı özelliklere değer vermeye başlarlar (Bussey ve Bandura, 1999; Cobb, Walsh ve Priest, 2009; Damarlı, 2006; Dökmen, 2010; Egan ve Perry, 2001).

Toplumsal cinsiyet rollerini açıklamada bilişsel gelişim kuramını sosyal öğrenme kuramından ayıran nokta ödül-ceza kavramından ziyade kendi kimliği ile tutarlı olma ifadesi ayırmaktadır. Sosyo-kültürel etkenlerin göz ardı edilmesi, yapılan çalışmalar sonucunda cinsiyete ilişkin farkındalığın daha karmaşık bir süreç sonucunda oluşması (Tosun, 2010) ve bilişsel gelişimin yetersizliği açısından bu kuram eleştirilmiştir (Kadırlar, 2011).

2.2.3.5 Cinsiyet şema kuramı

Bilişsel gelişimsel kuram ve sosyal öğrenme kuramı üzerine ilişkilendirilen (Tosun, 2010) ve Bem (1981) tarafından geliştirilen cinsiyet şeması kuramına göre çocuklar içinde buldukları kültüre göre kadın ve erkeğin ne demek olduğunu öğrenirler. Diğer bir ifadeyle çocuklar davranışlarını içinde yaşadıkları kültür ve cinsiyet normlarına göre düzenlerler (Eke-Coşan, 2006). Daha öncede değinildiği gibi bilişsel ve sosyal

öğrenme teorilerinin özelliklerini içeren cinsiyet şema kuramına göre çocuklar kadınsılığın ve erkeksiliğin kültürel tanımlarına göre gelen bilgileri kodlar ve organize ederler. Çocuklar, medyada ve gerçek hayatta cinsiyete ilişkin gözlemler sonucu oluşturduğu şemalar ile çevredeki olayları yorumlar ve ona göre davranırlar (Leaper, 2011).

Büyüme sürecindeki çocuk cinsiyete ilişkin birçok davranış ve tutumla ilgili özel bilgileri ve bunların yaşama yansıyan yönlerini toplum aracılığıyla öğrenir. Çocuklar aileleri, akranları ve öğretmenleri aracılığıyla oyuncaklar, elbiseler, meslekler, hobiler, ev işleri hatta zamirler açısından bile toplumun cinsiyete yönelik uyguladığı farklılıkları gözlemler ve içselleştirir (Bem, 1981). Bir diğer ifadeyle çoğu toplumlarda bu bilgiler sadece kadın ve erkekle doğrudan ilişkili olan anatomik özelliklere, iş bölümüne ve kişisel özelliklerine dayanmamakla birlikte aynı zamanda kadın ve erkeklerle dolaylı olarak ilişkili olabilecek dile, yapılan benzetmelere de yansımıştır. İnsanlık tarihinde insanları kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayıran ve bu kadar zengin bir içeriğe sahip olan başka bir ikilem yoktur. Bu açıdan oldukça zengin bir ağa sahiptir denilebilir. Çocuk yeni gelen ilgili özel bilgileri bu zengin ağı kullanarak cinsiyetle ilişkili olarak nasıl değerlendireceğini ve özümseyeceğini öğrenir. Özetle, çocuk cinsiyet ayrışımının kalbi niteliğinde olan toplumsal cinsiyet şeması aracılığıyla gelen bilgileri kodlamayı ve örgütlemeyi öğrenir ve kullanır (Bem, 1983; Dökmen, 2010:354-355).

Toplumsal cinsiyet teorisine göre cinsiyetlerin tipleştirilmesi cinsiyet şeması ile ilişkilendirdiği kendilik kavramı sonucu oluşturulur. Çocuklar toplumsal cinsiyet şeması ile ilgili bilgileri algılar ve kodlarlar ve hangi davranışların ya da tutumların kendi cinsiyetlerine uygun olacağını örgütlerler. Örneğin güçlü-zayıf kavramlarını cinsiyete göre ele alacak olursak, çocukların dünyasındaki yetişkinler cinsiyetlere uygun davranışları kusursuzca fark etmeye çalışmalarına rağmen güçlü bir kız çocuğu ile zayıf bir erkek çocuğunu nadiren fark ederler. Bunun sonucu olarak da çocuklar kız çocuklarını zayıf, erkek çocuklarını da güçlü algırlar ve bunun dışında olabilecek durumları göz ardı ederler. Çocuk aynı şematik seçiciliği kendisine uygular ve kendi cinsiyetine uygun özellikleri kendilik kavramına dahil eder. Bunun sonucunda kendilik kavramını cinsiyetine göre ayırıştırır ve her iki cinsiyet çocuğun gözünde sadece özellikler açısından değil bunların dereceleri açısından da farklılaşır. Ayrıca çocuk tercihlerini, tutumlarını, davranışlarını ve kişisel özelliklerini; kültürün

kadınsılık ve erkeksilik tanımlarına göre şekillenen toplumsal cinsiyet şemasına göre değerlendirir ve sonuç olarak cinsiyetleri ayırıştırıran bir birey olur (Dökmen, 2010).

Sonuç olarak ailelerin, öğretmenlerin ve gelişim psikologlarının da bildiği gibi çok erken yaşlarda eril ve dişil olan kız ve erkek çocuklarının yaklaşık dört ya da beş yaşlarında toplum ya da kültür tarafından uygun görülen ve aynı cinsiyetteki akranlarının tercih ettikleri davranışları yapma eğilimi gösterdiği ve cinsiyetlerine ilişkin tercihler, beceriler, kişisel davranış ve tutumlar cinsiyetin tanımlanması sürecinde oluşturulduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında bu kuramın çocuğun kültür ya da toplumun cinsiyet rollerine yönelik şemayı nasıl oluşturduğu üzerinde durduğu söylenebilir (Bem, 1983).

Bu kurama göre kaçınılmaz şekilde cinsiyete ilişkin bilgiler öğrenen çocuklar bunlarla ilişkili şema oluşturur ve yeni gelen bilgileri de bu şemaya göre değerlendirirler (Carter ve Levy, 1988). Eril (erkek) ve dişinin (kadın) karakteristik özelliğini bilen çocuk, kendi toplumsal cinsiyet rollerini bu bilgileri kullanarak kendi tarzına göre oluşturur (Keller, 2007). Diğer bir ifadeyle sosyal biliş kuramının aksine toplumsal cinsiyet şema kuramı cinsiyet sürekliliğini önemsemez (Carter ve Levy, 1988).

Bu anlatılanların yanı sıra Martin ve Halverson'a (1981) göre cinsiyet şema kuramı cinsiyetle ilgili bilgileri kazanma ve cinsiyet ayırıştırma bu bilgileri kullanma olmak üzere iki şema içermektedir (Akt: Carter ve Levy, 1988). Cinsiyetleri ayırıştırıran bireyler ile ayırıştırıramayan bireyler cinsiyetle ilgili seçimlere farklı şekillerde tepki verirler. Örneğin, bir kişi kadınsı ve erkesi olan iki uyarıcıdan birini seçmek durumunda olduğunda cinsiyetleri ayırıştırıran kişinin seçimini kişinin cinsiyet şemasında yer alan bilgileri etkileyecektir. Ancak cinsiyetleri ayırıştırıramayan kişiler ise içlerinden öyle geldiği için aralarından birini seçecektir. Aynı cinsiyete ilişkin yani iki kadınsı uyaran arasında seçim yapılma durumunda ise şemadaki bilgi her iki uyarana uyarlanana kadar seçim ertelenecektir. Sonuç olarak bu kurama göre cinsiyet ile ilgili olaylar oluşturulan cinsiyete ilişkin şemayı etkiler (Carter ve Levy, 1988).

2.2.3.6 Sosyal rol kuramı

Bu kurama göre toplumsal yapı kadınların ve erkeklerin birbirlerinden farklı olarak konumlandırımlarında ve cinsiyetlerine uygun rolleri benimsemelerinde etkindir. Sosyal teorisinin bakış açısına göre cinsiyete ilişkin mesleki ve aile içi roller cinsiyetle ilişkili farklı davranışların ortaya çıkmasını ve bunların kültür aracılığıyla gelecek

nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Cinsiyet rolleri sadece mesleki ve aile içi rollere bağlı olarak ortaya çıkmamakta aynı zamanda üyesi oldukları toplumun kadın ve erkelere özgü sınıflandırmasına bağlı olarak da ortaya çıkmaktadır. Sosyal rol teorisi ile insanlar cinsiyete ilişkin beklentilerini diğer insanlara iletirler (Eagly, Schmidh, Diekman ve Koenig, 2004). Çocuklar anne babalarını model alarak, onları gözlemleyerek ve taklit ederek uygun davranışsal rolleri öğrenirler. Bu bağlamda sosyal rol kuramının sosyalleşmenin ilk basamağındaki öğrenmeye odaklandığı söylenebilir (Eke-Coşan, 2006).

2.2.4 Toplumsal cinsiyet rollerinin yaygınlaşması

2.2.4.1 Eğitim

Kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesiyle birlikte iş hayatı gibi pek çok sosyal ortamda, evlilik ve aile yaşamında cinsiyet rollerinin kadının lehine değiştiği görülmektedir (Yılmaz ve arkadaşları, 2009).

Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunda, zorunlu eğitimin sona erme yaşı 15 iken; Türkiye’de 2012-2013 döneminden itibaren bu yaş sınırı 14’ten 18’e yükseltilmiştir. Avrupa ülkelerine bakıldığında okul öncesi ve ilköğretim seviyesindeki kız öğrencilerin okullaşma oranı erkek öğrencilerle hemen hemen aynı kademededir. Üstelik Danimarka, İrlanda, Lüksemburg ve Malta’da kız öğrencilerin okullaşma oranının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Maya, 2013). Türkiye’de zorunlu eğitim yaşının yükselmesiyle kız öğrencilerin okullaşma oranlarında da anlamlı bir artış tespit edilmiştir. MEB 2001-2002 eğitim-öğretim yılında ilköğretimde erkeklerin okullaşma oranı % 104,19 ve kızların okullaşma oranı %94,51 brüt oranlarda iken, 2011-2012 istatistiklerinde erkeklerin okullaşma oranının %108,21’e ve kızların okullaşma oranı brüt olarak %108,65’e yükselmiştir. Kızların okullaşma oranının daha yüksek olma sebepleri arasında “Eğitime %100 Destek”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Haydi Kızlar Okula” gibi birtakım sosyal kuruluşların etkisinin olduğunu söylemek mümkün olabilir ancak oranlar halen yeterli sayılara ulaşmamıştır. Yükseköğretim seviyesine bakıldığında ise, AB ülkelerinin cinsiyet eşitliğini sağlama hedefini gerçekleştirebildikleri söylenebilir. AB’de yükseköğretim düzeyinde ortalama okullaşma oranlarının kadınlarda brüt %76 ve erkeklerde brüt %57 olduğu tespit edilmiştir. Türkiye için ise kız öğrencilerin yükseköğretim seviyesinde okullaşma oranları brüt %34 iken, erkek öğrencilerde bu oran brüt

%43'tür. Üstelik Kıbrıs dışında tüm AB ülkelerinde yükseköğretim düzeyinde kadınların ortalama okullaşma oranı erkeklerin okullaşma oranından yüksek çıkmıştır. Bu sonuç Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde kadınların erkeklerden daha geri planda olduğunu göstermektedir (Maya, 2013). İlköğretimden yükseköğretime kadar sene bazında beklenen eğitim sürelerinin Kıbrıs haricinde Avrupa Birliği ülkelerinde kızlarda, Türkiye'de ise erkeklerde daha yüksek olduğu ve Avrupa Birliği ülkelerinde, kızlardan beklenen eğitim süresi ortalama 16 sene, Türkiye'deyse kızlardan beklenen eğitim süresi ortalama 11 sene olarak görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri kıyaslandığında eğitim konusunda Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olduğu görülmektedir. Eğitimdeki bu eşitsizlik; sosyal, toplumsal ve kültürel alanlara da yansımakta ve kadının konumunu arka plana atmaktadır (Maya, 2013).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, Avrupa Birliği gündeminde uzun yıllardır etkinliğini koruyan ve oldukça önemli yer teşkil eden bir politikadır. 1957 yılından bugüne hizmet, eğitim, sağlık, iş gibi alanlarda eşitliği öngören ve savunan 13 farklı talimat uygulamaya konmuştur. Yapılan faaliyetlerde cinsiyet bazlı şiddet (aile içi şiddet, cinsel istismar), adil olmayan iş, kazanç ve sorumluluklar, özel hayata saygı gibi pek çok konunun çözümü hedeflenmektedir. Avrupa Birliği, dış ilişkilerinde de kadın erkek eşitliği prensibini benimsemiş olup uluslararası çalışmalarda da diğer ülkelerle iş birliği içerisinde. Günümüze en yakın tarih olan, 2010-2015 yıllarını kapsayan "Kadın- Erkek Eşitliği İçin Strateji" politikası mevcut toplumsal cinsiyet rolleri yerine eşitliği hedef alan ve yaşamın her alanında uygulanmasına teşvik eden bir çalışmadır (Akbaş, 2010). Bu çalışmalardan yola çıkarak Avrupa Birliğinin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine etkili faaliyetlerde bulunduğunu ve ilerlemeyi sağlayacak her türlü gözlem, değerlendirme, kontrol gibi birimlerin aktif olarak sürdürülmesinin bu faaliyetlerin etkinliğini arttırmada önemli rol oynadığını söylemek mümkündür (Akbaş, 2010).

Bireylerin temel gelişimine en çok etkisi olan yaş aralığı 0-6 yaş dönemidir. Kişiliğin şekil almaya başladığı bu dönemde kazanılan davranışların ve becerilerin hayat boyu kalıcı olması muhtemeldir ve değiştirilmesi oldukça güçtür. Günümüze kadar yapılan çalışmalara bakıldığında okul çağına gelmiş çocukların zaten bir takım toplumsal cinsiyet rolleriyle kuşanmış oldukları görülmektedir (Erzeybek, 2015). Bu oluşumu yaratan en büyük faktör ebeveynlerin çocuklara karşı olan cinsiyetçi tutumlarıdır. Çocuklar okulda kazandıkları yeni bilgilerle bu rolleri iyice kanıksar ve yaş aldıkça

üzerine yenilerini eklemeye devam ederler. Toplumsal cinsiyet rollerinin aileler tarafından benimsemiş olması, çocukların model alma ve taklit etme becerileri ile birleştiğinde doğrudan çocukların algılarına işlenir. Aile yapısını ‘ataerkil’, ‘anaerkil’ ve ‘eşitlikçi’ olarak hâkimiyet bazında üçe ayırmak mümkündür. Bu tipteki aile yapılarıyla birlikte çocuklarda oluşan cinsiyet algılarının farklılaştığı ve çeşitlilik gösterdiği görülür. Geleneksel olarak da tanımlanan ‘ataerkil’ yapıda olan ve ağırlıklı olarak kent dışı yerlerde yaşamlarını sürdüren ailelerde ‘anaerkil’ ve ‘eşitlikçi’ aile yapılarına oranla daha katı toplumsal cinsiyet rollerine rastlanmaktadır (Erzeybek, 2015). Yapılan araştırmalar hoşgörü, güven ve saygıyı içinde barındıran demokratik-eşitlikçi anne baba tutumu ile yetiştirilen çocukların, daha eşitlikçi cinsiyet rollerine sahip olduğunu ifade etmektedir (Erzeybek, 2015).

Bununla beraber çocukların anne veya babaları yerine güçlü, dominant ve kendilerine olumlu davranan başka kişileri daha çok model aldıklarını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Yogev, 2016). Bu sebeple çocukların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının sosyal çevre ile de fazlaca ilişkili olduğu söylenebilir (Yogev, 2016).

Ergenlik dönemindeki bireylerin arkadaşlar arasında yer edinmek, popüler olmak, sosyal olmak gibi öncelikleri vardır. Bunlara ek olarak, fiziksel şiddet uygulama, ateşli silah taşıma veya yaralama gibi suçlar ergenlik döneminde kızlara oranla erkeklerde daha sık görülür. Watts ve Borders tarafından 2005 yılında ABD’de Kuzey Karolina’da lise çağındaki erkek öğrencilerle yapılan araştırma doğrultusunda, erkek öğrencilerin fazlasıyla maskülen davranmalarının meziyet olarak görüldüğü sonucuna varılmıştır. Korkmak, hassas olmak, duyarlı davranmak gibi ‘efemine’ özelliklerin erkek öğrenciler arasında alay edilme, küçük görme konusu oluşu bireyleri kendilerine yüklenen cinsiyet rollerine uymaya zorlamaktadır.

Cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik statü bireylerin cinsiyet rolleri algılarını etkilemektedir. Özellikle erkeklerin, yaşlıların ve düşük sosyoekonomik seviyeye sahip bireylerin kadınlara, gençlere ve yüksek sosyoekonomik seviyeye sahip bireylere oranla toplumsal cinsiyet rollerine daha sıkı sıkıya bağlı oldukları ve daha geleneksel algıda oldukları görülür. İsrail’de yapılan bir araştırmada yaşça daha genç anne ve babaların toplumsal cinsiyet rolleri algılarının daha liberal olduğu ve çocuklarına karşı daha geleneksel olmayan cinsiyet rolleri yükledikleri gözlenmiştir (Kulik, 2002).

2.2.4.2 Din

Toplumsal cinsiyetin oluşumundaki sebeplerden biri tartışmasız din kavramıdır. Dinlerin kendi kutsal kitapları içerisinde cinsiyet ve cinsiyet farklılıklarıyla ilgili çeşitli yönergeler bulunmaktadır. 19. yüzyıl içerisinde hızla yayılan feminizm akımı İslam ülkelerinde de etkisini göstermiştir. Feminizm etkisiyle birlikte İslam ülkelerinde İslam'ın toplumsal cinsiyete dayalı etkileri de derinlemesine incelenmektedir. Yapılan çalışmalar İslam'ın kadın ve erkek doğasının farklı olduğunu savunması ve ayrımcılığın sebebinin buna bağlanması ile ilk dönem İslam tarihinin gelişime açık ve ilerletilebilir olması arasında değişim göstermektedir (Kürkçü, 2013).

İslamcı feminist yaklaşım İslam'ın doğuşunda eşitlikçi bir tutum izlediğini ancak zamanla İslam ülkelerinin emperyalist düzen ve sömürgeci güçlerin etkisiyle ataerkil anlayışı benimsediğini öne sürmektedir. Radikal feminizm ise, İslam'ın doğuşundan itibaren kadına negatif ayrımcılık uyguladığını ve erkek egemen zihniyette olduğunu savunur (Donavan, 2007). Bununla beraber Kürkçü'ye göre (2013), İslam'da kadına verilen hakların yeterince fazla olduğu dolayısıyla kadın erkek eşitsizliğinde İslam'ın bir yer teşkil etmediğini savunan düşünceler de oldukça yaygındır. Dini kitapta her ne kadar kadın ve erkek haklarından eşit olarak bahsedilse de uygulama kısmında durum farklılık göstermektedir. İslam'ın doğduğu toplumun ataerkil toplum olması sebebiyle İslam dini bu yönde şekillendirilmiştir. Ancak günümüzde İslamcı feminizm, kadının ikincil konumundan uzaklaşarak daha eşitlikçi ve saygı gördüğü bir platformda bulunmasını, geçmiş düşüncelerin yetersiz ve eleştiriye kapalı olduğunu savunmaktadır. Üstelik geri kalmış İslam ülkelerini “kadının geri kalmışlığı” ile bağdaştıran yaklaşımlar da mevcuttur (Kürkçü, 2013).

2.2.4.3 Kitle iletişim araçları

Çınar'a göre (2013), çocuk kendi çevresinden gördükleriyle kazandığı toplumsal cinsiyet rolünü kitle iletişim araçlarıyla pekiştirir. Televizyondaki çeşitli haber, spor, yarışma programları, diziler, filmler ve reklamlar toplumsal kimliğin oluşumunda rol oynar. Televizyon programlarında kadının daha çok ev işleri ile ilgili alanlarda, annelik görevinde, hemşirelik, sekreterlik gibi meslek dallarında mesleğini icra ederken cinselliğini kullanabildiği yerlerde, erkeğin ise ağırlıklı olarak ekonomi, spor, siyaset gibi programlarda bulunduğu görülmektedir. Özellikle reklamlarda kadınlar çoğunlukla genç, güzel, bakımlı, iyi eğitimli ve seksi olmakla beraber fedakâr anne,

iyi ve sadık eş, becerikli ev kadını sıfatlarına da sahip olarak gösterilmektedir. Haberlerde ise kadınlar çoğunlukla şiddet mağduru, yardıma muhtaç, cinsel obje veya ahlak yoksunu, yuva yıkan kadın olarak nitelendirilmektedir. Gelişen teknoloji ile beraber, her türlü bilgiye ve veriye ulaşımın daha kolay hale gelmesi, görsel öğelerin artmasıyla da çocuklar üzerinde kadın ve erkek rollerinin daha seri ve katı olarak yer edindiği görülmektedir (Çınar, 2013).

2.2.4.4 Ders kitapları

Çınar (2013) ders kitaplarının, teknolojinin eğitim sistemine fazlasıyla dâhil olmasına rağmen halen okullarda en temel ders materyali olarak kullanılması gerektiğini savunur. Günümüzde her okulun teknolojik imkânları bünyesinde barındıramaması bunun en temel sebebidir. Özellikle kitap, gazete okuma oranının az olduğu geleneksel toplumlarda ders kitaplarına daha çok özen gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çınar'a göre (2013) ders kitapları, toplumların ortak düşünce ve değerlerini yansıtan, toplumun aynası pozisyonunda yapıtlardır. Ders kitaplarında öğretilen bilgiler bireylerin bakış açısını şekillendirir. Ülkemizde kullanılan ders kitaplarında özellikle sporla ilgili konularda kadın ve erkek ayrımı yapıldığı görülmektedir. Üstelik kadının ağırlıklı olarak ev içinde ve ev işleri yaparken görüldüğü, erkeğin ise daha önemli ve güçlü işlerde görüldüğü belirtilmektedir. Kitaplar, kadın ve erkekleri bu şekilde göstererek 'normal' olanın bu olduğu düşüncesini empoze eder (Çınar, 2013).

2.2.4.5 Yoksulluk

Tarihsel olarak yoksulluk kavramı incelendiğinde kadın yoksulluğunun daha ön planda olduğu görülmektedir (Kaymak, 2011). Ekonomik yönden bir başkasına bağlı olan kişiler, maddi özgürlüğü olan kişilere oranla daha savunmasızdır. Dolayısıyla çalışmayan ve eşinden bağımsız maddi gücü olmayan kadınlar yaşam standardı olarak daha düşük pozisyonadadır. Bu durum kadınların kamusal alanlardan uzak olmasına ve hayatlarını eşlerinin himayesi altında sürdürmesine zemin hazırlar (Kaymak, 2011). Dünya geneline bakıldığında kadınların erkeklere oranla temel ihtiyaçlara ulaşımı ve yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan temel destekleri kullanımının çok daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Beslenme, sağlık gibi temel ihtiyaçlardan mahrum kalmakla beraber fiziksel, cinsel ve duygusal şiddete uğrayan, eğitimde geri planda tutulan da çoğunlukla kadınlardır. Gelir yoksulluğuyla birlikte gelen okula gidememe, okur-yazar yoksunluğu, özgürlük mahrumiyeti de cinsiyet eşitsizliğini beraberinde

getirir ve evrensel bazda bu mahrumiyeti yüksek oranda kadınlar yaşamaktadır (Kaymak, 2011).

2.2.4.6 Sağlık

Kadınların üremeye ilişkin biyolojik fonksiyonları kadınları kamusal alandan uzaklaştıran temel sebeplerden biridir (Akın ve Demirel, 2003). Ergenlik döneminde menarş, kürtaj, cinsel yolla bulaşan hastalıklar kızlar için önemli risk faktörleridir. Yetişkinlik döneminde bu faktörlere gebelik, doğum ve doğum sonrası komplikasyonlar eklendiğinde kadınların üremeye ilişkin yaşadıkları sağlık sorunlarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Üreme sorumluluğunu yerine getiren kadınlara mesleki hayatta gereken sosyal desteğin sağlanmaması sebebi ile kadınlar iş hayatında daha pasif rollere bürünmekte ve bununla beraber tam zamanlı ‘ev hanımı’ rolünü üstlenmektedirler. Türkiye’de 30-39 yaş grubundaki erkeklerin %98’i ‘çalışan’ sınıfında iken, bu oran kadınlarda %39 olarak görülmektedir (Akın ve Demirel, 2003).

2.3 Olumsuz Otomatik Düşünceler

2.3.1 Bilişsel davranışçı terapi tarihçe

Psikanalitik kuramın klinik anlamda başarılı sonuçlar elde edememesi ve deneysel bir temele dayanmaması nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır ve 1960’lı yıllarda davranışçılık etkisini göstermeye başlamıştır. Davranışçılığı Rus fizyolog Pavlov ve klasik koşullanması ile başlatabiliriz. Sonrasında Skinner’in edimsel koşullanma ve pekiştirme kuramı, davranışçı kuramı, bütün insan davranışlarını davranışçı ilkelerle açıklayacak hale getirmiştir. Davranışçılık psikanalizin ruhsal olayları tamamıyla bilinçdışı ile açıklamasına tepki olarak, her şeyi dış etkilerle açıklamıştır (Türkçapar, 2009a:42).

Epiktetus bilişsel terapinin atası sayılır. Epiktetus’a göre insanlara, diğer insanlar ve dış nesnelere zarar veremezler. Fakat kişinin kendi tutum ve inançları zarar verebilir. Olaylar olması gerektiği gibi olur. Kendi kuralımıza göre dünyanın buna uymasını beklemek bizi hüsrana uğratır. Yine Epiktetus’a göre, insanları rahatsız eden “şeyler” değil, onlara verdikleri anlamlardır (Türkçapar, 2009a:6).

Bilişsel yaklaşıma ilişkin ilk çalışmalar, 1950'lerde George Kelly tarafından başlamıştır. Ancak o dönemde bu çalışmalar dikkat çekici olmamıştır. Albert Ellis ise 1960'ların başında yeni bir arayışa girmiş ve "bilişsel yaklaşım" akademik kesimlerce gereken ilgiyi görmeye başlamıştır. A. Beck ise aynı dönemlerde depresyona ilişkin çalışmalarında bilişsel davranışçı yaklaşımı kullanmaya başlamıştır. Beck' in ardından Meichenbaum, M.Mahoney, J. Safran gibi araştırmacılar kendi yaklaşımlarını bilişsel yaklaşım içine katarak, bilişsel yaklaşımı daha da zenginleştirmişlerdir (Freeman ve Dattilio, 1992).

Bilişsel terapinin kurucuları olan A.Beck ve A. Ellis deneysel psikolog da davranışçı terapist de değildi. Psikodinamik yönelimli terapi eğitimi almış klinisyenlerdi. Bilişsel terapi için, seksenli yıllar kuramın her açıdan yaygınlaştığı ve hızla geliştiği yıllar olmuştur. Bu yıllarda davranışçı terapistlerin büyük bir kısmı bilişsel kuramı benimsemişler ve bilişsel davranışçı terapi çatısı altına girmişlerdir. Bu birleşme psikoterapi alanında başarılı birleşme örneklerinden birisidir (Türkçapar, 2009a:52).

Bilişsel davranışçı terapiler son 30 yıldır, psikoterapi alanında en çok kullanılan ve çok yoğun ilgi gören terapi türü olmuştur. BDT'nin son zamanlarda gördüğü bu yoğun ilginin altında, öncelikle depresyon ve anksiyete bozuklukları olmak üzere birçok psikolojik problemin çözümünde etkili olduğunu gösteren bilimsel kanıtların, verilerin artmış olmasıdır. BDT'nin kısa sürede sonuç vermesi, terapinin uygulama prosedürlerinin diğer terapi ekollerine göre nispeten daha kolay olması da etkilidir (Köroğlu, 2009).

Bilişsel terapi, insanların, kendilerini ve yaşadıkları olaylar konusundaki uyumsuz, olumsuz, abartılı, akıl dışı inançların problemleri davranışlara yol açtığını ve kişinin, bu olayları algılayış, yorumlayış, değerlendiriş tarzının değiştirilmesinin, aynı şekilde davranışlar üzerinde de olumlu değişiklikler yaratacağını savunan Aaron T. Beck' in geliştirdiği bir psikoterapi türüdür. Beck' e göre insanların yaşamları konusundaki olumsuz varsayımları, kendileri, durumları ve gelecekleri konusunda negatif düşüncelere yol açar. Bu negatif düşünceler de dönüp, hem duyguları hem de sonuçtaki davranışları etkiler. Bilişsel terapistler, inançların erken çocukluk döneminde başlayıp, yaşam boyunca gelişimini sürdürdüğünü kabul ederler. Buna göre; erken çocukluk deneyimleri kişinin dünya ve kendisi hakkında olan temel inançlarını yönlendirmektedir (Beck, Freman ve Devis, 2008).

2.3.2 Bilişsel yapının kavramsallaştırılması

Bilişsel kuram, bilişsel yapıyı 2 ana başlık altında ele alır:

- Otomatik Düşünceler
- Şemalar (Temel inançlar ve Ara inançlar).

Bazı kuramcılar ise bu bilişsel yapıyı 3 ana başlık altında ele alırlar:

- Otomatik Düşünceler
- Ara İnançlar ve Kurallar
- Temel inançlar (Araştırma gereği otomatik düşüncelerle ilgili bilgi aktarılacağından ara inançlar/kurallar ve temel inançlarla ilgili bir açıklama yapılmayacaktır.)

Şekil 2.1: Kognitif Yapı

Yukarıdaki şekilde bilişi iç içe geçmiş üç daire şeklinde düşündüğümüzde en dışta otomatik düşünceler, sonrasında ara inanç ve kurallar, en iç dairedeyse temel inançlar yer alır (Türkçapar, 2009a:82).

2.3.3 Otomatik düşünceler

Bilişsel terapide, kişinin duygularına ve bununla alakalı davranışsal tepkilerine etki eden faktörün, herhangi bir durumun kendisinin değil, o durumla ilgili olarak bireyin yaptığı yorumlar olduğu belirtilmektedir. Otomatik düşünceler kişinin kendisi, dünyası ve geleceğiyle alakalı iç konuşmalarıdır. Kişinin zihninden bilinçli bir çaba olmadan kendiliğinden ortaya çıkarlar. Fark edilmesi kolay olmayan, birey tarafından

analiz edilmeden ve değerlendirilmeden doğru olduğu kabul edilen düşüncelerdir. Bu düşünceler, bireyin belirli bir durumda kendisine söylediği, tekrar eden, olumsuz veya olumlu benlik ifadeleridir (Beck, J. S., 2001). Otomatik düşünce olayları deneyimlerken ya da yeniden hatırlarken olumsuz duygular hissettiğimizde zihnimizdeki içeriktir. Herhangi bir çabaya gereksinim duymadan, hızla aklımıza gelmelerinden dolayı otomatik denilmiştir. Otomatik düşünceler bilinç düzeyinin hemen altında yer aldıklarından kişinin dikkat ettiğinde hemen fark edebileceği yapılardır (Türkçapar, 2009b:164).

Otomatik düşünceleri bahçede yetişen, toprak üstünde olan yabancı otlara veya çiçeklere benzetmek mümkündür. Bu düşünceler, temel inançlar ve ara inançlar olarak toprağın altına kök salmıştır (Greenberger ve Padesky, 2015:193).

Otomatik düşünceler anlamına ve içeriğinde bağlı olarak belli duyguların meydana gelmesine yol açarlar. Bu düşünceler örtük ve seri oldukları için pek çok insan bunu fark edememekte, devamında oluşacak duyguların farkında olmakta ve bu duygu durumuna göre davranmaktadır (Savaşır ve Senar, 2003).

Önceki olumsuz olaylar, şema olarak kodlanmaktadır. Daha sonra bu olaylara benzeyen olaylar yaşandığı zaman, bu şemalar aktifleşmekte ve olayların yorum şeklini etkilemektedir. Duygusal problemler, kişilerin olgu ve olayları algı, değerlendirme ve anlamlandırmada yaptıkları çarpıtmalardan kaynaklanmaktadır (Corey, 2008).

Beck (2014) otomatik düşünceleri, yararlılığı ve geçerliliğine göre üçe ayırır. Birincisi, nesnel kanıtlarla meydana gelmesine rağmen, herhangi bir biçimde bozulmuş olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çeşit, en yaygın otomatik düşünce tipidir. Kişi hiçbir şeyi asla doğru düşünemediği düşüncesine sahiptir.

İkinci tip düşünce, “doğru olabilir fakat ortaya çıkan sonuçlar rahatsız edici olabilir” algısına sahiptir. Arkadaşa verilen sözün tutulmaması, geçerli bir düşüncedir fakat bunun sonucunda kişinin kendisinin kötü insan olduğunu düşünmesi, ulaşılabilecek sonuç olmamalıdır.

Üçüncü tip düşünceyse, “doğru ve geçerlidir ancak işlevsel değildir”. Sınava hazırlanan bir kişi, saatlerce çalışacağını, hatta gece üçe kadar uyanık olacağını düşünebilir. Bu doğru bir düşüncedir ancak bireyin huzursuz olmasına neden olmakta ve motivasyonunu düşürmektedir. Bu duruma karşı verilen mantıklı bir cevap,

düşüncenin yararlı olmasını sağlayabilir. Kişi, bunu bitirmenin uzun zaman alacağını ancak bunu yapabileceğini, zaten daha önce de yaptığını düşünebilir. Sürenin ne kadar uzun olacağını düşünüp durmak kişiyi mutsuz edip, konsantrasyonunu bozar. Tek seferde bir bölümü bitirmeye konsantre olmak, onun açısından daha iyidir. Kişi, bu tarz düşünerek, otomatik düşüncelerini uyarlayabilir ve olumlu bir duygu değişiminin olmasını sağlayabilir (Beck, 2014:139).

2.3.3.1 Otomatik düşüncelerle ilgili teknikler

Her soru, beş farklı bileşene sahiptir. Bu bileşenler bedensel tepkiler, çevresel değişimler, davranış, duygu ve düşüncedir. Bu alanlar birbirleri ile etkileşim içerisindedir. Herhangi bir alanda görülen değişim, diğer alanların da değişmesine neden olmaktadır. Fakat bu alanların hepsinde görülen ufak değişiklikler kişinin kendisini daha iyi hissetmesi için gerekse de, hayatta kalıcı ve olumlu değişimler isteniyorsa, düşünce bileşeninde yapılan değişimler en önemlisidir (Greenberger ve Padesky, 2015:26).

Duygularımızı anlamada en önemli adım, duygulara eşlik eden düşüncelerin tanımlanmasıdır. Düşüncelerimizi tanımladığımız zaman da ruh hallerimiz anlamlı hale gelir. Yani düşüncelerimizin, ruh hallerimizi anlamak için bir ipucu şeklinde düşünülmesi gerekmektedir.

İnsanlar, devamlı düşündüğü ve hayal ettiği için, otomatik düşünceler her zaman mevcuttur. Bu düşünceler anı, zihinsel görüntü ve kelimeler şeklinde olabilmektedir. Otomatik düşüncelerin belirlenmesi için yoğun bir duygu yaşandığı zaman kişinin aklından geçen şeylere dikkat etmek gerekmektedir (Greenberger ve Padesky, 2015:92).

- Otomatik Düşünceleri Elde Etme Yöntemleri

Eylem planları, deneyler ve düşünce kayıt formları, kişinin bahçesinde çiçeklere yer açmak için yabani otlardan yani olumsuz otomatik düşüncelerden kurtulmak için önemli araçlardır. Bu yöntemler bahçede yabani otlar olduğu zaman, bu otlarla nasıl baş edileceği konusunda yardım edecektir. Pek çok insan için bu yöntemler, sorunlar ile baş edebilmek için yeterlidir. Başkaları içinse bu yöntemleri kullandıktan sonra dahi yabani otlar, çiçeklerden hala daha fazladır. Veya her seferinde kişi, yabani bir ottan kurtulduktan sonra yerine yenileri çıkar. Bu tarz durumlarda köklü değişimler

yapmak için yabani otların kökünden koparılması gerekmektedir (Greenberger ve Padesky, 2015:193).

Otomatik düşüncelerin elde edilmesi ve belirlenmesiyle ilgili yöntemler şunlardır:

- Doğrudan sorular: Bu yöntemde kişiye, yaşanan bir olayı ifade ederken aklından geçenler sorulur. “Problem yaşadığınızda aklınızda neler vardı? O an zihninizi okuyabilseydik göreceğimiz neler olurdu? O anda zihninizde canlanmış olan bir hayal var mıydı?” gibi sorular sorulmaktadır. Bu yöntem, otomatik düşüncelerin elde edilmesi için ilk kullanılan yöntemdir (Türkçapar, 2009a:257).

Greenberger ve Padesky’ e (2015) göre aşağıdaki sorular otomatik düşüncelerimizi belirlemede yardımcı olabilir:

Çizelge 2.1: Otomatik Düşünceleri Belirlemede Yardımcı Sorular

Otomatik Düşüncelerimizi Belirlemede Yardımcı Sorular:

Bu şekilde hissetmeye başlamadan önce aklımdan ne geçiyordu?

Eğer doğru ise, bu benimle ilgili ne anlama geliyor?

Bu; hayatım, geleceğim ve benim için ne anlama geliyor?

Ne olmasından korkuyorum?

Eğer gerçek ise olabilecek en kötü şey ne?

Bu, diğer insanların benim hakkında ne tür düşünce ve duyguları olduğunu gösteriyor?

Bu, genel olarak diğer kişilerle ilgili ne anlama geliyor?

Bu durumda hangi zihinsel görüntüler ya da anılar belirliyor?

Kaynak: Greenberger ve Padesky, 2015:94.

- Yönlendirilmiş keşif: Hastalar genelde yakın bir zamanda ortaya çıkan ve önem verilen durumları daha kolay hatırlamaktadırlar. Uzun zaman önce yaşananlarla ilgili açıklamaların yaklaşımı daha az etkiye sahiptir (Wright, Sudak, Turkington ve Thase, 2014:320). Hastaların bazıları, otomatik düşünceleri hatırlamakta güçlük yaşarlar. Hasta ile beraber terapist, problemleri durumu ele alır ve duygudurum değişikliğinin yaşandığı anla ilgili sorular sorar. “Olay nasıl gerçekleşti? Olay anında

neyle ilgileniyordunuz? Kimler ile birlikteydiniz? Neredeydiniz?” tarzı sorular sorar ve otomatik düşünceleri yakalamaya çalışır.

- En kötü senaryo tekniği: Terapist, “Bu tarz bir durumda başına gelebilecek en kötü şey nedir?” sorusunu sorarak otomatik düşünceleri bulmaya çalışır.

- Davranış deneyi: Hastanın sıkıntı duyduğu, kaygılandığı durumu yaşantısal anlamda bizzat deneyimlemesi hedeflenmektedir. Hastanın, o durum içerisinde tekrar girmesi istenmektedir. Sosyal anksiyeteye sahip olan bir hastadan, okul kantininde arkadaşlarının yanına gitmesi ve bir problem yaşarsa, o durum altında hissettiklerini ve düşüncelerini kaydetmesi istenmektedir.

- Otomatik düşünce kaydı tutulması: Bu yöntemde amaç, hastanın otomatik düşüncenin, kendi zihninde oluşan bir varsayım olduğunu görebilmesidir. Bireye terapi esnasında otomatik düşünceler ile alakalı bilgiler verilmektedir. Daha sonra terapist ile beraber otomatik düşünce kaydıyla ilgili öneriler doldurulmaktadır. (En az bir seansta kişiye, otomatik düşünce kayıt formunu nasıl dolduracağı gösterilmelidir.) Kişiden, gün içerisinde duygusal bir sıkıntı veya zorluk yaşadığı zaman olanları, bu forma kaydetmesi istenmektedir (Türkçapar, 2009b:166)

Greenberger ve Padesky’ e (2015) göre ise otomatik düşünceleri belirlemek için aşağıda gösterilen 3 sütunlu düşünce kayıt formundan yararlanılabilir. Yoğun bir duygu yaşanıldığında bu formu kullanabilir. Ne düşündüğünüzü belirlemeye yardımcı olması için 3. sütunun alt kısmında bulunan sorular kullanılabilir.

Çizelge 2.2: Üç Sütunlu Düşünce Kayıt Formu

Durum	Ruh Halleri	Otomatik Düşünceler (Zihinsel Görüntüler)
Kiminleydiniz? Ne yapıyordunuz? Ne zamandı? Neredeydiniz?	Her ruh halini bir veya iki kelime ile tarif ediniz. Ruh halinin şiddetini ölçün (% 0-100).	Aşağıdaki soruları bazılarını ya da hepsini cevaplayın: Bu şekilde hissetmeye başlamadan önce aklımdan ne geçiyordu? Eğer doğru ise, bu benimle ilgili ne anlama geliyor? Bu; hayatım, geleceğim ve benim için ne anlama geliyor? Ne olmasından korkuyorum? Eğer gerçek ise olabilecek en kötü şey ne? Bu, diğer insanların benim hakkında ne tür düşünce ve duyguları olduğunu gösteriyor? Bu, genel olarak diğer kişilerle ilgili ne anlama geliyor? Bu durumda hangi zihinsel görüntüler ya da anılar beliriyor?

Kaynak: Greenberger ve Padesky, 2015:97.

Bir odaya girildiği zaman elektrik düğmesine basıldığında ve ışığın yanmadığı görüldüğünde kişi, lambaya elektrik gitmediğini ve sigortanın atmış olabileceğini düşünebilir. Şalteri kaldırarak, kabloları elektrik gitmesini ve lambanın yanmasını sağlamak mümkündür. Ruh haliyle en çok bağlantılı olan otomatik düşünceler de, bu elektrik taşıyan kabloları benzemektedir. Bu düşüncelerin duygusal yoğunluğu çoktur. Bilişsel terapinin bir amacı da kişiye bu otomatik düşünceleri fark ettirmektir. Problemi çözmenin ilk adımı farkındalıktır. Birey düşüncelerini fark ettikçe, değişim açısından pek çok ihtimalin bulunduğunu görür. Kişi eğer düşüncelerinin uygun olmadığını veya mantıksız olduğunu görürse, durumu anlama biçimini değiştirebilmektedir.

- Etkin düşünceleri belirlemek: Yaşanan durumlar esnasında kişi genelde birden fazla otomatik düşünceye sahip olur. Bu otomatik düşüncelerin her biri için, o düşünce tarafından tek başına belirlenen duygunun hissedilmesine, ne ölçüde yol açtığı ölçülür (% 0-100). Ölçü, her düşüncenin yanına yazılır. Bu ölçüler, hani düşünce veya düşüncelerin etkin olduğunu belirlemeye yardım eder (Greenberger ve Padesky,

2015:99). Etkin düşünceleri belirlemek için aşağıdaki form ve devamındaki örnekten faydalanılabilir:

Çizelge 2.3: Etkin Düşünce Belirleme Formu

Durum	Ruh Halleri	Otomatik Düşünceler (Zihinsel Görüntüler)	Her Düşüncenin Etkinliğini Ölçün
Kiminleydiniz? Ne yapıyordunuz? Ne zamandı? Neredeydiniz?	Her ruh halini bir veya iki kelime ile tarif ediniz. Ruh halinin şiddetini ölçün (% 0-100).	Aşağıdaki soruları bazılarını ya da hepsini cevaplayın: Bu şekilde hissetmeye başlamadan önce aklımdan ne geçiyordu? Eğer doğru ise, bu benimle ilgili ne anlama geliyor? Bu; hayatım, geleceğim ve benim için ne anlama geliyor? Ne olmasından korkuyorum? Eğer gerçek ise olabilecek en kötü şey ne? Bu, diğer insanların benim hakkında ne tür düşünce ve duyguları olduğunu gösteriyor? Bu, genel olarak diğer kişilerle ilgili ne anlama geliyor? Bu durumda hangi zihinsel görüntüler ya da anılar beliriyor?	3.sütundaki her düşünce için tek başına o düşünceye dayanarak duygumuzun şiddetini % 0-100 üzerinden ölçün.

Kaynak: Greenberger ve Padesky, 2015:104.

- Otomatik Düşünceleri Ele Alma Teknikleri

Otomatik düşüncenin doğru veya yanlış olarak adlandırılmaması gerekmektedir. Doğru ve yanlış kavramları, ahlaki bir niteliğe sahip oldukları için, danışan kişi açısından doğru düşünemediği anlamına gelebilir ve probleme yol açabilir. Bunun yerine otomatik düşüncelerin gerçeklik açısından uygun olup olmama derecelerinin değerlendirilmesi daha doğrudur. Pek çok terim kullanarak bireyin gerçeklik ile uyuşmayan negatif düşüncelere olan inançlarını azaltmak hedeflenir. Bu inanç ne kadar azaltılabilirse, bireyin duygusal sıkıntısı da o kadar azalacaktır (Türkçapar, 2009a:264).

- Kanıt inceleme: Otomatik düşünceler genelde küçük bir parça gerçeklik içermektedir. Danışan kişiler, küçük de olsa, bu durumu destekleyen kanıta sahiptir. Negatif düşüncenin doğru olduğunu varsaymak yerine, buna destek veren ve vermeyen gerçek kanıtları incelemeye dayanmaktadır. Danışan kişide olumsuz düşünce ile

alakalı soru işaretleri uyandırılmak istenir. Olumsuz düşüncelerin gerçekler ile çeliştiği gösterilip, bu düşünceler çürütülmeye çalışılır. Bir mahkemede avukat veya savcının kendi tezini kanıtlayabilmek için ortaya koyduğu kanıtları incelemeye benzeyen bu durumda, kanıt incelenirken yeteri kadar derine inmeden, sorgulamayı yarıda bırakmamak gerekmektedir (Beck, 2014, ve Türkçapar, 2009a).

- Bilişsel çarpıtmaları bulma: Otomatik düşüncelerde görülen özellikleri tasnif ederek çeşitli kognitif çarpıtma kategorileri ortaya çıkmaktadır. İnsanlar zorlandıkça, bilişsel çarpıtmalara olan eğilimlerinde artış olmaktadır. Bazı insanlar, yaşanan olayları felaket şeklinde yorumlamakta, bazılarıysa tüm olayların kendisi ile alakalı olduğunu düşünmektedir. Bu tarz bilişsel eğilimlere düşünce hatası denmektedir (Türkçapar, 2009a:280).

Leahy (2007), Beck (2014), Wright ve arkadaşları (2014) ve Türkçapar (2009a) başlıca tipik düşünce hatalarını şöyle tanımlamıştır:

- Keyfi Çıkarılma: Aksi kanıtlar olmasına veya delil olmamasına rağmen, bireyin bir sonuca atlamasıdır. Patronunun çağırdığı ve işiyle ilgili bilgi verdiği bir memurun, yaptığı işin kötü olduğu için kendisiyle görüştüğünü düşünmesi; övgü sözleri duyduğu zaman bunu ilgilenme değil de acıma belirtisi şeklinde görmesi, kendisine acıdığı için onu beğendiğini söylediğini düşünmesi, keyfi çıkarılamadır.

- Seçici Soyutlama: Zihinsel filtreleme de denilen bu düşünce hatasında birey bütünü görmektense, olumsuz bir ayrıntıya odaklanarak, ona göre hareket eder. Bu duruma örnek olarak, çok iyi notlara sahip olan öğrencinin, orta düzeyde olan bir notuna takılması ve sınıfta kalacağını düşünmesi gösterilebilir.

- Aşırı Genelleme: Tek bir durumdan yola çıkarak, bütünü kapsayan olumsuz bir sonuca varmaktır. Erkek arkadaşı tarafından aldatılmış olan bir kızın bir daha hiçbir erkeğe güvenmeyeceğini düşünmesi, bu duruma örnektir.

- Büyütme ve Küçültme: Durum değerlendirmesi yapılırken olumlu olanı küçültme ta da olumsuz olanı büyütme eğilimidir. Bu duruma, olumlu olayları yok sayma da denmektedir. Bu insanlar, kendi yaptıklarının küçük, yapamadıklarının ise büyük olduğunu düşünmektedirler. Kişi, sıradan bir değerlendirmenin kendisini ne kadar yetersiz kıldığını gösterirken, yüksek notlar almasının ise kendisini zeki kılmadığını düşünmektedir.

- Ya Hep Ya Hiç Düşünme: Bu hata, en fazla zarar veren bilişsel hatalar arasındadır. Bu düşünce biçiminin farkına varılmazsa dünya, mutlak terimler ile ifade edilir hale gelir. Hayattaki her şey ya tamamen kötü ya da tamamen iyidir. Bu insanlar bazı durumları kutuplaştırılmış ve siyah beyaz şekilde düşünmektedirler. Birey tüm yaşantılarını iki kategoriye ayırır ve iki kategori arasında kalanları görmez. Kişi, mükemmel değilse başarısız olduğunu düşünür.

- Kişiselleştirme: Kişinin kendisiyle ilgili olmayan bir olayı kendisi ile ilgili görmesi ve olayın negatif sonuçlarını kendine yüklemesidir. Belli durumlara başka insanların da neden olabildiğini görmezler. Çocuğu düşük not alan bir anne, kötü bir anne olduğunu düşünürse, kişiselleştirme yapmış olur.

- Hata yapıldığı zaman doğal olarak sorumluluğunun da alınması gerekir fakat kişiselleştirme yapıldığı durumlar fark edilirse kişi, gereksiz yere kendisini düşük görmez ve daha sağlıklı bir düşünme biçimine sahip olur.

- Felaketleştirme: Daha olası sonuçlar dikkate alınmadan, geleceğin olumsuz olacağını düşünmektir. Yeteri kadar değerlendirme yapmadan, başka unsurları işin içine katmadan, durum her zaman olumsuz ön görülür. Kişinin heyecandan tek bir kelime edemeyeceğini düşünmesi, hiçbir işi doğru düzgün yapamayacağını düşünmesi bu duruma örnektir.

- Zorunluluk İfadeleri (Meli-Malı): Birey, kendisinin ve diğerlerinin nasıl davranması gerektiğiyle ilgili sabit bir inanca sahiptir ve bu beklenti gerçekleşmezse kişi, olacakları gözünde büyütür. Bir işi gerçekleştirmenin yalnızca bir yolu olduğuna inanır. Kişi, her zaman herkesi memnun etmesi ve en iyisini yapması gerektiğini düşünür.

- Zihin Okuma: Buna göre kişi, elinde yeterli kanıt olmamasına rağmen başka insanların düşüncelerini bildiğine; onların da kendisinin ne düşündüğünü bildiğine inanır.

- Duygusal Çıkarsama: Delilleri görmeyerek veya yok sayarak kişi, hissettiklerinin çok güçlü olduğuna inandığı için gerçeği yok sayar veya indirim yapar. Hissettiklerinin, gerçekleri yorumlamasına izin verir. Kişinin, ortada hiçbir şey yokken korku hissettiğine göre tehlikeli bir durum olduğunu düşünmesi, bu duruma örnektir.

- 11. Etiketleme: Delillerin daha az felakete neden olacağını düşünmeden kişi, başkalarına ya da kendisine çeşitli etiketler duyar. Kişi, yalnızca bir işi beceremediğini düşünmek yerine, kendisini beceriksiz olarak etiketler.

Bir otomatik düşünce, birden fazla bilişsel hataya sahip olabilir. Bahsi geçen bilişsel çarpıtmalar birbiriyle ilintilidir. Kişi, bir arkadaşının sıkıldığını gördüğü zaman “benden sıkıldı” şeklinde düşünürse keyfi çıkarsama, zihin okuma ve kişiselleştirme yapmış olur (Türkçapar, 2009a:280).

- Çifte standart tekniği: Hastaya, başka insanların başına aynı durum gelse ve onlar da kendisi gibi düşünse ona diyeceği şeyleri sormaktır. Kişinin kendisi ile ilgili nesnel olamaması ve duygusal yoğunluğu sebebiyle tam anlamıyla değerlendiremeyeceği gerçekliği görebilmesi sağlanır. Birey, başka insanların açısından baktığı zaman daha gerçekçi ve objektif değerlendirmeler yapabilir.

- Alternatif açıklamalar: Standart soruların etkisiz olduğu öngörüldüğü zaman, sorular çeşitlendirilmelidir. Bireye bu durumun başka nasıl yorumlanabileceği ve ne anlamlara gelebileceği sorulur (Beck, 2014 ve Türkçapar, 2009a).

2.4 İlgili Araştırmalar

2.4.1 Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili araştırmalar

Yaşın-Dökmen (2003) tarafından yapılan araştırmada, maaşlı bir işte çalışan, pazarda kendi ürününü satan ve ev hanımı kadınlarda; cinsiyet rolü, kontrol odağı inancı ve ruh sağlığı karşılaştırılmış ve bu değişkenler arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Ayrıca yaş ortalaması, medeni hal, eğitim seviyesi, yaş, çocukların kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolünün kadınların ruh sağlığını yordayıp yordamadığına bakılmıştır. Toplam 255 kadınla yapılan araştırma sonucunda, pazarda ürününü satan kadınların çalışan kadınlardan ve ev hanımlarından daha çok psikopatolojik belirtiler gösterdikleri ve bu belirtilerin de çalışan kadınlardan daha ciddi seviyede olduğu bulunmuştur. Kontrol odağı inancı açısından pazarcı kadınların ev hanımlarından daha düşük kontrol odağı inancı puanları olduğu, cinsiyet rolleri bakımından aralarında fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyet rolleri, kontrol odağı inancı ve ruh sağlığı arasında ilişki olduğu bulunmuştur.

Kalkan ve Odacı (2005) yaptıkları çalışmada cinsiyet ve cinsiyet rolünün psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlar ile ilişkisini araştırmışlardır. Toplam 539 üniversite

öğrencisinin katıldığı araştırma sonucunda kadınların psikolojik yardım almaya ilişkin daha olumlu tutumlara sahip oldukları bulunmuştur. Kadınsı cinsiyet rolü ile yardım aramaya ilişkin tutum arasındaki ilişki anlamlıyken, erkeksi cinsiyet rolüyle yardım arama tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Damarlı (2006), bir çalışmada ergenlerdeki benlik kavramı, toplumsal cinsiyet rolleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan kişilerin benlik kavramlarının, androjen ve erkeksi role sahip kişilerden daha olumsuz olduğu; güvenli bağlanma stiline sahip kişilerin, kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma stiline sahip olanlardan daha olumlu bir benlik kavramına sahip olduğu; kayıtsız bağlanma stiline sahip olanların, saplantılı stile sahip olanlardan daha olumlu bir benlik kavramı olduğu; androjen kişilerin korkulu bağlanma düzeyleri belirsiz cinsiyet rolüne sahip kişilerden, saplantılı bağlanma düzeyleri erkeksi kişilerden daha yüksek olduğu ve çalışmada benlik kavramı, bağlanma stilleri ve cinsiyet rolü arasında anlamlı korelasyonların olduğu görülmüştür.

Noyan (2006) tarafından yapılan bir araştırmada spor yapan ve yapmayan, toplum içerisinde başarılı bir konumda olan akademisyen kadınlar, toplumsal cinsiyet rolü açısından karşılaştırılmıştır. Spor yapmayan kadınların kadınsı, akademisyen kadınların erkeksi, elit kadın sporcuların androjen rol özelliklerini barındırdığı, ayrıca akademisyen kadınlar ve elit kadın sporcuların olumlu sosyal özelliklere sahip olduğu, spor yapmayan kadınlarınsa olumsuz sosyal özelliklerinin olduğu saptanmıştır.

Yogev (2006) tarafından yapılan bir çalışmada ergenlik döneminde bulunan 14 ve 15 yaşlarındaki erkek ve kız çocuklarının toplumsal cinsiyetle ilgili kendi düşünceleriyle öğretmen, arkadaş ve ailelerine yönelik değerlendirmeleri incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet rolleri konusunda erkek ve kız çocuklarının değerlerinin ne kadar farklılaştığının sosyo-demografik koşullarla birlikte ortaya çıkarılmasıdır. Araştırma sonucunda kızların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında sosyo-demografik özelliklerin etkisinin olduğu buna rağmen erkeklere ilişkin değerlerde ise farklı sosyal ve kültürel çerçevelerde benzerlik gösterdiği ve cinsiyetçi tutumlar devam ettiği bulunmuştur.

Akdoğan (2007) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin sahip oldukları cinsiyet rolleri ve cinsiyetlerine göre öfke yaşama biçimleri ve utangaçlık

düzeyleri incelenmiştir. “Bem cinsiyet rolü ölçeği”, “ öfke tarzı ölçeği” ve “utangaçlık ölçeği” nin uygulandığı bu araştırma sonucunda öğrencilerin cinsiyet rolleri bakımından birbirine yakın oranlara sahip oldukları, erkeklerin çoğunun erkeksi; kadınların çoğunun kadınsı oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet rollerine göre ie yönelmiş öfke düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamışken; dışa yönelmiş öfke ve utangaçlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Ümmet (2007) tarafından 527 üniversite öğrencisiyle yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeyleriyle aile ortamları arasındaki ilişki ve sosyal kaygı düzeylerinin cinsiyet rollerine ve çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşıp, farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeyleriyle aile ortamları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin cinsiyet rollerine göre de anlamlı düzeyde farklılaştığı ortaya konulmuştur. Toplam kaygı düzeyinin ve alt ölçekler olan sosyal kaçma, bireysel değersizlik duygusu, kritize edilme kaygısı boyutlarında en yüksek düzeyin kadınsı cinsiyet rolüne sahip bireylerde olduğu belirlenmiştir. Sosyal kaygının, demografik değişkenlerden baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi ve yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ancak cinsiyet ve kardeş sayısına göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın (2007) tarafından Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencileri ile yürütölen araştırmada öğrencilerin aile yaşamı, evlilik, toplumsal yaşam ve çalışma hayatı üzerinde toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili göröşleri incelenmiştir. Göröşler incelendiği zaman önermelerin pek çoğunda, cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görölmüştür. Çalışmada aile hayatı, evlilik, toplumsal hayat ve iş hayatıyla ilgili alanlarda erkeklerin bakış açısının daha geleneksel olduğu görölmüştür. Çalışmanın sonuçları, bu öğrencilerin toplumsal cinsiyetle ilgili bakış açılarını ortaya koyduğu için büyük öneme sahiptir. Üniversite eğitimi alırken dahi toplumsal cinsiyete bakış açısının hala geleneksel olan öğrencilerin varlığı, aydın insanlar yetiştirmek isteyen üniversitelerin bu hedefe tam olarak ulaşamadığı görölmekte ve öğrencilere yalnızca temel meslek bilgilerinin değil, cinsiyet eşitliğinin aşılanması da gerekmektedir.

Zeyneloğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada Ankara’da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları incelenmiştir. Üniversitede öğrenim gören 252 birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan ve

araştırmacı tarafından “toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği” nin kullanıldığı araştırma sonucunda öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolü ölçeğinin ‘eşitlikçi cinsiyet rolü’ ve ‘kadın cinsiyet rolü’ adlı alt boyutlarına ilişkin eşitlikçi tutumlara sahip olduğu, ‘evlilikte cinsiyet rolü’, ‘geleneksel cinsiyet rolü’ ve ‘erkek cinsiyet rolü’ adlı boyutlarda ise geleneksel tutumlara sahip olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet puanları ile kardeş sayısı, yaşadığı ilin gelişmişlik düzeyleri, şu anda yaşadığı yer, ebeveynlerin evlenme şekli ve hemşireliği seğme nedenleri gibi değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları belirlenmiştir.

Trommsdorf ve Iwawaki (2009) tarafından yapılan araştırmada Japon ve Alman öğrencilerin algıladıkları sosyalleşme ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 64 erkek ve 114 kadın Japon katılımcılar ile 61 erkek ve 59 kadın Alman katılımcılar arasında yapılan karşılaştırma sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Her iki ülke de anneler babalara göre daha destekleyici olarak kabul edilmesine rağmen Japon anneleri Alman annelere göre daha baskın ve Japon öğrencilerin Alman öğrencilere göre daha gelenekselci olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bireylerin kişiler arası ilişkilerde ve sosyalleşmelerinde kùltürün etkisi temelinde yorumlanabilir.

Yılmaz ve diğerleri (2009) tarafından yapılan araştırmada üniversite son sınıf öğrencilerinin aile, evlilik, toplumsal ve çalışma hayatıyla alakalı toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışma ve evlilik yaşamıyla alakalı önerilerde erkeklerin daha geleneksel görüşlere, aile ve toplumsal hayatla ilgili önerilerdeyse erkek ve kızların eşitlikçi bir görüşe sahip oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmanın üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerini ortaya koymasından önemli olduğu söylenebilir.

Anar (2011) tarafından yapılan araştırma sonucunda evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisini araştırmıştır. 180 katılımcı ile yapılan araştırmada “Bem cinsiyet rolleri”, “evlilik yaşam ölçeği” ve “Minnesota iş doyum ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre çalışan ve evli bireylerin cinsiyet, yaş ve aylık ortalama gelirlerine göre evlilik doyumları arasında anlamlı bir fark bulunmazken; bireylerin eğitim ve eş eğitim düzeylerine göre evlilik doyumları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bunun yanı sıra androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin evlilik doyumları belirsiz cinsiyet rolüne sahip

bireylere göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Evlilik doyumu ile iş doyumu arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Arıcı (2011) araştırmasında üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarını ve psikolojik iyi oluş düzeylerini incelemeyi amaçlamıştır. 690 üniversite öğrencisiyle yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerini eşitlikçi algılama düzeyi yüksek olan öğrencilerin, düşük olan öğrencilere göre bütün boyutları ile psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanında kadınların cinsiyet rollerini eşitlikçi bir şekilde algılama düzeyinin erkeklerden; erkeklerinse geleneksel algılama düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğu; yaş büyüdükçe rollerin geleneksel olarak algılanması farklılaşmadığı, eşitlikçi olarak algılanmasının azaldığı görülmüştür. Öğrencilerin, hayatlarının çoğunu geçirdiği ve ailesinin yaşadığı bölge açısından toplumsal cinsiyet rolü algısının değişiklik göstermediği; ebeveynleri üniversite mezunu olan öğrencilerin, annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre ve babası ortaokul, lise veya üniversite mezunu olan öğrencilerin, babası ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre rolleri daha eşitlikçi olarak algıladığı görülmüştür.

Oniszczenko, Jakubowska ve Stainislawiak'ın (2011) yaptığı bir çalışmada cinsiyet rollerinin sosyo-politik tutumlar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 18 ve 24 yaşlarında olan 584 üniversite öğrencisi ve 36-64 yaşlarında olan 179 evli çiftle yapılan çalışmanın sonucunda; erkeklere oranla kadınların daha liberal olduğu, ahlaki konularda orta yaşlı kadınların daha geleneksel olduğu, ekonomik ve ahlaki tutumlarda genç erkek ve kadınların arasında farklılık olmadığı görülmüştür.

Sari (2012) tarafından yapılan çalışmada kadın öğretmenlerin öğretim becerilerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi araştırılmıştır. Adana ilindeki 75 kadın sınıf öğretmeni üzerinde yapılan çalışma sonucunda kadın öğretmenlerin toplumsal cinsiyet rollerinin onların eğitim uygulamalarında önemli etkileri olduğu ve anne olmanın pozitif ve negatif yönlerinin sınıf içine yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akotia ve Anum (2012) yaptıkları çalışmada kadın ve erkeklerin geleneksel ve eşitlikçi cinsiyet rolleriyle, eğitim ve yaş değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya düşük ve yüksek eğitim seviyelerinden 476 kişi katılmıştır. Araştırma sonucunda, geleneksel cinsiyet rolleri açısından eğitim düzeyine göre farklılaşma olduğu bulunmuştur. Eğitimin kadınların geleneksel cinsiyet rolleriyle

negatif ilişkisinin olduğu ancak erkeklerinkini etkilemediği belirlenmiştir. Aynı zamanda araştırmada, genç yetişkinlerin ve kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının daha eşitlikçi olduğu saptanmıştır.

Özdemir'in (2012) yaptığı bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım alma konusundaki tutumlarının cinsiyet rolleri, kendini saklama ve kişilikle arasındaki ilişki incelenmiştir. Örneklemini 806 üniversite öğrencisinin oluşturduğu araştırmanın sonucunda; öğrencilerin psikolojik yardım alma konusundaki tutumlarını yordamada gelenekçi ve eşitlikçi cinsiyet rolleri, yardım deneyimi, cinsiyet, deneyime açıklık, kendini saklama, sınıf düzeyi, problem durumunda başvuru alan ilk kaynağın rolünün önemli olduğu saptanmıştır. Psikolojik yardım almaya ilişkin tutumla eşitlikçi cinsiyet rolleri arasında pozitif, geleneksel cinsiyet rolleri arasında da negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yardım alan bir tanıdığı olup olmaması, sorumluluk, dışa dönüklük, nevrozizm ve yumuşak başlılığın ise öğrencilerin psikolojik yardım alma tutumlarında önemli rol oynamadığı belirlenmiştir. Çalışmada kadınların psikolojik yardım almayla ilgili tutumlarının, erkeklere göre daha olumlu olduğu ve son sınıf öğrencileri, diğer öğrencilere göre daha olumsuz tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Ebeveynlerin eğitim seviyesi tutumlarda önemli bir farklılık yaratmamıştır. Daha önce psikolojik bir yardım almış olanların tutumlarının daha olumlu olduğu görülürken; yakın çevresinde psikolojik yardım alan bir tanıdığı olanlar ile olmayanlar arasında farklılık bulunamamıştır. İlk başvuru alan kişiye göre profesyonel yardıma başvuran öğrencilerin tutumlarının ilk önce arkadaşına veya ebeveynlerine başvuran ve hiç kimseye başvurmayanlardan daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Yılmaz (2014) yaptığı araştırmada 18-65 yaş arasında 100 evli kadının toplumsal cinsiyet rolleri ile cinsel doyumu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleriyle cinsel doyumu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşitlikçiliğe yaklaştıkça cinsel doyum puanlarının da arttığı bulunmuştur.

Stout, Grunberg ve Ito (2016) tarafından yapılan araştırmada 18-20 yaş aralığında 71 kadın 65 erkek toplamda 136 üniversite birinci sınıf öğrencisinin, bilim alanındaki işlerle ilgili kalıpyargılarıyla gelecek üç yılı kapsayan bilim alanlarına ilişkin derse katılım arasındaki ilişki ölçülmüştür. Fiziki bilimlerde, teknolojiye, mühendislikte ve matematikte kariyerleri, diğerleriyle çalışmak veya diğerlerinin iyiliği için çalışmaktan

(örneğin topluluk) ziyade daha çok kendi kendini yönetme ve kendini tanıtmaya (örneğin temsil) ile ilişkilendirilmiştir. Öte yandan davranış bilimleri kariyerleri, temsile kıyasla toplulukla daha fazla ilişkilendirilmiştir. Kadınlar, erkeklere nazaran daha az oranda fiziki bilimler, teknoloji, mühendislik ve matematik derslerine katılım sağlamış; fakat bu cinsiyet farklılığı, kadınların topluluk için fiziki bilimlerde, teknolojide, mühendislikte ve matematikte daha fazla fırsat algısına sahip olduklarında ortadan kaybolmuştur. Erkeklerin, kadınlara kıyasla daha düşük düzeyde davranış bilimine yöneldiği görülmüştür.

Endendijk ve diğerleri (2014) tarafından boylamsal desen kullanılarak yürütülen araştırmada, ebeveynlerin kalıpyargılı toplumsal cinsiyet rolleri ile hafifletilen fiziksel kontrolleri aracılığıyla çocukların cinsiyeti ve saldırganlığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma örneklemini Hollanda'da yaşayan, 3 yaşında çocukları olan, her iki ebeveynin de mevcut olduğu 299 aile oluşturmuştur. Cinsiyet rollerine yönelik güçlü kalıpyargılara sahip babaların, erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla fiziksel kontrol uyguladığı; kalıpyargılı olmayan tutumlara sahip babaların ise kız çocuklarına erkek çocuklarından daha fazla fiziksel kontrol uyguladığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, babaların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin (kalıpyargılı olan veya olmayan) güçlü tutumlara sahip olması durumunda, kız ve erkek çocuklarına yönelik farklı davranışları bir yıl sonra çocukların saldırgan davranışlarında cinsiyet farklılıkları görülmesine neden olmuştur. Annelerin cinsiyete göre değişen ebeveynlik uygulamaları ile çocukların saldırgan davranışlarındaki cinsiyet farklılıkları ilişkili bulunmamıştır.

2.4.2 Olumsuz otomatik düşünceler ile ilgili araştırmalar

485 lise öğrencisinin otomatik düşünceleri ile akademik başarı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin otomatik düşüncelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Düşük başarılı öğrencilerin otomatik düşünceleri, başarılılara göre anlamlı oranda daha yüksek olmuştur. Çalışmada ayrıca kaygı ve depresyonun da otomatik düşünceyle olan ilişkisi incelenmiştir. Sürekli kaygı ve Beck depresyon ölçekleri kullanılmıştır. Depresif belirtileri daha fazla olan öğrencilerin daha yüksek oranda otomatik düşünceye sahip olduğu görülmüştür (Bozkurt, 1998).

Özgüven' in 1999 yılında yaptığı araştırmada, psikiyatrik kriz vakalarında hatalı otomatik düşünceler ve fonksiyonel olmayan tutumların sıklığı araştırılmıştır. Araştırmaya, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne başvuran ve araştırmaya alınma ölçütlerini karşılayan vakalar dahil edilmiştir.

50 kişiden oluşan kriz vakaları grubuyla eğitim süresi, yaş ve cinsiyet yönlerinden eşleştirilmiş 50 kişiden oluşan bir kontrol grubu kullanılmış ve katılımcılara fonksiyonel olmayan tutumlar ölçeği, otomatik düşünceler ölçeği, beck anksiyete envanteri ve beck depresyon ölçeği ile bir anket formu uygulanmıştır. Son bir ayda ortaya çıkmış olan stresli bir yaşam olayıyla kriz merkezine başvuran, bu olay sebebiyle işlevselliğinde bozulma, çeşitli psikiyatrik belirtiler yaşayan ve DSM-IV'e göre bir psikiyatrik tanı konulmayan vakalar "kriz" şeklinde değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; kriz vakalarında fonksiyonel olmayan tutumların ve hatalı otomatik düşüncelerin sıklığının istatistiksel bakımdan kontrollerden anlamlı düzeyde daha sık olduğunu göstermiştir.

Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin otomatik düşünce ve problem çözme düzeylerini bazı sosyo demografik değişkenlere göre incelenen araştırmada; otomatik düşünceler ile sosyo ekonomik düzey ve problem çözme ile sınıflar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Otomatik düşünceler ile problem çözme becerileri arasında da .01 düzeyde anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır (Tümkiye ve İflazoğlu, 2000).

Silverman ve Diguseppe'nin 2001 yılında, 9 ila 13 yaşlarındaki çocuklarla yaptığı çalışmada, olumsuz otomatik düşüncelerin içe yönelmiş davranışsal ve duygusal problemler ile daha fazla ilişkiye sahip olduğu görülmüştür.

Aydemir ve arkadaşlarının (2002) yaptıkları bir araştırmada intihar ve majör depresyonda; bilişsel ve duygusal faktörlerin rolü araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda; Beck depresyon ölçeğinden alınan puanlar ile otomatik düşünceler ölçeğinden alınan puanlar arasında pozitif yönde yüksek bir korelasyonun olduğu görülmüştür. İntihar olasılığıyla otomatik düşünceler ölçeğinden alınan puanların arasından da yüksek düzeyde pozitif bir korelasyonun olduğu görülmüştür.

Öğrenilmiş güçlülük ile otomatik düşünceler arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu savunan pek çok araştırma mevcuttur. Zausniewski, Chung, Chang ve Krafcik'in 2002 yılında yaptıkları araştırmada; düşünce yapısı daha olumsuz olan çocukları, düşünce yapısı olumlu olan çocuklarla karşılaştırmışlar; düşünce yapısı olumlu olan çocukların öğrenilmiş güçlülüğünün daha düşük düzeyde olduğunu saptamışlardır.

Kişinin dünyaya, geleceğe ve kendisine yönelik olan olumsuz algıları yani bilişsel üçlüyle biçimlenen olumsuz otomatik düşünceler, kaygı yaşanmasına yolan açan en önemli faktörler arasındadır (O'Connor, Berry, Weiss ve Gilbert, 2002).

Sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşünceleri, yaşanılan sosyal birim ve cinsiyet açısından yapılan bir araştırmada; öğrencilerdeki sosyal yetkinlik beklentisinde azalma olduğu, otomatik düşüncelerde artış olduğu görülmüştür. Bunun yanında yurtda kalan öğrencilerin, bir akraba veya ailesinin yanında kalan öğrencilere oranla daha fazla olumsuz düşünceye sahip oldukları görülmüştür (Karahan, Sardoğan, Özkamalı ve Menteş, 2006).

Üniversite sınavına hazırlanmakta olan 60 öğrenciyle yapılan bir araştırmada sınav kaygısı ile baş etme programının, otomatik düşünceler ve sınav kaygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Öğrencilere sekiz seanslık bir program hazırlanmış ve uygulanmışdır. Çalışmanın sonucunda deney grubunda bulunan öğrencilerin otomatik düşüncelerinde bir azalma olduğu görülmüştür (Koruklu, Öner, Oktaylar, 2006).

Arpin-Cribbe ve Cribbenin 2007'de yaptıkları bir çalışmada, bitkinlik ve yorgunluğun mükemmeliyetçilik, depresyon ve otomatik düşüncelerle olan ilişkisi incelenmiştir. Psikolojiye giriş dersi alan 307 öğrenci, çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmada işlevsel olmayan tutumlar, mükemmeliyetçilik ve otomatik düşünceler ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre otomatik düşünceler, bitkinlik ve yorgunluğun tüm yönleri ile ilişkilidir (Arpin ve Cribbe, 2007).

Muris, Mayer, Adel, Roos ve Wamelen 2009 yılında kaygı bozukluğuna sahip 9-12 yaşlarındaki çocuklar üzerinde bir çalışma yapmıştır. Çalışmada otomatik düşünceler ile bilişsel davranışçı terapiyi içeren kaygı kontrolü arasında bulunan ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre bilişsel davranışçı terapi, kaygı belirtilerini azaltmakta; dolayısıyla otomatik düşünceler de azalmaktadır.

9, 10 ve 11. sınıflara giden toplam 1185 öğrenciyle yapılan çalışmada, öğrencilerde görülen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi arasında bulunan ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada otomatik düşünceler ve saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; kız öğrencilere oranla erkek öğrencilerin otomatik düşünceleri, anlamlı düzeyde daha yüksek olarak bulunmuştur. 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin, 9. ve 10. sınıfta okuyan öğrencilere göre otomatik düşünce puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Kurtoğlu, 2009).

Tümkaya, Çelik ve Aybek' in 2011 yılında ve 274 gönüllü ergen üzerinde yaptıkları çalışmada lise öğrencilerinde boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler, umutsuzluk ve yaşam doyumu incelenmiştir. Çalışmada otomatik düşünceler, beklenti umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, umutsuzluk, otomatik düşünceler ve boyun eğici davranışlar arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Lise öğrencilerinde, cinsiyet değişkenine göre otomatik düşünce puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Ebeveyn tutumlarına göre ise anlamlı bir fark gözle çarpmıştır. Sınıf düzeyine göre bakıldığında, 1. ve 4. sınıf lehine, otomatik düşünce puanlarında anlamlı bir farklılık görülmüştür. gelir düzeyine göreyse bir farklılık saptanamamıştır.

14 ve 16 yaş aralığında olan 224 tane 9. sınıf öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, fiziksel saldırganlık düzeyi ve otomatik düşünceler arasında bulunan ilişkide öfkenin aracılık rolü incelenmiştir. Araştırmada fiziksel saldırganlık üzerinde odaklanılmıştır. Çalışmada, otomatik düşünceler ve saldırganlık ölçeği uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre otomatik düşünceler, öfke ve saldırganlık düzeylerinin yordayıcı bir gücüdür (Yavuzer ve Karataş, 2012).

14 ve 20 yaşları arasında 16700 lise öğrencisiyle yapılan bir araştırmada, ergenlerdeki içsel güdülenme ve olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkinin farklılaştırıcı ve aracısı olarak kendini engelleme ve başarı yönelimi davranışlarının sınaması araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda olumsuz öğrenme yönelimi ve otomatik

düşünceler ile; içsel güdülenme ve kendini engelleme arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Fakat performans yönelimi ve olumsuz otomatik düşünceler arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Çalışmaya göre öğrencilerin akademik başarılarına negatif bir etkisi olan olumsuz otomatik düşüncelerin azaltılması için bilişsel terapi çalışmaları yapılmalıdır (Kapıkıran, 2012).

299 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, öğrencilerdeki otomatik düşünceler ve öz duyarlılık arasında bulunan ilişki araştırılmıştır. Araştırmada öz duyarlılık ve otomatik düşünceler ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre öz duyarlılığın alt boyutları olan bilinçlilik, paylaşımların bilincinde olma ve öz sevecenlik ile otomatik düşünceler arasında negatif; izolasyon, aşırı özdeşleşme ve öz yargılama boyutlarıyla pozitif bir ilişkisi vardır (Akın, 2012).

478 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, öğrencilerin otomatik düşünceleri ve iletişim becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada iletişim becerileri ve otomatik düşünce ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada olumsuz otomatik düşüncelerle ailelerin yerleşim yerleri, sınıf düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmemiştir. Bunun yanında araştırmada, hemşirelik okuyan öğrencilerin, başka bölümlerde okuyan öğrencilere göre olumsuz düşüncelerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Yüksek iletişim becerilerine sahip olan öğrenciler, daha az olumsuz otomatik düşünceye sahiptir (Şirin ve Izgar, 2013).

381 üniversite öğrencisinin katıldığı bir çalışmada, umutsuzluk ile otomatik düşünceler arasında bulunan ilişkide benlik saygısının aracı rolü araştırılmıştır. Araştırmada beck umutsuzluk, benlik saygısı ve otomatik düşünce ölçekleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre benlik saygısı ve otomatik düşünceler, umutsuzluğu anlamlı düzeyde yordamaktadır (Çakar, 2014).

19 ve 44 yaşları arasında 94 kişiyle yapılan bir çalışmada otomatik düşünceler ve tükenmişlik sendromu arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada maslach tükenmişlik ve otomatik düşünce ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada, tükenmişlik ve olumsuz otomatik düşünceler arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu göze çarpmıştır. Otomatik düşünce puanında artış oldukça, tükenmişlik puanında da artış olduğu görülmüştür. Araştırmada kadınların daha fazla otomatik düşünceye sahip olduğu saptanmıştır (Gül, Keskin ve Bozkurt, 2014).

Bilgin, Karaca ve Pasinliođlu' nun 2014 yılında yaptıkları araştırmada, kadınların ergen çocukları tarafından şiddete maruz bırakılma durumu ve olumsuz otomatik dűřünceleri ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul Anadolu Yakası Aile Sağlığı Merkezine hizmet almaya gelen, ergenlik döneminde en az bir çocuğu olan, araştırmaya katılmayı kabul eden ve soruları eksiksiz yanıtlayan 671 kadın örneklem alınmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formu ve otomatik dűřünceler ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda; ergen çocuğu tarafından şiddete maruz bırakılan kadınlarda olumsuz otomatik dűřüncelerin, şiddete maruz kalmayanlara oranla anlamlı olarak daha sık olduğu görölmüştür.

3. YÖNTEM

3.1 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul genelinde ikamet eden ortopedik engelli bireyler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini olarak ise İstanbul'da yaşayan 100 ortopedik engelli birey seçilmiştir. Bu kişiler cinsiyet yönünden homojenlik sağlamak üzere 50 kadın ve 50 erkek olmak üzere kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiştir.

3.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracı 3 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırası ile Kişisel Bilgi Formu, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği olup, bölümlere ilişkin bilgiler alt başlıklar halinde verilmiştir.

3.2.1 Kişisel bilgi formu

Formda 10 madde yer almaktadır. Bu maddeler ile katılımcıların cinsiyet, yaş, yaşamın çoğunun geçtiği yer, medeni durum, öğrenim durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, engelin doğuştan ya da sonradan olması durumu, ailenin ekonomik durumu ve tüm vücut engel kayıp oranına ilişkin bilgileri toplanmıştır.

3.2.2 Toplumsal cinsiyet rollerini ölçeği

Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2008) tarafından geliştirilen ve bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirleyen ölçek kullanılmıştır. Ölçek, 38 madde ve beş alt boyut içermektedir. Alt boyutları, 'eşitlikçi cinsiyet rolü', 'kadın cinsiyet rolü', 'evlilikte cinsiyet rolü', 'geleneksel cinsiyet rolü', 'erkek cinsiyet rolü'nden oluşmaktadır. Ölçek boyutlarının iç tutarlılık katsayısı 0,72-0,80 arasındadır (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2008). Mevcut araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde ölçek geneli için Cronbach Alfa değerinin 0,85 olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte ölçek faktörlerinden eşitlikçi cinsiyet rolünün güvenirlik değeri 0,82; kadın cinsiyet rolünün 0,88; erkek cinsiyet rolünün 0,81; evlilikte cinsiyet rolünün 0,79 ve geleneksel cinsiyet rolünün 0,80 olduğu belirlenmiştir.

3.2.3 Otomatik düşünceler ölçeği

Hollon ve Kendall tarafından geliştirilen, olumsuz otomatik düşüncelerin ortaya çıkma sıklığını ölçen, 30 soruluk 5'li likert tipi bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçeğin Türkiye uyarlaması Şahin ve Şahin (1992) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yapılan faktör analizi sonucunda beş faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Bu faktörler: kendine yönelik olumsuz düşünceler, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik olumsuz düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceler, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ve ümitsizliğe yönelik olumsuz düşüncelerdir (Şahin ve Şahin, 1992). Türkçe ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0,93 olarak belirlenmiş; her bir ölçek maddesinin madde toplam korelasyonunun 0,35 ile 0,69 arasında değiştiği görülmüştür (Şahin ve Şahin, 1992). Mevcut araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde ölçek geneline ilişkin Cronbach Alfa katsayısı 0,76 olarak hesaplanmıştır. Ölçek faktörlerinden kendine yönelik olumsuz düşüncelerin güvenirlik değeri 0,70; şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerin 0,79; kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin 0,72; yalnızlığa yönelik olumsuz düşüncelerin 0,81 ve ümitsizliğe yönelik olumsuz düşüncelerin 0,80 olduğu belirlenmiştir.

3.3 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada mevcut durumu tespit etme amaçlandığından tarama modeline başvurulmuştur. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan şey, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2016).

3.4 Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 23.00 kullanılmıştır. Hipotezlerin sınanması sırasında öncelikli olarak değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya koyulabilmesi için korelasyon analizi yapılmış, ardından regresyona yer verilmiştir. Son olarak da ölçek faktörlerinin demografik bilgilere göre farklılaşmasını değerlendirmek üzere fark analizleri yapılmıştır. Araştırma kapsamında hangi analiz türlerinin kullanılacağına

karar vermek üzere normallik testleri yapılmış ve ilgili sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 3.1: Normal Dağılım Test Sonuçları

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler	1,10	0,22
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler	0,64	-0,65
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler	0,34	-1,13
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler	0,61	-0,76
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler	0,96	-0,26
Otomatik Düşünceler	0,90	-0,09
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	-1,11	1,38
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,53	-1,08
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,90	-0,34
Geleneksel Cinsiyet Rolü	-0,56	-0,73
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,65	-0,90
Toplumsal Cinsiyet Roller	-0,79	-0,58

Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında olması verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Benzer şekilde George ve Mallery (2010)'a göre ise çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2,0 ile -2,0 arasında bulunması verilerin normal dağılım gösterdiğini betimlemektedir. Literatürdeki bu bilgilerden yola çıkarak tüm alt ölçekler için verilerin normal dağılımı belirlenmiştir. Bu doğrultuda korelasyon analizi olarak Pearson Korelasyon Testi kullanılmıştır. Fark analizleri olarak ise ikili gurupların karşılaştırılmasında t-test, üç ve daha fazla bağımsız gurupların karşılaştırılmasında ise ANOVA ve Post Hoc testlerinden LSD Test kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1 Tanımlayıcı Bulgular

Tanımlayıcı bulgular kapsamında araştırmanın çalışma grubunu oluşturan katılımcıların demografik özellikleri ile araştırma değişkenlerine ait bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 4.1: Çalışma Grubuna İlişkin zellikler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	50	50,0
Kadın	50	50,0
Yaş		
29 Yaş ve Altı	40	40,0
30 Yaş ve Üzeri	60	60,0
Yaşamının oğunu Geçirdiği Yer		
Kırsal Kesim	41	41,0
Büyükşehir	59	59,0
Medeni Durum		
Evli	37	37,0
Bekar	63	63,0
Ailenin Ekonomik Durumu		
Alt	20	20,0
Orta	68	68,0
Üst	12	12,0
Öğrenim Durumu		
Lise ve Altı	66	66,0
Üniversite ve Üzeri	34	34,0
Baba Öğrenim Durumu		
Lise ve Altı	79	79,0
Üniversite ve Üzeri	21	21,0
Anne Öğrenim Durumu		
Lise ve Altı	90	90,0
Üniversite ve Üzeri	10	10,0
Engel Doğuştan/Sonradan Olma Durumu		
Doğuştan	49	49,0
Sonradan	51	51,0
Tüm Vücut Engel Kayıp Oranı		
0-40	9	9,0
40-60 3.Derece	25	25,0
60-80 2. Derece	37	37,0
80-100 1.Derece	29	29,0

Katılımcıların %50'si kadın, %50'si erkektir. Yaşta, %40'ı 29 yaş altında, %60'ı 30 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların yaş ortalaması 33'dür. En küçük katılımcı 18, en büyük katılımcı 60 yaşındadır.

Katılımcıların %41'i yaşamının büyük bir kısmını kırsal kesimde %59'u büyükşehirde geçirmiştir. Evli olanlar %37, bekârlar %63'dür. Ailelerinin ekonomik durumu alt düzeyde olanlar %20, orta düzeyde olanlar %68 ve üst düzeyde olanlar %12'dir. Katılımcıların %66'sı lise düzeyine kadar, %34'ü üniversite ve üst düzeyde öğrenim görmüştür. Babalarının %79'u lise düzeyine kadar, %21'i üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim görmüştür. Annelerin %90'ı lise düzeyine kadar, %10'u üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim görmüştür. Doğuştan engelli olanların oranı %49, sonradan olanların %51'dir. Tüm vücut engel kayıp oranı 0-40 arasında olanlar %9, 40-60 3.derece olanlar %25, 60-80 2. derece olanlar %37, 80-100 1. derece olanlar %29'luk paya sahiptir.

Çizelge 4.2: Araştırma Ölçeklerinin Betimleyici İstatistik Tablosu

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	100	1,25	5	4,17	,83
Kadın Cinsiyet Rolü	100	1	5	3,34	1,24
Evlilikte Cinsiyet Rolü	100	2	5	4,16	,83
Geleneksel Cinsiyet Rolü	100	1	5	3,28	1,12
Erkek Cinsiyet Rolü	100	1,17	5	3,62	1,16
Toplumsal Cinsiyet Roller	100	1,28	5	3,72	,99
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler	100	1	5	2,04	1,11
Şaşkınlık Ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler	100	1	5	2,51	1,13
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler	100	1	5	2,95	1,19
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler	100	1	5	2,48	1,19
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler	100	1	5	2,25	1,22
Otomatik Düşünceler	100	1,07	6	2,45	1,15

Eşitlikçi cinsiyet ortalaması $4,17 \pm 0,83$, kadın cinsiyet ortalaması $3,34 \pm 1,24$, evlilikte cinsiyet ortalaması $4,16 \pm 0,83$, geleneksel cinsiyet ortalaması $3,28 \pm 1,12$, erkek cinsiyet ortalaması $3,62 \pm 1,16$, toplumsal cinsiyet ortalaması $3,72 \pm 0,99$, kendine yönelik

olumsuz dūřünceler ortalaması $2,04\pm 1,11$, řaşkınlık ve kaçmaya yönelik olumsuz dūřünceler ortalaması $2,51\pm 1,13$, kiřisel uyumsuzluęa yönelik olumsuz dūřünceler ortalaması $2,95\pm 1,19$, yalnızlıęa yönelik olumsuz dūřünceler ortalaması $2,48\pm 1,19$, ümitsizlięe yönelik olumsuz dūřünceler ortalaması $2,25\pm 1,22$, otomatik dūřünceler ortalaması $2,45\pm 1,15$, olarak bulunmuřtur.

4.2 Hipotezlerin Sınanması

Araştırma hipotezlerinin sınanmasında öncelikli olarak araştırma değişkenleri ve alt boyutları arasında korelasyon analizi ile karşılıklı ilişkilerin varlığı test edilmiş, ardından regresyon analizi ile nedensel ilişkiler sorgulanmıştır.

Çizelge 4.3: Korelasyon Analizi Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler	1	,935**	,867**	,933**	,952**	,973**	-,675**	-,797**	-,722**	-,716**	-,815**	-,782**
2 Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Olumsuz Düşünceler		1	,882**	,928**	,938**	,968**	-,679**	-,763**	-,660**	-,697**	-,818**	-,760**
3 Kişisel Uyumusuzluğa Yönelik Olumsuz Düşünceler			1	,881**	,876**	,929**	-,661**	-,841**	-,702**	-,745**	-,834**	-,798**
4 Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				1	,912**	,962**	-,705**	-,822**	-,735**	-,721**	-,839**	-,805**
5 Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler					1	,968**	-,722**	-,801**	-,723**	-,738**	-,849**	-,800**
6 Otomatik Düşünceler						1	-,705**	-,829**	-,727**	-,744**	-,854**	-,811**
7 Eşitlikçi Cinsiyet Rolü							1	,806**	,862**	,815**	,842**	,898**
8 Kadın Cinsiyet Rolü								1	,892**	,924**	,932**	,965**
9 Evlilikte Cinsiyet Rolü									1	,901**	,868**	,946**
10 Geleneksel Cinsiyet Rolü										1	,943**	,968**
11 Erkek Cinsiyet Rolü											1	,970**
12 Toplumsal Cinsiyet Roller												1

**p<0,01 ve *p<0,05

Kendine yönelik olumsuz düşünceler ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,675$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler ile kadın cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,797$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler ile evlilikte cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,722$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler ile geleneksel cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,716$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler ile erkek cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,815$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,782$).

Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,679$).

Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler ile kadın cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,763$).

Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler ile evlilikte cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,660$).

Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler ile geleneksel cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,697$).

Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler ile erkek cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,818$).

Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,760$).

Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,661$).

Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler ile kadın cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,841$).

Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler ile evlilik cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,702$).

Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler ile geleneksel cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,745$).

Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler ile erkek cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,834$).

Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,798$).

Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,705$).

Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ile kadın cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,822$).

Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ile evlilikte cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,735$).

Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ile geleneksel cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,721$).

Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ile erkek cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,839$).

Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,805$).

Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,722$).

Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ile kadın cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,801$).

Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ile evlilikte cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,723$).

Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ile geleneksel cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,738$).

Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ile erkek cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,849$).

Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,800$).

Otomatik düşünceler ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,705$).

Otomatik düşünceler ile kadın cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,829$).

Otomatik düşünceler ile evlilikte cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,727$).

Otomatik düşünceler ile geleneksel cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve orta şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,744$).

Otomatik düşünceler ile erkek cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,854$).

Otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolü arasında negatif yönde ve yüksek şiddette anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=-0,811$).

Korelasyon analizi ile tespit edilen karşılıklı ilişkilerden hareketle araştırma modelimizde bağımlı değişken olarak otomatik düşünceler, bağımsız değişken olarak toplumsal cinsiyet rolleri belirlenmiş ve otomatik düşünceler üzerinde toplumsal cinsiyet değişkeni alt boyutlarının nedensel etkilerini ayrıntılı ortaya koymak amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Çizelge 4.4: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		11,57	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0,07	0,56	0,571			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,48	-2,66	0,009			
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,19	-1,20	0,232	44,29	0,000	0,70
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,41	2,07	0,041			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,64	-3,16	0,002			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=44,29$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, kendine yönelik olumsuz düşünceler başlığına ait varyansın %70'ini açıklamaktadır. Yani, kendine yönelik olumsuz düşüncelerin %70'ini toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,571 > 0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,48$), evlilikte cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,232 > 0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi vardır ($\beta=0,41$), erkek cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,64$).

Çizelge 4.5: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		11,48	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	-0,09	-0,77	0,440			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,38	-2,04	0,044			
Evlilikte Cinsiyet Rolü	0,14	0,88	0,380	41,63	0,000	0,69
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,32	1,60	0,113			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,81	-3,91	0,000			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=41,63$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %69'unu açıklamaktadır. Yani, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerin %69'unu toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,440 > 0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,38$), evlilikte cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,380 > 0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi yoktur ($p_4=,113 > 0,05$), erkek cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,81$).

Çizelge 4.6: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R²
Sabit		12,67	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0,06	0,55	0,582			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,83	-5,17	0,000			
Evlilikte Cinsiyet Rolü	0,14	1,01	0,313	61,18	0,000	0,76
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,19	1,07	0,284			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,41	-2,26	0,026			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=61,18$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %76'sını açıklamaktadır. Yani, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin %76'sını toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,582 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,83$), evlilikte cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,313 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi yoktur ($p_4=,284 >0,05$), erkek cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,41$).

Çizelge 4.7: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R²
Sabit		14,04	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0,03	0,31	0,756			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,56	-3,47	0,001			
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,17	-1,25	0,214	61,17	0,000	0,76
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,74	4,16	0,000			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,89	-4,90	0,000			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=61,17$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, yalnızlığa yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %76'sını açıklamaktadır. Yani, yalnızlığa yönelik düşüncelerin %76'sını toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,756 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,56$), evlilikte cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,214 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi vardır ($\beta=0,74$), erkek cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,89$).

Çizelge 4.8: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		12,81	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	-0,11	-0,97	0,332			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,38	-2,26	0,026			
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,00	-0,01	0,985	53,43	0,000	0,74
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,17	0,92	0,359			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,55	-2,92	0,004			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=53,43$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, ümitsizliğe yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %74'ünü açıklamaktadır. Yani, ümitsizliğe yönelik düşüncelerin %74'ünü toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,332 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,38$), evlilikte cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,985 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi yoktur ($p_4=,359 >0,05$),

erkek cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,55$).

4.3 Otomatik Düşünceler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşması

4.3.1 Cinsiyete göre farklılaşmalar

Çizelge 4.9: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				0,01	0,986
Kadın	50	4,17	,85		
Erkek	50	4,17	,82		
Kadın Cinsiyet				-0,30	0,761
Kadın	50	3,30	1,24		
Erkek	50	3,38	1,26		
Evlilikte Cinsiyet				0,47	0,633
Kadın	50	4,20	,87		
Erkek	50	4,12	,80		
Geleneksel Cinsiyet				0,09	0,925
Kadın	50	3,29	1,15		
Erkek	50	3,27	1,10		
Erkek Cinsiyet				-0,20	0,839
Kadın	49	3,60	1,18		
Erkek	50	3,65	1,14		
Toplumsal Cinsiyet				0,00	0,999
Kadın	50	3,72	1,01		
Erkek	50	3,72	,98		

Toplumsal cinsiyet ölçeği faktörlerinin hiçbirinde engelli bireyin cinsiyetine göre anlamlı farklılaşma görülmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.10: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				0,70	0,480
Kadın	50	2,12	1,16		
Erkek	50	1,96	1,07		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				0,42	0,672
Kadın	50	2,56	1,18		
Erkek	50	2,46	1,09		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				0,36	0,719
Kadın	50	2,99	1,25		
Erkek	50	2,91	1,14		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				0,65	0,512
Kadın	50	2,56	1,20		
Erkek	50	2,41	1,19		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				1,00	0,318
Kadın	50	2,3	1,28		
Erkek	50	2,13	1,15		
Otomatik Düşünceler				0,72	0,468
Kadın	50	2,54	1,22		
Erkek	50	2,37	1,08		

Otomatik düşünceler ölçeği faktörlerinin hiçbirinde engelli bireyin cinsiyetine göre anlamlı farklılaşma görülmemiştir ($p>0,05$).

4.3.2 Yaşa göre farklılaşmalar

Çizelge 4.11: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-1,08	0,284
0-29 Yaş	40	4,06	0,89		
30 Yaş ve Üzeri	60	4,25	0,79		
Kadın Cinsiyet				-1,66	0,100
0-29 Yaş	40	3,09	1,34		
30 Yaş ve Üzeri	60	3,51	1,16		
Evlilikte Cinsiyet				-1,60	0,113
0-29 Yaş	40	3,99	0,92		
30 Yaş ve Üzeri	60	4,27	0,76		
Geleneksel Cinsiyet				-1,48	0,143
0-29 Yaş	40	3,08	1,21		
30 Yaş ve Üzeri	60	3,43	1,05		
Erkek Cinsiyet				-1,68	0,097
0-29 Yaş	40	3,39	1,24		
30 Yaş ve Üzeri	59	3,79	1,08		
Toplumsal Cinsiyet				-1,59	0,116
0-29 Yaş	40	3,52	1,08		
30 Yaş ve Üzeri	60	3,85	0,91		

Toplumsal cinsiyet ölçeği faktörlerinin hiçbiri engelli bireyin yaşına göre farklılaşmamaktadır ($p>0,05$).

Çizelge 4.12: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				2,98	0,004
0-29 Yaş	40	2,47	1,34		
30 Yaş ve Üzeri	60	1,76	,84		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				3,04	0,003
0-29 Yaş	40	2,94	1,25		
30 Yaş ve Üzeri	60	2,23	,95		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				2,09	0,040
0-29 Yaş	40	3,27	1,34		
30 Yaş ve Üzeri	60	2,74	1,04		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				2,68	0,009
0-29 Yaş	40	2,89	1,35		
30 Yaş ve Üzeri	60	2,22	1,01		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				2,87	0,005
0-29 Yaş	40	2,69	1,39		
30 Yaş ve Üzeri	60	1,95	,99		
Otomatik Düşünceler				2,84	0,006
0-29 Yaş	40	2,87	1,35		
30 Yaş ve Üzeri	60	2,17	,91		

Otomatik düşünceler ölçeği faktörlerinin tamamı engelli bireyin yaşına göre farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından 29 yaş altındaki katılımcıların ortalamasının diğer gruptan anlamlı bir şekilde farklı olduğu görülmüştür. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceleri açısından 29 yaş ve altındaki katılımcıların ortalamasının diğer gruptan anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler açısından 29 yaş ve altındaki katılımcıların ortalamasının diğer gruptan anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler açısından 29 yaş ve altındaki katılımcıların ortalamasının diğer gruptan anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından 29 yaş ve altındaki katılımcıların ortalamasının diğer gruptan anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Otomatik düşünceler ölçeği toplamı açısından 29 yaş ve altındaki engelli bireylerin ortalamasının diğer gruptan anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür.

4.3.3 Yaşamın çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmalar

Çizelge 4.13: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelli Bireyin Yaşamının Çoğunun Geçtiği Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-5,40	0,000
Kırsal Kesim	41	3,70	0,80		
Büyükşehir	59	4,51	0,70		
Kadın Cinsiyet				-8,66	0,000
Kırsal Kesim	41	2,32	1,13		
Büyükşehir	59	4,06	0,73		
Evlilikte Cinsiyet				-6,28	0,000
Kırsal Kesim	41	3,59	0,87		
Büyükşehir	59	4,55	0,54		
Geleneksel Cinsiyet				-6,60	0,000
Kırsal Kesim	41	2,49	1,19		
Büyükşehir	59	3,84	0,65		
Erkek Cinsiyet				-7,69	0,000
Kırsal Kesim	40	2,72	1,13		
Büyükşehir	59	4,25	0,67		
Toplumsal Cinsiyet				-7,36	0,000
Kırsal Kesim	41	2,97	0,99		
Büyükşehir	59	4,24	0,57		

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin yaşamının çoğunu geçirdiği yere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p<0,05$).

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği açısından yaşamının çoğunu büyük şehirde geçirmiş engelli bireyin ortalaması kırsal kesimde geçirmiş olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Çizelge 4.14: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelli Bireyin Yaşamının Çoğunun Geçtiği Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				7,95	0,000
Kırsal Kesim	41	2,94	1,13		
Büyükşehir	59	1,42	,56		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				8,24	0,000
Kırsal Kesim	41	3,41	1,01		
Büyükşehir	59	1,89	,73		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				8,07	0,000
Kırsal Kesim	41	3,89	1,09		
Büyükşehir	59	2,30	,76		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				8,55	0,000
Kırsal Kesim	41	3,45	1,05		
Büyükşehir	59	1,81	,76		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				7,71	0,000
Kırsal Kesim	41	3,20	1,21		
Büyükşehir	59	1,59	,67		
Otomatik Düşünceler				8,41	0,000
Kırsal Kesim	41	3,40	1,10		
Büyükşehir	59	1,80	,63		

Kendine yönelik olumsuz düşünceler, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler, ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ve bir bütün olarak otomatik düşünceler ölçeği, engelli bireyin yaşamının çoğunu geçirdiği yere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p<0,05$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirmiş engelli bireyin ortalaması büyükşehirde geçirmiş olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirmiş engelli bireyin ortalaması büyükşehirde geçirmiş olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kişisel olumsuzluğa yönelik düşünceler açısından yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirmiş engelli bireyin ortalaması büyükşehirde geçirmiş olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler açısından yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirmiş engelli bireyin ortalaması büyükşehirde geçirmiş

olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirmiş engelli bireyin ortalaması büyükşehirde geçirmiş olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Otomatik düşünceler açısından yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirmiş engelli bireyin ortalaması büyükşehirde geçirmiş olanların ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

4.3.4 Medeni duruma göre farklılaşmalar

Çizelge 4.15: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Medeni Duruma Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-0,93	0,354
Evli	37	4,07	0,85		
Bekar	63	4,24	0,83		
Kadın Cinsiyet				0,35	0,730
Evli	37	3,40	1,15		
Bekar	63	3,31	1,31		
Evlilikte Cinsiyet				-0,56	0,574
Evli	37	4,10	0,83		
Bekar	63	4,20	0,85		
Geleneksel Cinsiyet				0,29	0,770
Evli	37	3,33	0,95		
Bekar	63	3,26	1,23		
Erkek Cinsiyet				0,66	0,508
Evli	37	3,73	1,01		
Bekar	62	3,57	1,24		
Toplumsal Cinsiyet				0,03	0,975
Evli	37	3,73	0,89		
Bekar	63	3,72	1,06		

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin medeni durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p>0,05$).

Çizelge 4.16: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Medeni Duruma Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				-1,550	,124
Evli	37	1,82	,954		
Bekar	63	2,18	1,193		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				-2,126	0,036
Evli	37	2,20	1,038		
Bekar	63	2,69	1,155		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				-1,925	0,057
Evli	37	2,67	1,045		
Bekar	63	3,12	1,256		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				-1,819	0,072
Evli	37	2,20	1,112		
Bekar	63	2,65	1,226		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				-1,709	0,091
Evli	37	1,99	1,033		
Bekar	63	2,40	1,302		
Otomatik Düşünceler				-1,881	0,063
Evli	37	2,1768	,99181		
Bekar	63	2,6221	1,22203		

Otomatik düşünceler, bazı faktörleri açısından engelli bireyin medeni durumuna göre farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından bekar engelli bireylerin ortalaması, evli olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kendine yönelik olumsuz düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler, ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ve bir bütün olarak otomatik düşünceler engelli bireyin medeni durumuna göre farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$).

4.3.5 Öğrenim durumuna göre farklılaşmalar

Çizelge 4.17: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelli Bireyin Kendi Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-4,81	0,000
Lise ve Altı	66	3,95	0,87		
Üniversite ve Üzeri	34	4,63	0,53		
Kadın Cinsiyet				-6,56	0,000
Lise ve Altı	66	2,91	1,24		
Üniversite ve Üzeri	34	4,20	0,72		
Evlilikte Cinsiyet				-5,24	0,000
Lise ve Altı	66	3,92	0,88		
Üniversite ve Üzeri	34	4,63	0,47		
Geleneksel Cinsiyet				-6,24	0,000
Lise ve Altı	66	2,90	1,13		
Üniversite ve Üzeri	34	4,03	0,67		
Erkek Cinsiyet				-5,72	0,000
Lise ve Altı	66	3,28	1,22		
Üniversite ve Üzeri	33	4,33	0,61		
Toplumsal Cinsiyet				-6,32	0,000
Lise ve Altı	66	3,39	1,02		
Üniversite ve Üzeri	34	4,36	0,52		

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin kendi öğrenim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Üniversite ve üzeri öğrenim düzeyindeki engelli bireylerin ortalaması, lise ve altı düzeyde olanlardan anlamlı bir şekilde yüksektir.

Çizelge 4.18: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelli Bireyin Kendi Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				5,657	0,000
Lise ve Altı	66	2,38	1,190		
Üniversite ve Üzeri	34	1,39	,550		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				4,845	0,000
Lise ve Altı	66	2,83	1,175		
Üniversite ve Üzeri	34	1,90	,739		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				5,592	0,000
Lise ve Altı	66	3,33	1,205		
Üniversite ve Üzeri	34	2,22	,774		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				4,740	0,000
Lise ve Altı	66	2,80	1,293		
Üniversite ve Üzeri	34	1,87	,662		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				4,709	0,000
Lise ve Altı	66	2,58	1,272		
Üniversite ve Üzeri	34	1,60	,793		
Otomatik Düşünceler				5,383	0,000
Lise ve Altı	66	2,7980	1,21833		
Üniversite ve Üzeri	34	1,7962	,64251		

Otomatik düşünceler, engelli bireyin kendisinin öğrenim durumuna göre farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). Lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kişisel olumsuzluğa yönelik düşünceler açısından lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler açısından lise düzeyi ve altında öğrenim

durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Otomatik düşünceler açısından lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

4.3.6 Anne öğrenim durumuna göre farklılaşmalar

Çizelge 4.19: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelli Bireyin Annesinin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-3,68	0,002
Lise ve Altı	90	4,11	0,84		
Üniversite ve Üzeri	10	4,76	0,48		
Kadın Cinsiyet				-4,70	0,000
Lise ve Altı	90	3,24	1,26		
Üniversite ve Üzeri	10	4,28	0,55		
Evlilikte Cinsiyet				-3,41	0,003
Lise ve Altı	90	4,10	0,85		
Üniversite ve Üzeri	10	4,66	0,43		
Geleneksel Cinsiyet				-5,40	0,000
Lise ve Altı	90	3,18	1,13		
Üniversite ve Üzeri	10	4,24	0,49		
Erkek Cinsiyet				-4,74	0,000
Lise ve Altı	89	3,54	1,19		
Üniversite ve Üzeri	10	4,38	0,39		
Toplumsal Cinsiyet				-4,96	0,000
Lise ve Altı	90	3,64	1,01		
Üniversite ve Üzeri	10	4,46	0,41		

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin annesinin öğrenim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). Annesi üniversite ve üzeri öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin toplumsal cinsiyet ortalaması lise ve altı öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Çizelge 4.20: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelli Bireyin Annesinin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				2,602	0,020
Lise ve Altı	90	2,11	1,139		
Üniversite ve Üzeri	10	1,45	,706		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				2,131	0,036
Lise ve Altı	90	2,59	1,138		
Üniversite ve Üzeri	10	1,80	,827		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				2,834	0,006
Lise ve Altı	90	3,06	1,179		
Üniversite ve Üzeri	10	1,97	,909		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				3,083	0,007
Lise ve Altı	90	2,56	1,223		
Üniversite ve Üzeri	10	1,80	,665		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				3,432	0,003
Lise ve Altı	90	2,34	1,235		
Üniversite ve Üzeri	10	1,45	,705		
Otomatik Düşünceler				3,266	0,005
Lise ve Altı	90	2,5423	1,16803		
Üniversite ve Üzeri	10	1,6933	,72383		

Otomatik düşünceler, engelli bireyin annesinin öğrenim durumuna göre farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Annesi lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından annesi lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından annesi lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kişisel olumsuzluğa yönelik düşünceler açısından annesi lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler açısından annesi lise

düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından annesi lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Otomatik düşünceler açısından annesi lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

4.3.7 Baba öğrenim durumuna göre farklılaşmalar

Çizelge 4.21: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Kişinin Babasının Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-6,15	0,000
Lise ve Altı	79	4,01	0,85		
Üniversite ve Üzeri	21	4,79	0,37		
Kadın Cinsiyet				-7,78	0,000
Lise ve Altı	79	3,06	1,24		
Üniversite ve Üzeri	21	4,41	0,47		
Evlilikte Cinsiyet				-6,26	0,000
Lise ve Altı	79	4,00	0,86		
Üniversite ve Üzeri	21	4,76	0,34		
Geleneksel Cinsiyet				-7,23	0,000
Lise ve Altı	79	3,03	1,10		
Üniversite ve Üzeri	21	4,26	0,53		
Erkek Cinsiyet				-6,16	0,000
Lise ve Altı	78	3,41	1,20		
Üniversite ve Üzeri	21	4,43	0,42		
Toplumsal Cinsiyet				-7,47	0,000
Lise ve Altı	79	3,51	1,00		
Üniversite ve Üzeri	21	4,53	0,36		

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin babasının öğrenim durumuna göre farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Babası üniversite ve üzeri öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin toplumsal cinsiyet ortalaması lise ve altı öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Çizelge 4.22: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Kişinin Babasının Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				4,432	0,000
Lise ve Altı	79	2,21	1,174		
Üniversite ve Üzeri	21	1,42	,549		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				4,333	0,000
Lise ve Altı	79	2,69	1,168		
Üniversite ve Üzeri	21	1,84	,666		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				4,989	0,000
Lise ve Altı	79	3,17	1,197		
Üniversite ve Üzeri	21	2,11	,755		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				4,316	0,000
Lise ve Altı	79	2,66	1,252		
Üniversite ve Üzeri	21	1,81	,637		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				5,379	0,000
Lise ve Altı	79	2,47	1,252		
Üniversite ve Üzeri	21	1,43	,603		
Otomatik Düşünceler				5,051	0,000
Lise ve Altı	79	2,6529	1,19605		
Üniversite ve Üzeri	21	1,7219	,57718		

Otomatik düşünceler, bireyin babasının öğrenim durumuna göre farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). Babası lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından babası lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından babası lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kişisel olumsuzluğa yönelik düşünceler açısından babası lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler açısından babası lise

düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından babası lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Otomatik düşünceler açısından babası lise düzeyi ve altında öğrenim durumuna sahip engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması üniversite ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olanların ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

4.3.8 Ailenin ekonomik durumuna göre farklılaşmalar

Çizelge 4.23: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Farklılaşması

	N	X	SS	F	P	Fark
Eşitlikçi Cinsiyet				17,96	0,000	
Alt Gelir	20	3,33	0,42			2>1
Orta Gelir	68	4,35	0,81			3>1
Üst Gelir	12	4,59	0,57			
Kadın Cinsiyet				35,19	0,000	
Alt Gelir	20	1,74	0,69			2>1
Orta Gelir	68	3,71	1,03			3>1
Üst Gelir	12	3,98	0,95			
Evlilikte Cinsiyet				33,81	0,000	
Alt Gelir	20	3,09	0,44			2>1
Orta Gelir	68	4,42	0,70			3>1
Üst Gelir	12	4,46	0,62			
Geleneksel Cinsiyet				32,58	0,000	
Alt Gelir	20	1,87	0,66			2>1
Orta Gelir	68	3,61	0,92			3>1
Üst Gelir	12	3,80	0,98			
Erkek Cinsiyet				24,84	0,000	
Alt Gelir	20	2,29	0,92			2>1
Orta Gelir	67	3,95	0,97			3>1
Üst Gelir	12	4,07	0,92			
Toplumsal Cinsiyet				33,42	0,000	
Alt Gelir	20	2,46	0,57			2>1
Orta Gelir	68	4,01	0,82			3>1
Üst Gelir	12	4,18	0,76			

Eşitlikçi cinsiyet, kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin

ailesinin gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Orta ve üst gelir düzeyine sahip aileden engelli bireylerin toplumsal cinsiyeti ortalaması alt gelir düzeyine sahip aileden engelli bireylerinkinden anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($p<0,05$).

Çizelge 4.24: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Farklılaşması

	N	X	SS	F	P	Fark
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				28,706	0,000	
Alt Gelir	20	3,38	1,124			1>2
Orta Gelir	68	1,77	,849			1>3
Üst Gelir	12	1,36	,712			
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				19,961	0,000	
Alt Gelir	20	3,68	1,101			1>2
Orta Gelir	68	2,30	,933			1>3
Üst Gelir	12	1,78	,886			
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				26,549	0,000	
Alt Gelir	20	4,32	,834			1>2
Orta Gelir	68	2,70	1,012			1>3
Üst Gelir	12	2,11	,946			
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				25,953	0,000	
Alt Gelir	20	3,86	1,090			1>2
Orta Gelir	68	2,21	,948			1>3
Üst Gelir	12	1,75	,953			
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				28,227	0,000	
Alt Gelir	20	3,69	1,076			1>2
Orta Gelir	68	1,96	,964			1>3
Üst Gelir	12	1,48	,901			
Otomatik Düşünceler				29,264	0,000	
Alt Gelir	20	3,8350	1,09239			1>2
Orta Gelir	68	2,1867	,88279			1>3
Üst Gelir	12	1,6953	,84353			

Otomatik düşünceler, engelli bireyin ailesinin bulunduğu gelir grubuna göre farklılaşmaktadır. Alt gelir grubundan engelli bireylerin otomatik düşünceleri ortalaması orta gelir ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($p<0,05$).

Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından alt gelir grubundan engelli bireylerin ortalaması orta ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksektir. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından alt gelir grubundan engelli bireylerin ortalaması orta ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksektir. Kişisel olumsuzluğa yönelik düşünceler açısından alt gelir grubundan engelli bireylerin ortalaması orta ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksektir. Yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler açısından alt gelir grubundan engelli bireylerin ortalaması orta ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksektir. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından alt gelir grubundan engelli bireylerin ortalaması orta ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksektir. Otomatik düşünceler açısından alt gelir grubundan engelli bireylerin ortalaması orta ve üst gelir grubu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksektir.

4.3.9 Engelin doğuştan ya da sonradan olması durumuna göre farklılaşmalar

Çizelge 4.25: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Engelin Doğuştan veya Sonradan Oluşuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Eşitlikçi Cinsiyet				-1,83	0,070
Doğuştan	49	4,02	0,99		
Sonradan	51	4,33	0,63		
Kadın Cinsiyet				-2,17	0,032
Doğuştan	49	3,07	1,33		
Sonradan	51	3,61	1,12		
Evlilikte Cinsiyet				-3,19	0,002
Doğuştan	49	3,90	0,96		
Sonradan	51	4,41	0,60		
Geleneksel Cinsiyet				-1,93	0,057
Doğuştan	49	3,07	1,22		
Sonradan	51	3,50	1,00		
Erkek Cinsiyet				-1,30	0,196
Doğuştan	49	3,48	1,31		
Sonradan	50	3,78	0,98		
Toplumsal Cinsiyet				-2,14	0,035
Doğuştan	49	3,51	1,13		
Sonradan	51	3,93	0,80		

Toplumsal cinsiyet ölçeği faktörlerinden kadın cinsiyet ve evlilikte cinsiyet, ve toplumsal cinsiyet ortalamaları engelli bireyin doğuştan ya da sonradan engelli olma

durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). eşitlikçi cinsiyet, geleneksel cinsiyet ve erkek cinsiyet ölçeği ortalama puanları, doğuştan ya da sonradan engelli olma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$).

Çizelge 4.26: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Engelin Doğuştan veya Sonradan Oluşuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T-Test Tablosu

	N	X	SS	t	P
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				,797	,427
Doğuştan	49	2,13	1,162		
Sonradan	51	1,96	1,080		
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				,251	,802
Doğuştan	49	2,54	1,203		
Sonradan	51	2,48	1,074		
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				,406	,686
Doğuştan	49	3,00	1,332		
Sonradan	51	2,90	1,063		
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				,708	,481
Doğuştan	49	2,57	1,332		
Sonradan	51	2,40	1,063		
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				,510	,611
Doğuştan	49	2,31	1,282		
Sonradan	51	2,19	1,166		
Otomatik Düşünceler				,628	,532
Doğuştan	49	2,5320	1,27624		
Sonradan	51	2,3856	1,03832		

Otomatik düşünceler ölçeği faktörlerinden hiçbiri, bireylerin doğuştan ya da sonradan engelli olma durumuna göre farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$).

4.3.10 Tüm vücut engel kayıp oranına göre farklılaşmalar

Çizelge 4.27: Toplumsal Cinsiyet Ölçeğinin Tüm Vücut Engel Kayıp Oranına Göre Farklılaşması

	N	X	SS	F	P	Fark
Eşitlikçi Cinsiyet				1,98	0,123	
0-40	9	4,24	0,75			
40-60 3. Derece	25	4,39	0,63			
60-80 2. Derece	37	4,25	0,90			
80-100 1. Derece	29	3,88	0,90			
Kadın Cinsiyet				4,74	0,004	
0-40	9	3,43	1,10			2>4
40-60 3. Derece	25	3,65	0,98			3>4
60-80 2. Derece	37	3,66	1,18			
80-100 1. Derece	29	2,66	1,37			
Evlilikte Cinsiyet				3,91	0,011	
0-40	9	4,25	0,83			2>4
40-60 3. Derece	25	4,35	0,65			3>4
60-80 2. Derece	37	4,35	0,79			
80-100 1. Derece	29	3,73	0,91			
Geleneksel Cinsiyet				5,88	0,001	
0-40	9	3,57	1,02			1>4
40-60 3. Derece	25	3,60	0,97			2>4
60-80 2. Derece	37	3,55	1,04			3>4
80-100 1. Derece	29	2,59	1,14			
Erkek Cinsiyet				4,84	0,004	
0-40	9	3,93	1,16			1>4
40-60 3. Derece	24	3,99	0,97			2>4
60-80 2. Derece	37	3,83	1,05			3>4
80-100 1. Derece	29	2,98	1,24			
Toplumsal Cinsiyet				4,76	0,004	
0-40	9	3,88	0,94			1>4
40-60 3. Derece	25	4,00	0,79			2>4
60-80 2. Derece	37	3,93	0,94			3>4
80-100 1. Derece	29	3,17	1,06			

Kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları, engelli bireyin tüm vücut engel oranına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Eşitlikçi cinsiyet ölçeği ortalama puanı, engelli bireyin tüm vücut engel oranına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). 2. derece ve 3. derece engel oranına sahip bireylerin kadın cinsiyet, evlilikte cinsiyet, geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalama puanları 1. derece engel oranına sahip bireylerinkinden anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ayrıca 0-40 engel oranına sahip

bireylerin geleneksel cinsiyet, erkek cinsiyet ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet ölçeği ortalamaları 1. derece engel oranına sahip bireylerin ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Çizelge 4.28: Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Tüm Vücut Engel Kayıp Oranına Göre Farklılaşması

	N	X	SS	F	P	Fark
Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler				4,644	,004	
0-40	9	1,98	,986			4>2
40-60 3. Derece	25	1,85	,898			4>3
60-80 2. Derece	37	1,72	,747			
80-100 1. Derece	29	2,65	1,476			
Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler				2,643	,054	
0-40	9	2,17	,821			
40-60 3. Derece	25	2,27	,967			
60-80 2. Derece	37	2,38	,975			
80-100 1. Derece	29	2,99	1,406			
Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler				4,186	,008	
0-40	9	2,48	1,042			4>1
40-60 3. Derece	25	2,73	1,063			4>2
60-80 2. Derece	37	2,72	1,056			4>3
80-100 1. Derece	29	3,57	1,330			
Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				4,492	,005	
0-40	9	2,17	1,000			4>1
40-60 3. Derece	25	2,26	1,030			4>2
60-80 2. Derece	37	2,20	,979			4>3
80-100 1. Derece	29	3,14	1,426			
Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler				5,290	,002	
0-40	9	1,81	,808			4>1
40-60 3. Derece	25	2,03	1,047			4>2
60-80 2. Derece	37	1,95	,943			4>3
80-100 1. Derece	29	2,96	1,499			
Otomatik Düşünceler				4,629	,005	
0-40	9	2,1196	,88179			4>1
40-60 3. Derece	25	2,2279	,95202			4>2
60-80 2. Derece	37	2,1937	,89327			4>3
80-100 1. Derece	29	3,0964	1,45364			

Otomatik düşünceler bazı faktörleri açısından engelli bireyin tüm vücut engel oranına göre farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Kendine yönelik olumsuz düşünceler açısından engel kaybı en fazla olan birinci derece engellilerin ortalaması ikinci ve üçüncü derece

engellilerin ortalamasına göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler açısından engelli gruplar ortalamaları arasında anlamlı fark görülmemiştir ($p>0,05$). Kişisel olumsuzluğa yönelik düşünceler açısından birinci derecede engellilerin ortalaması ikinci ve üçüncü derece engellilerin ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir. Yalnızlığı yönelik olumsuz düşünceler açısından birinci derecede engellilerin ortalaması ikinci ve üçüncü derece engellilerin ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir. Ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler açısından birinci derecede engellilerin ortalaması ikinci ve üçüncü derece engellilerin ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir. Otomatik düşünceler açısından birinci derecede engellilerin ortalaması ikinci ve üçüncü derece engellilerin ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç

Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

- Geleneksel cinsiyet rolü kendine yönelik olumsuz düşünceleri artırırken, kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü azaltmaktadır.
- Kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü şaşkınlık ve kaçmaya yönelik olumsuz düşünceleri azaltmaktadır.
- Kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü kişisel uyumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceleri azaltmaktadır.
- Geleneksel cinsiyet rolü yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceleri artırırken, kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü azaltmaktadır.
- Kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceleri azaltmaktadır.
- Otomatik düşüncelerin tüm faktörleri yaşa göre farklılaşmaktadır.
- Otomatik düşüncelerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin tüm faktörleri yaşamın çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmaktadır.
- Otomatik düşüncelerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceleri medeni duruma göre farklılaşmaktadır.
- Otomatik düşüncelerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin tüm faktörleri öğrenim durumuna göre farklılaşmaktadır.
- Otomatik düşüncelerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin tüm faktörleri hem anne hem de babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmaktadır.
- Kadın cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü ve toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin toplamı engelin doğuştan ya da sonradan olması durumuna göre farklılaşmaktadır.
- Otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rollerinin tüm faktörleri ailenin gelir düzeyine göre farklılaşmaktadır.

- Kendine yönelik olumsuz düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler, yalnızlığa yönelik düşünceler ve ümitsizliğe yönelik düşünceler tüm vücut engel kayıp oranına göre farklılaşmaktadır.
- Kadın cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü tüm vücut engel kayıp oranına göre farklılaşmaktadır.

5.2 Öneriler

Araştırma bulguları çerçevesinde aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

- Araştırmada genel olarak engelli bireylerin algıladığı geleneksel cinsiyet rollerinin olumsuz otomatik düşünceleri artırdığı, kadın ve erkek cinsiyet rollerinin ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksellikten uzaklaştırılması ve kadın-erkek rollerinin daha modern bir çizgiye oturtulması için çalışmalar yapılması önerilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile birlikte diğer kamu kurum ve kuruluşlarının cinsiyet rolleri üzerinde toplum bilincini artırmak üzere çalışmalar yapması önerilmektedir.
- Engelli bireylerin olumsuz otomatik düşüncelerden uzaklaştırılması için engellilerin de toplumun bir parçası olduğunu, diğer bireyler gibi gündelik hayattaki tüm fiziksel ve psikolojik durumlar karşısında kendi çözümlerini üretebileceklerini vurgulamak gerekmektedir. Bu doğrultuda engelliler başta olmak üzere toplumun bilinçlendirilmesi önem teşkil etmektedir. Kamu spotu gibi uygulamaların yapılması ya da engellilerin de içerisinde yer aldığı çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi düşünülebilir.
- Araştırmaya İstanbul'da ikamet eden 50 erkek ve 50 kadın olmak üzere 100 engelli birey dahil edilmiştir. Araştırma örnekleminin kısıtlılığı dikkate alınarak bundan sonraki çalışmalarda farklı bölgelerden derlenmiş daha büyük örneklemeler ile çalışılması önerilmektedir.
- Araştırmada engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi araştırılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte yalnızlık, öz yeterlilik, öfke, depresyon ya da anksiyete gibi diğer değişkenlerin etkisi de araştırılabilir. Bununla birlikte sonraki çalışmalarda engelli bireyler ile engelli olmayan bireyler arasında karşılaştırmalar yapılabilir.

5.3 Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının engelli bireylerin kendine yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde anlamlı etkisi vardır. Araştırma bulgularımız, toplumsal cinsiyet rollerinin %70 gibi yüksek bir oranla kendine yönelik olumsuz düşüncelerin önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi olduğu ve erkek cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak engelli bireylerin kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolüne ilişkin algılarının onların kendilerine yönelik olumsuz düşüncelerini azalttığı, geleneksel cinsiyet rollerinin ise artırdığı söylenebilir. Ülkemiz özelinde geleneksel cinsiyet rolü değerlendirildiğinde kadınların ev dışındaki aktif yaşama katılımının engellenmesi ya da kadın işgücüne katıldığında bile onu “iki vardiya (hem işte hem evde)” çalışan bir birey konumuna sokulmasının ön planda olduğu görülmektedir (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Engelli bireylerde de engel durumlarına bağlı olarak yaşadıkları bağımsızlık kaybı onların öz yeterlilik algısının düşmesine sebebiyet verirken, bireyin kendine yönelik olumsuz düşünceler geliştirmesine neden olması (Bitner ve ark. 2010) ile birlikte bir de toplum tarafından dayatılan geleneksel cinsiyet rollerinin eklenmesine bağlı olarak engelli bireylerin kendilerine yönelik olumsuz düşüncelerini artırması beklenen bir durumdur. Eğer kadın ve erkek rollerinin doğru kurgulandığı bir toplumsal anlayış ortaya çıkarsa engelli bireyin kendine yönelik olumsuz düşüncelerinde azalma olması, en azından cinsiyet değişkeninden bağımsız düşünceler geliştirmesi beklenmelidir (Jangra ve ark., 2007).

Literatürde engelli bireylerde toplumsal cinsiyet rolleri ile kişinin kendine yönelik olumsuz düşüncelerini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konu ile alakalı olarak Yumuşak (2004) araştırmasında görme ve engelli ergenlerin özsaygı düzeyleri ile kendilerine yönelik tutumları algılaması arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. 12-19 yaşları arasında 36 görme ve 30 ortopedik engelli olmak üzere

66 kişinin dahil edildiği çalışmada toplumun davranışlarının olumsuz olmasına bağlı olarak engelli bireyin özsaygısının da azaldığı görülmüştür. Bizim araştırmamız açısından çalışmanın bu sonucu değerlendirilecek olursak; toplum tarafından dayatılan cinsiyet rolünün bireyin algıladığı bir toplumsal olumsuzluk olduğu ve bunun kendisine olan yeterlilik ya da özsaygı düzeyini düşürmekle birlikte olumsuz düşünceler geliştirmesine neden olduğu savunulabilir. Bizim örneklemimizden farklı olarak Erdwins ve arkadaşları (1980) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet rolü ve bireyin kendisine yönelik algısı arasındaki ilişki araştırılmıştır. 300 yetişkinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada kendisini düşük düzeyde maskülen tanımlayan erkeklerin ve düşük düzeyde feminen tanımlayan kadınların kendilerine yönelik olumsuz düşüncelerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin kendine yönelik düşüncelerinde cinsiyet rollerinin etkisinin araştırıldığı bir diğer çalışmada Wolter ve Hannover (2015), 113 öğrencinin matematik başarıları değerlendirilmiştir.

Araştırmada kendini feminen tanımlayan kız ve kendisini maskülen tanımlayan erkek öğrencilerin matematik dersine ilişkin kendilerinin başarılarını değerlendirmesinin yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte cinsiyet rolü yönünden net sınırlar belirleyemeyen öğrencilerde olumsuz algıların geliştiği belirlenmiştir. Literatürdeki geçmiş araştırmaların bulguları değerlendirildiğinde, kadın ve erkek rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceleri azaltması ve geleneksel cinsiyet rolünün artırması sonucumuzun literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmamızdan elde edilen bir diğer bulguya göre toplumsal cinsiyet rolleri, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerin %69 gibi yüksek bir oranla önemli bir belirleyicisidir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi olmadığı ve erkek cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kadın ve erkek cinsiyet rolünün engelli bireylerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerini azaltmaktadır. Engelli bireylerin mevcut engel durumlarına bağlı olarak sahip oldukları handikaplar doğru

yönetilmediği ve özellikle sosyal çevre tarafından bu durumun gerçekte bir handikap olduğu, engelliliğin bireyin birçok konuda yetersizliğini doğurduğu düşüncesi dayatıldığı takdirde bireyin kendine ve içinde bulunduğu duruma yönelik olumsuz düşünceler geliştirmesi, psikolojik iyi oluşunda bozulmalar yaşanması ve hayata ilişkin tüm detaylardan kaçmaya çalışması beklenmektedir (Maag ve Behrens, 1989). Bu noktada engelli bireyin algıladığı toplumsal cinsiyet rolünün kadın ve erkek rolleri için ayrı ayrı geleneksellikten ve baskıdan uzaklaşması, bireyin genel yeterliliğini artırıcı şekilde biçimlenmesi çerçevesinde kişilerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerini azaltması beklenen bir durumdur.

Whiteneck ve arkadaşları (2004) omurilik yaralanması geçiren ve bu nedenle fiziksel handikapa sahip olan bireylerde yaşam kalitesi ve yaşama ilişkin rollere katılım ile çevresel faktörler arasındaki ilişki araştırılmıştır. 2000-2002 yılları arasında operasyon geçiren toplam 2726 hasta ile çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ulaşım, evdeki bakım hizmetleri, çevre tarafından önemsenme ve toplumsal role ilişkin görüşlerin kişilerin yaşam kalitesini azalttığı belirlenmiştir. Azalan yaşam kalitesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan psikolojik semptomlar çerçevesinde bu bireylerin hayattaki rollerinden ve içinde buldukları çevreden kaçmaya yönelik düşünceler geliştirdiği belirtilmiştir. Araştırma örneğimizden farklı olarak yetişkin erkekler ile yapılan bir diğer çalışmada Sharpe ve Heppner (1991) cinsiyet rolleri, cinsiyet rolleri çatışması ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 190 yetişkin erkeğin katıldığı araştırmada, erkeklerin maskülenlik düzeylerinin benlik saygısı ve psikolojik iyi oluşlarını artırdığı, depresyonu azalttığı; cinsiyet rolüne ilişkin çatışmaların ise psikolojik iyi oluş ve benlik saygısını azaltırken, depresyonu azalttığı belirlenmiştir. Bununla birlikte maskülenliğe bağlı olarak artan sosyal samimiyet ve hoşnutluk düzeyi dikkate alındığında bu çalışmada erkek katılımcıların erkek cinsiyet rolündeki artışın, onların şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerini azalttığı ve araştırma bulgumuzun literatür ile örtüştüğü savunulabilir.

Araştırmamızın bir diğer sonucuna göre olumsuz otomatik düşünceler faktörlerinden kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlı bir etkisi vardır. Buna göre, toplumsal cinsiyet rolleri kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin %76 gibi yüksek bir oranla önemli bir belirleyicisidir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik

düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi olmadığı ve erkek cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre engelli bireylerde kadın ve erkek cinsiyet rolüne ilişkin algılar bireyin algıladığı kişisel uyumsuzluğu azaltmaktadır. Segui ve arkadaşları (2008)'na göre, engelli bireyler, engelliliğinin türü ve derecesiyle doğrudan ilgili bir dizi bozukluk yaşamaktadır. Bu bozukluklar yorgunluk, depresyon, düşük benlik saygısı ve kişilerarası tatminsizliktir. Her bireyin kendi arzularını, isteklerini, umutlarını, hislerini, vb. yollarını gerçekleştirme biçimi, onların ruh sağlığında önemli bir özellik oluşturur; ev, aile, iş, okul, arkadaşlıklar vb. gibi yaşamlarının farklı bağlamlarında nasıl ortaya çıktığıyla yakından ilişkilidir. Kişinin günlük yaşamına adapte olmaması durumunda, akıl sağlığı olumsuz etkilenerek, günlük yaşamına müdahale etmeye başlar (Echeburúa ve ark., 2000). Bu noktada engelli bireylerde varlığı ortaya koyulan kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin, toplumda doğru tanımlanan ve cinsiyetler arasında eşitliği temel alan rollere bağlı olarak azalması beklenmektedir.

Konu hakkında literatürde yer alan araştırmalar incelendiğinde engelli bireyler arasında toplumsal cinsiyet rollerinin kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerindeki etkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Örneklemimizden farklı olarak Lurye ve arkadaşları (2008), cinsiyet kimliği ve kişisel uyum arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. İki basamakta gerçekleştirilen çalışmanın birinci basamağına 95, ikinci basamağına ise 59 öğrenci dahil edilmiş ve bu öğrenciler ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucuna bağlı olarak kız öğrencilerin kadın cinsiyet rolüne yönelik algısı ve erkek öğrencilerin erkek cinsiyetine yönelik algısının artmasına bağlı olarak kişisel uyum düzeyi de yükselmektedir. Burris ve arkadaşları (1996) tarafından yapılan bir diğer çalışmada da 180 erkek ve 185 kadın olmak üzere toplam 365 üniversite öğrencisinde kişisel uyumsuzluk ile birey cinsiyet rolü ve grup cinsiyet rolü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada kadınlarda feminenlik, erkeklerde ise maskülenlik artışına bağlı olarak kişisel uyumsuzluğun azaldığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar araştırma bulgularımızın literatür ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Engelli bireylerin yalnızlığa yönelik düşüncelerinde de diğer olumsuz otomatik düşünceler faktörlerinde olduğu gibi toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlı etkisi bulunmaktadır. Buna göre toplumsal cinsiyet rolleri yalnızlığa yönelik düşüncelerin %76'sını açıklamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının yalnızlığa yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi olduğu ve erkek cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre erkek cinsiyet rolü ve kadın cinsiyet rolü yalnızlık düzeyini azaltırken, geleneksel cinsiyet rolü yalnızlığa ilişkin algıyı artırmaktadır.

Yalnızlık, bireyin sosyal ilişkilerinin beklendiği gibi olmadığı algılanması ve aidiyet duygusunun bir sonucu olarak gelişmesidir (Arkar 2004). Yalnızlık, sebep ve semptomlara göre farklı isimlerle tanımlanır. Weiss, yalnızlığı duygusal ve sosyal yalnızlık olarak teoride ayırır ve duygusal yalnızlığın aile, özel bir arkadaş ve ilişkilerle ilişkili olduğunu belirtirken, sosyal yalnızlık sosyal ortamdaki arkadaşlıklar ile bağlantılıdır (Beck 1961). Tüm insanların hayattaki diğer insanlarla iletişim kurması ve etkileşimde bulunması gerekir. Sosyal ilişkilerin yokluğundan kaynaklanan yalnızlık, bireylerde çok fazla zihinsel bozukluğa neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, engelli bireylerde yalnızlığın daha sık gerçekleşmesi beklenmektedir (Horowitz ve arkadaşları, 2003). Bu noktada gelenekselleşmiş cinsiyet rollerine bağlı olarak özellikle kadın engellilerin toplumsal rollerdeki yeterlilik düzeyinin düşük olarak görülmesi onların daha fazla yalnızlığa itilmesine neden olacaktır. Yang (2008) tarafından yapılan bir araştırmada cinsiyet ve cinsiyet rollerinin yalnızlık üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 76 kadın ve 44 erkeğin katıldığı araştırmada erkeklerin kadınlara göre daha yalnız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada erkek cinsiyet rolünün yalnızlık düzeyi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülürken, kadınlarda feminenliğin yalnızlık düzeyini azalttığı belirlenmiştir. Wittenberg (1987) ise araştırmasında erkeklerde erkekliğin sosyal yalnızlık ile negatif ilişkili olduğunu, ancak hem erkeklik hem de kadınlığın duygusal yalnızlık ile negatif korelasyon gösterdiğini; kadınlarda erkeklik, sosyal yalnızlık ve duygusal yalnızlık ile negatif

korelasyon eğiliminde olan kadınlık ile negatif ilişkili bulunmuştur. Bu sonuçlar genellikle yukarıdaki çıkarımları desteklemektedir. Johnson ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan bir çalışma daha yüksek erkeklik düzeyinin daha derin yalnızlık duyguları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Genel olarak, çalışmalar hem erkek hem de dişil özelliklere sahip olan androjen bireylerin diğere bireylere göre daha az yalnız olduklarını göstermiştir (Avery, 1982; Berg ve Peplau, 1982; Rotenberg, 1997). Jones ve arkadaşları (1990) ayrıca farklılaşmamış bireylerin en yalnız olduğunu bulmuşlardır. Bu yönü ile araştırma bulgumuzun literatür ile uyumluluk gösterdiği söylenebilir.

Araştırmamızın bir diğere bulgusuna göre ümitsizliğe yönelik düşüncelerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Buna göre toplumsal cinsiyet rolleri, ümitsizliğe yönelik düşüncelerin %74 gibi yüksek bir oranla önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi olmadığı ve erkek cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre engelli bireylerde ümitsizliğe yönelik düşünceler kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü tarafından azaltılmaktadır. Wilgosh (1984)'e göre özellikle öğrenme güçlüğü çeken kişilerde öğrenilmiş bir çaresizlik/ümitsizlik söz konusudur. Bu bireyler en baştan başarısız olacağı düşüncesi ile öğrenilmiş bir çaresizliğe sürüklenmektedir. Engelli bireylerde bu şekilde öğrenilmiş çaresizliğin oluşmasının engellenmesinin doğru kurgulanmış kadın ve erkek cinsiyet rolleri ile sağlanabileceği araştırmamız tarafından ortaya koyulmuştur.

Literatürde engelli bireyler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin ümitsizliğe yönelik düşünceler ile etkisini araştıran herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak araştırma bulgularımızı destekler nitelikte farklı örneklemeler ile yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Baucom (1983), 280 kadın lisans öğrencisi ile cinsiyet rolüne yönelik algılarını ümitsizlik düzeyi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada grup içerisinde karar alma mekanizmasında ümitli ve ümitsiz durumlar

karşısında cinsiyet rollerinin tepkisi ölçülmüştür. Buna göre maskülen rolü düşük ve yüksek olan öğrencilerin hem ümitli hem de ümitsiz durumlarda sorumluluk aldığı görülmüştür. Feminin role sahip öğrencilerin ise sadece ümitli olduğunu düşündükleri durumlarda sorumluluk aldıkları belirlenmiştir. Bu durum kadınlarda feminenliğin ümitsizliği azalttığı şeklinde yorumlanmıştır. Bir diğer çalışmada Baucom ve Danker-Brown (1979), kadınlarda depresyon insidansının daha yüksek olduğunu açıklamaya çalışarak, cinsiyet rollerinin çaresizlik ve depresyon üzerindeki etkisini araştırmıştır. Depresyonun etiolojisinde cinsiyet rollerinin önemli bir faktör olduğunu; erkeksi ve kadınsı cinsellik taşıyan kişilerin çaresizliğin gelişimine özellikle duyarlı olduğunu bulmuşlardır. Baucom ve Danker-Brown, erkeksi cinselliğe sahip kişilerin kontrol ve başarıya daha fazla önem verdiklerini ve bu nedenle yaşamdaki olası çaresizlik durumlarını önleyebildiklerini ortaya atmıştır. Harvey ve Harvey (1995), öğrenilmiş çaresizliğin ırksal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde ortak bir faktör olduğunu bulmuşlardır. Onlar öğrenilmiş umutlu olma olarak adlandırılan ve temelde öğrenilmiş çaresizliğin tersi olan bir kavram önermişlerdir. Öğrenilmiş umutlu olmanın, problem çözme becerilerini etkin bir şekilde öğrenme ve kullanma süreci ve farklı öğrenme deneyimleri sırasında pozitif kontrol uygulama süreci olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, umutlu olmanın güçlendirmeye bağlı olduğunu ve bu nedenle psikolojik müdahalelerin planlanmasında önemli olduğunu bulmuşlardır. Tüm bu araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, araştırma bulgumuzun literatür ile örtüştüğü düşünülmektedir.

Araştırmamız kapsamında engelli bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre toplumsal cinsiyet rolleri algılarının ve olumsuz otomatik düşüncelerinin değişimi değerlendirilmiştir. T-test ve ANOVA ile yapılan analizler kapsamında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının ve olumsuz otomatik düşüncelerin cinsiyete göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yıldız (2017) ergenler ile yaptığı araştırmasında olumsuz otomatik düşüncelerin cinsiyete göre farklılaşmadığını tespit etmiştir. Araştırma bulgularımızdan farklı olarak Aylaz ve arkadaşları (2014), toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının kadın öğrencilerde erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Yaş değişkeni açısından yapılan değerlendirmelerde, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının yaşa göre değişmediği; ancak olumsuz otomatik düşüncelerin tüm faktörlerinin yaşa göre farklılaştığı belirlenmiştir. Buna göre genel olarak, 29 yaş ve

altındaki genç engelli grubunun otomatik düşüncelerinin 30 yaş ve üzerindeki gruba oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. 29 yaş ve altındakilerin kendine yönelik olumsuz düşünceleri, şaşkınlık ve kaçma düşüncesi, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceleri, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceleri, ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceleri 30 yaş ve üzerinelilerden yüksektir. Konu hakkında literatürde yapılan çalışmalarda engelli bireyler özelinde olumsuz otomatik düşüncelerin yaşa göre farklılaşmasını değerlendiren herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak farklı örneklerde otomatik düşüncelerin yaşa göre değişimini inceleyen araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan Nobre ve Pinto-Gouveia (2008), yetişkin bireyler üzerinde yaptığı araştırmasında, ilerleyen yaşa bağlı olarak olumsuz otomatik düşüncelerin azaldığını bulmuştur. Mitchell ve arkadaşları (2013) tarafından yetişkinler ile yapılan bir diğer çalışmada da benzer şekilde artan yaşa bağlı olarak olumsuz otomatik düşüncelerin azaldığı görülmüştür. Tüm bu araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, araştırma bulgumuzun literatür ile örtüştüğü düşünülmektedir. Engelli bireylerin ilerleyen yaşına bağlı olarak hayata ve kendilerine karşı yeterlilik algılarının artması ve engellilik durumuna alışarak, bunu olağan görmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulguları, hem toplumsal cinsiyet rolüne yönelik algının hem de olumsuz otomatik düşüncelerin engelli bireylerin yaşamlarının çoğunu geçirdiği yere bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Genel olarak, yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirenlerin toplumsal cinsiyet rollerine algılarının ve olumsuz otomatik düşüncelerinin büyükşehirlerde geçirenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Kırsal kesimde yaşayan bireylerin daha geleneksel koşullarda bulunması ve toplumsal cinsiyet rollerinde büyükşehirdeki insanlardan daha yüksek duyarlılığa sahip olması beklenen bir durumdur. Bununla birlikte büyükşehirlerde toplumsal gelişmişliğin bir göstergesi olarak engelli bireyler için özel koşulların sağlanması, onların topluma daha iyi entegre olmasını sağlamaktadır. Bu noktada büyükşehirlerde yaşayan engelli bireylerin yaşam kalitelerinin yüksek olması ve buna bağlı olarak da olumsuz otomatik düşüncelerinin düşük olması beklenmelidir.

Araştırma bulgularımıza göre bekar engelli bireylerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceleri, bekar bireylerde evli olanlara göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Fakat kendine yönelik olumsuz düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler, ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ve bir

bütün olarak otomatik düşüncelerin engelli bireyin medeni durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bu noktada evliliğin bağlayıcı rolünün kaçmaya yönelik düşünceleri engellemede etkin rol oynadığı düşünülmektedir. Aysan ve Bozkurt (2004) tarafından yapılan araştırmada da benzer şekilde bekar katılımcıların olumsuz otomatik düşüncelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Öğrenim durumu açısından yaptığımız değerlendirmelerde, hem toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının hem de olumsuz otomatik düşüncelerin lise ve altı ile üniversite ve üzeri eğitim düzeyleri arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan engelli bireylerde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algı daha yüksek iken, olumsuz otomatik düşünceler daha düşüktür. Eğitim seviyesine bağlı olarak toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık düzeyinin artmasının cinsiyet rollerine ilişkin duyarlılığı artırdığı düşünülmektedir. Bununla birlikte eğitim seviyesindeki artışa paralel olarak olumsuz otomatik düşüncelerdeki azalma, eğitilmiş engelli bireylerin kendilerine ve hayata ilişkin düşüncelerinin daha olumlu olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Erzeybek (2015) araştırmasında anne ve babaların eğitim düzeyinin artmasına bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının da yükseldiğini bulmuştur. Bununla birlikte Kapıcı (2010) araştırmasında da olumsuz otomatik düşüncelere ilişkin tüm faktörlerin lise eğitimine sahip kişilerde, üniversite eğitimine sahip olanlardan anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Engelli bireylerin eğitim düzeyleri ile birlikte anne ve babaların eğitim düzeyleri de değerlendirilmiştir. Buna göre hem anne hem de baba eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan kişilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları lise ve altı eğitim düzeyindeki kişilerden daha yüksek bulunurken; olumsuz otomatik düşünceleri daha düşük bulunmuştur.

Ailenin ekonomik durumu açısından yapılan değerlendirmede orta ve üst gelir düzeyindeki engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Altuntaş ve Altunova (2015) tarafından yapılan araştırmada da araştırma bulgumuza paralel şekilde geliri yüksek olan kişilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ekonomik durum açısından yaptığımız diğer değerlendirmede, olumsuz otomatik düşüncelerin de gelir düzeyine göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre gelir düzeyi düşük olan kişilerin olumsuz otomatik düşüncelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun gelir düzeyi ile birlikte artan yaşam kalitesinin olumsuz

otomatik düşünceleri engellemesinin etkili olduğu savunulabilir. Çakar (2014) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmamızın bir diğer bulgusuna göre engeli sonradan olan bireylerin kadın, erkek ve evlilikte cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, engeli doğuştan olan bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte tüm vücut engel kayıp oranı yüksek olan bireylerde toplumsal cinsiyet rollerinin düşük olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, engelin doğuştan ya da sonradan olmasına göre olumsuz otomatik düşüncelerin değişmediği belirlenmiştir. Ancak, tüm vücut engel kayıp oranına göre olumsuz otomatik düşüncelerin farklılaştığı görülmüştür. Buna göre tüm vücut engel kayıp oranı %80 ve üzerinde olan kişilerin olumsuz otomatik düşünceleri daha yüksektir. Engellilik oranının artmasına bağlı olarak bireyin gündelik işlerini yerine getirmekte zorlanmasının artması, toplum tarafından kabul düzeyinin azaldığını düşünmesi ve öz yeterlilik algısının düşmesine bağlı olarak bu kişilerin hayata karşı ümitsizliğe sürüklenmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve K.H.K. Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.** (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 25868, 7 Temmuz 2005.
- Adriaanse, J.A. & Crosswhite, J.J.** (2008). David or Mia? The influence of gender on adolescent girls' choice of sport role models. *Women's Studies International Forum*, 31, 383-389.
- Akbaş, G.** (2010). Avrupa Birliği toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi. *TC. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği* (AB Bakanlığı), Ankara.
- Akdoğan, R.** (2007). Farklı cinsiyet rollerine sahip üniversite öğrencilerinin öfke yaşama biçimleri ve utangaçlık düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, *Eskişehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir.
- Aker, G.** (2014). Öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi hakkındaki tutumları. Yüksek Lisans Tezi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Edirne.
- Akın, A. & Demirel, S.** (2003). Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri (Concept of gender and its effects on health). *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi Halk Sağlığı Özel Eki*, 25 (4), 73-82.
- Akın, E. & Berkem, M.** (2012). İntihar girişiminde bulunan ergenlerde psikiyatrik tanıların, demografik ve klinik özelliklerin değerlendirilmesi. *Fırat Tıp Dergisi*, 17 (4), 228-232.
- Akotia, Charity Sylvia, Adote Anum.** (2012). The Moderating Effects of Age and Education on Gender Differences on Gender Role Perceptions. *Gender and Behaviour*, 10 (2), 5022-5043.
- Altuntaş, O.** (2015). Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Turkish Studies*, 10 (6), 83-100.
- Alver, B., Bozgeyikli, G. & Işıklar, A.** (2011). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı Öğrencilerinin Kaynaştırma Eğitime Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 155-168.
- Anar, B.** (2011). Evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arıcı S.** (2010). Bedensel Engellilerin Turizm Sektöründen Beklentilerinin Tespitine Yönelik Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arıcı, Fatma.** (2011). Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkan, Ç.** (2002). Sosyal model çerçevesinde özürlülüğe yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 11-25.
- Arkar H, Sarı Ö, Fidaner H.** (2004). Relationships between quality of life, perceived social support, social network and loneliness in a Turkish sample. *Yeni Symposium*. 42 (1), 20-27.

- Arpin-Cribbie, C. A. & Cribbie, R. A.** (2007). Psychological correlates of fatigue: Examining depression, perfectionism, and automatic negative thoughts. *Personality and Individual Differences*, 43 (6), 1310-1320
- Arsoy, N.** (2011). *Türk Masallarında Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye.
- Artino, A.R.** (2007). *Bandura, Ross and Ross: Observational learning and the bobo doll*. University of Connecticut.
- Avery, A.W.** (1982). Escaping loneliness in adolescence: The case for androgyny. *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 451-459.
- Aydemir, Ç., Temiz, H. V. & Göka, E.** (2002). Majör depresyon ve özkıyımında kognitif ve emosyonel faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (1), 33-39.
- Aylaz, R., Güneş, G., Uzun, Ö., & Ünal, S.** (2014). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolüne yönelik görüşleri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 23 (5), 183-189.
- Aysan, F., & Bozkurt, N.** (2004). Okul psikolojik danışmanlarının yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ile olumsuz otomatik düşünceleri: İzmir ili örnekleme. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9.
- Başaran S., Gürboğa C., Karçkay K., Uğurlu B., İter E., İsbir E., Akdoğan A. A., Beydoğan B., Parmaksız P. M., Sabuktay A. & Vural H. S.** (2010). Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması. *T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Yorum Yayınları*, Ankara.
- Baucom, D. H.** (1983). Sex role identity and the decision to regain control among women: A learned helplessness investigation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (2), 334-343.
- Baucom, D.H., & Danker-Brown, P.S.** (1979). Influence of sex-roles on the development of learned helplessness. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47, 928-936.
- Baykal, S.** (1991). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1 (2), 66-75.
- Bayoğlu, F.** (2010). Simone de Beauvoir: Öteki Olarak Kadın, *Kaygı Dergisi*, 15 (1), 71-78.
- Beck AT, Ward CH, Mendelson M, Mock J, Erbaugh J.** (1961). An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry*, 4, 561-71.
- Beck, A T.** (1991). *Cognitive Therapy and Emotional Disorders*. Londra: Penguin Psychology.
- Beck, A.T., Freman, A. & Devis, D. D.** (2008). *Kişilik Bozukluklarının Bilişsel Terapisi*. T. Özakkaş (Ed.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Beck, J. S.** (2001). *Bilişsel Terapi Temel İlkeler ve Ötesi*. (Çev. NH Sahin), (Çev. Ed. F. Balkaya, A.ilden Koçkar), Ankara : Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Beck, S.J.,** (2014). *Bilişsel Davranışçı Terapi Temelleri ve Ötesi*. Çev.: M, Şahin, Nobel Yayınları, Ankara.
- Bell, L.C.** (2004). Psikoanalitik theories of gender. In A.H. Eagly, A.E. Beall & R.J. Sternberg (Eds), *The psychology of gender*, (pp. 145- 169). New York: The Guilford Press.
- Bem, S.L.** (1974). The measurement of psychological androgyny, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (2), 155-162.
- Bem, S.L.** (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88 (4), 354-364.

- Bem, S.L.** (1983). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender aschematic children in a gender-schematic society. *Journal of Women in Culture and Society*, 8 (4), 598-616.
- Berg, J. H., & Peplau, L. A.** (1982). Loneliness: The relationship of self-disclosure and androgyny. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8, 624-630.
- Bilgin, Z., Karaca, S. & Pasinlioğlu, T.** (2014). Kadınların ergen çocukları tarafından şiddete maruz bırakılma durumu ve otomatik düşünceler ile ilişkisinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 11 (1), 965-978.
- Bittner, A. K., Edwards, L., & George, M.** (2010). Coping strategies to manage stress related to vision loss and fluctuations in retinitis pigmentosa. *Optometry*, 81, 461-468.
- Bozkurt, N.** (1998). Lise Öğrencilerinin Başarısızlıklarının Altında Yatan Depresyonla İlişkili Otomatik Düşünce Kalıpları, Yayınlanmamış doktora tezi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*: İzmir
- Braddock, D.L. & Parish, S.L.** (2011). Sakatlığın kurumsal tarihi. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Ed.). Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak içinde (s. 101-186).
- Burcu, E.** (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 37-54.
- Burcu, E.** (2013). Engelli Gençlik ve Sosyal Riskler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 32-45.
- Burcu, E.** (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Burr, V.** (1999). *Gender and social psychology*. Newyork: Routledge.
- Buss, D. M.** (1995). Psychological sex differences: Origins through sexual selection. *American Psychological Association*, 50 (3), 164-168.
- Bussey, K. & Bandura, A.** (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106, 676-713.
- Bussey, K. & Bandura, A.** (2004). Social cognitive theory of gender development and functioning. In A.H. Eagly, A.E. Beall & R.J. Sternberg (Eds), *The psychology of gender*, (pp. 92-120). New York: The Guilford Press.
- Çakar, F.S.** (2014). Otomatik düşüncelerin umutsuzluk üzerindeki etkisinin incelenmesi: Benlik saygısının aracılık rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14 (5), 1-16.
- Carter, B.D. & Levy, G.D.** (1988). Cognitive aspects of early sex-role development: the influence of gender schemas on preschoolers' memories and preferences for sex-typed toys and activities. *Child Development*, 59 (3), 782-792.
- Çınar, E. K.** (2013). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Cobb, R.A., Walsh, C.E. & Priest, J.B.** (2009). The cognitive-active gender role identification continuum. *Journal of Feminist Family Therapy*, 21 (2), 77-97.
- Çolak, M. & Çetin, C.** (2014). Öğretmenlerin engelliliğe yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 191-211.
- Connell, R.W.** (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Corey, Gerald.** (2008). *Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları*. çev. Tuncay Ergene. Ankara: Mentis Yayıncılık.

- Damarlı, Özge.** (2006). Ergenlerde Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Bağlanma Stilleri ve Benlik Kavramı Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİE (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü)** (2004, 2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Dökmen, Z.** (2004). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Z.** (2010). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. 2. bs. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Donovan, Roxanne A.** (2007). To blame or not to blame: influences of target race and observer sex on rape blame attribution. *Journal of Interpersonal Violence*, 22, 722–36.
- Durudoğan, H.** (2012). Unes Femmes: Kristeva, Psikanaliz ve Kadın. Zeynep Direk. (Ed.). Cinsiyetli olmak sosyal bilimlere feminist bakışlar (Üçüncü Baskı) içinde (s. 51-66). İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Durudoğan, H.**, (2009). Is the Human Being Homo-Global? or On the Metaphysical Meaning of Globalization?, *Yeditepe'de Felsefe* 8, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Eagly, A.H., Diekmann, A.B., Johannesen-Schmidt, M.C. & Koenig, A.M.** (2004). Gender gaps in sociopolitical attitudes: A social psychological analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87 (6), 796-816.
- Echeburúa, E., Corral, P. & Fernández-Montalvo, J.** (2000). Escala de Inadaptación (EI): Propiedades psicométricas en contextos clínicos. *Análisis y Modificación de Conducta*, 26, 327-340.
- Egan, S.K. & Perry, D.G.** (2001). Gender identity: a multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental psychology*, 37 (4), 451-463. doi: 10.1037//0012-1649.37.4.451.
- Eke-Çoşan, D.** (2006). İki grup kadın arasındaki toplumsal cinsiyet rollerinin algısında değişim: Ankara'da bir araştırma. Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Endendjik, Joyce J., Marleen Groeneveld, Lette Dr. van der Pol, Sheila R. van Berkel, Elizabeth T. Hallers-Hallboom, Judi Mesman, & Marian J. Bakerman-Kranenburg.** (2014). Boys Don't Play with Dolls: Mothers' and Fathers' Gender Talk during Picture Book Reading. *Science and Practice*. 14 (3-4), 141-161.
- Erdwins, C., Small, A., & Gross, R.** (1980). The relationship of sex role to self-concept. *Journal of Clinical Psychology*, 36 (1), 111-115.
- Ergan-Güngör, N.** (2006). Türk atasözleri ve deyimlerinde aile ve akrabalık anlayışı. *Türk Kültürü Kongresinde sunulan bildiri* Cilt II.
- Ergüden, A.D.** (2008). Sosyal dışlanma açısından bedensel engelli bireylerin yaşantılarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eripek, S. (Ed.)** (1998). *Özel Eğitim*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ersöz-Günindi, A.** (1999). *Cinsiyet Rollerine ilişkin beklenti, tutum, davranışlar ve eşler arası sorumluluk paylaşımı* (Kamuda çalışan yönetici kadınlar örneği). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erzeybek, B.** (2015). Anne babaların çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri toplumsal cinsiyet rolleri tutumları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Freeman, A. M. & Dattilio, F. M.** (1992). *Comprehensive casebook of cognitive therapy*. Springer Science and Business Media.

- Gander, M J & Gardiner, H. W.** (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Ankara: İmgeKitabevi.
- George, D. & Mallery, P.** (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 17.0 Update*. 10th Edition, Pearson, Boston.
- Greenberger, D., & Padesky, Ac.** (2015). *Evinizdeki Terapist*, Çev.: E. Stroup, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Gül Ali., Keskin D., Bozkurt, G.,** (2014). Tükenmişlik Sendromu ile Otomatik Düşünceler Arasındaki İlişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15, 93-98.
- Güldü, Ö. & Ersoy Kart, M.** (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (3), 97-116.
- Harvey, C.B., & Harvey, C.M.** (1995). Hopefulness and empowerment in minority help-seekers. *Guidance ve Counseling*, 10 (4), 42-46.
- Horowitz A, Reinhardt JP, Boerner K, Travis LA.** (2003). The influence of health, social support quality and rehabilitation on depression among disabled elders. *Aging ve Mental Health*, 7 (5), 342–350.
- Hughes, B. & Paterson, K.** (2011). Sakatlık sosyal modeli ve kaybolan beden: bir yeti yitimi sosyolojisine doğru. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Ed.). Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak içinde (s. 63-80).
- Jangra, D., Ganesh, A., & Thackray, R.** (2007). Psychosocial adjusment to visual loss in patient with retinitis pigmentosa. *Ophthalmic Genetics*, 28, 25-30.
- Jesse H. Wright, Donna M. Sudak, Douglas Turkington. ve Michael E. Thase.** (2014). *Kısa Süreli Seanslar İçin Yüksek Verimli Bilişsel Davranış Terapisi*. Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi
- Johnson, H. D., McNair, R., Vojick, A., Congdon, D., Monacelli, J., & Lamont, J.** (2006). Categorical and continuous measurement of sex-role orientation: differences in associations with young adults' reports of well-being. *Social Behavior ve Personality: An International Journal*, 34, 59-75.
- Jones, D. C., Bloys, N., & Wood, M.** (1990). Sex roles and friendship patterns. *Sex Roles*, 23, 133-145.
- Kadılar, Elif.** (2011). Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini: Ankara Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Cemalcılar, Z.** (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim.
- Kalkan, Melek, & Hatice Odacı.** (2005). Cinsiyet ve Cinsiyet Rolünün Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutumlarla İlişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (23), 57-64.
- Kapıcı, L.** (2010). *Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Yaratıcılık ile Öğrenilmiş Çaresizlik Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu, Ankara.
- Kapıkıran, Ş.** (2002). Üniversite Öğrencilerinin Sınav Kaygısının Bazı Psiko-Sosyal Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 34-43
- Karahan, T. F., Sardoğan, M. E., Özkamalı, E. & Menteş, Ö.** (2006). Lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin, yaşanan sosyal birim ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (26), 35-45.
- Karasar, N.** (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. ISBN:978-605-5426-58-3. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Karataş, K.** (2002). Özürlülere Karşı Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, Türkiye Körler Federasyonu Yayını, 2, (1), 1-10.
- Kaymak, Ö.** (2011). Yoksulluğun toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Kenrick, D.T., Trost, M.R. & Sundie, J.M.** (2004). Sex roles as adaptations: An evolutionary perspective on gender differences and similarities. In A.H. Eagly, A.E. Beall & R.J. Sternberg (Eds), *The Psychology Of Gender*, (pp. 65- 92). New York: The Guilford Press.
- Kohlberg, L.** (1966). A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes, in E. Maccoby (ed.) *The Development Of Sex Differences*, London, Tavistock.
- Köroğlu, E.** (2009). *Bilişsel Davranışçı psikoterapiler*. İstanbul: HYB Yayınları.
- Koruklu, N, Öner, H., & Oktaylar, H .** (2006). Sınav kaygısı ile başa çıkma programının sınav kaygısına etkisine yönelik deneysel bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19). <http://dergipark.gov.tr/deubefd/issue/25441/268447> adresinden 24 Temmuz 2018 tarihinde erişildi.
- Kulik, L.** (2002). Marital equality and the quality of long-term marriage in later life. *Ageing And Society*, 22 (4), 459-481.
- Kürkçü, D. D.** (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 3 (2), 1-11.
- Kurtoğlu, E.** (2009). Lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
- Leahy, R. L.** (2007). The therapeutic relationship in cognitive-behavioral therapy. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 36 (06), 769-777. İstanbul: Litera yayıncılık
- Leaper, C.** (2011). Research in developmental psychology on gender and relationships: Reflections on the past and looking into the future. *British Journal of Developmental Psychology* 29, 347-356.
- Lennings, C. J.** (1994). A cognitive understanding of adolescent suicide. *Genetic, Social, And General Psychology Monographs*, 120 (3), 289-307.
- Levy, G.D.** (1998). Effects of gender constancy and figure's height and sex on young children's gender-typed attributions. *The Journal of General Psychology*, 125 (1), 65-88.
- Livneh, H.** (1988). A dimensional perspective on the origin of negative attitudes toward persons with disabilities. Harold E. Yuker (Ed.). *Attitudes toward people with disabilities* içinde (s. 35-46). New York: Springer.
- Lurye, L. E., Zosuls, K. M., & Ruble, D. N.** (2008). Gender identity and adjustment: Understanding the impact of individual and normative differences in sex typing. *New Directions For Child And Adolescent Development*, (120), 31-46.
- M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.** (2006). *T.C. Resmi Gazete*, 26184, 31 Mayıs 2006.
- Maag, J.W., & Behrens, J.T.** (1989). Depression and cognitive self-statements of learning disabled and seriously emotionally disturbed adolescents. *The Journal of Special Education*, 23 (1), 17-27.

- Martin, Carol & Halverson, Charles.** (1981). A schematic processing model of sex typing and stereotyping in children. *Child Development*, 52, 10.2307/1129498.
- Maya, İ.** (2013). Türk eğitim sistemindeki cinsiyet eşitsizliklerinin AB ülkeleri ile karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 35 (168).
- Melekoğlu, M.A.** (2013). Özel gereksinimli öğrencilerle yürütülen etkileşim projesinin genel eğitim öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik olumlu tutum ve farkındalık geliştirmeleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamalarla Eğitim Bilimleri*, 13 (2), 1053-1077.
- Mitchell, J. T., Benson, J. W., Knouse, L. E., Kimbrel, N. A., & Anastopoulos, A. D.** (2013). Are negative automatic thoughts associated with ADHD in adulthood?. *Cognitive Therapy and Research*, 37 (4), 851-859.
- Muckenhaupt, M.** (2004). 6.Basım. Bilinçdışının kaşifi. (Çev. F. Akatlı). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Muris, P., Mayer, B., Den Adel, M., Roos, T. & van Wamelen, J.** (2009). Predictors of change following cognitive-behavioral treatment of children with anxiety problems: A preliminary investigation on negative automatic thoughts and anxiety control. *Child Psychiatry And Human Development*, 40 (1), 139-151.
- Nobre, P. J., & Pinto-Gouveia, J.** (2008). Cognitions, emotions, and sexual response: Analysis of the relationship among automatic thoughts, emotional responses, and sexual arousal. *Archives of Sexual Behavior*, 37 (4), 652-661.
- Nosek, A M & Hughes, R B** (2003). Psychosocial Issues of Women with Physical Disabilities: The Continuing Gender Debate. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 46 (4), 224-233.
- Noyan, İ.** (2006). Elit kadın sporcular ve kadın akademisyenler ile spor yapmayan kadınların toplumsal cinsiyet rol özelliklerinin karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- O'Connor, L. E., Berry, J. W., Weiss, J. & Gilbert, P.** (2002). Guilt, fear, submission, and empathy in depression. *Journal of Affective Disorders*, 71, 19-27
- Ökten, Ş.** (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin toplumsal cinsiyet düzeni Gender and power: *The System Of Gender In Southeastern Anatolia*.
- Okur, N. & Erdugan, F.N.** (2010). Sosyal haklar ve özürllüler: Özürllülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme. M. Gülmez, N. Öztepe, N. Mütevellioğlu, O. Karadeniz, H. Kumaş (Ed.), *II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu bildiriler kitabı* içinde (s. 245-263).
- Oniszczenko, W., Jakubowska, U.T. & Stanislawiak, E.** (2011). Gender differences in socio-political attitudes in a Polish sample. *Women's Studies International Forum*, 34, 371-377.
- Özbaba, N.** (2000). Okul öncesi eğitimcilerin ve ailelerin özel eğitime muhtaç çocuklar ile normal çocukların entegrasyonuna (kaynaştırılmasına) karşı tutumları. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, Serap.** (2012). Psikolojik Yardım Alma Tutumu ile Kişilik, Kendini Saklama, Cinsiyet Roller Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özen, M.B. (b.t.).** (2017). Medyanın engellilere bakışı. 27 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.korlerfederasyonu.org.tr/medyaninbakisi.asp> adresinden erişildi.
- Özgökçeler, S. & Alper, Y.** (2010). Özürlüler kanununun sosyal model açısından incelenmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 33-54.
- Özgüven, H.D.** (1999). Psikiyatrik kriz vakalarında hatalı otomatik düşünceler ve fonksiyonel olmayan tutumların sıklığı. *Kriz Dergisi*, 7 (2), 9-16.
- Özgüven, E.** (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztürk M.O.** (2008). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 11. Baskı, 1. Cilt, Ankara, 2008.
- Özyürek, M.** (2013). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Kök.
- Polat, Ç.S.** (2011). Engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamaların başka dilde aşk filmi üzerinden incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Polat, D.** (2006). Evli bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Polat, Sevda** (2010). Eğitimde Ve Sınıf İçi Süreçlerde Cinsiyetçi Yaklaşımlar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Rotenberg, K.J.** (1997). The relation between loneliness and gender role orientation reconsidered. *Representative Research in Social Psychology*, 21, 23-32.
- Sachs, R.** (2003). Integrating disability studies into existing curriculum. 2 Haziran 2018 tarihinde <https://cms.montgomerycollege.edu/EDU/Plain.aspx?id=27413> adresinden erişildi.
- Şahin, N.H. & Şahin, N.** (1992). Reliability and validity of the turkish version of the automatic thoughts questionnaire. *Journal of Clinical Psychology*, 48 (3), 334-340.
- Sari, M.** (2012). Exploring gender roles' effects Turkish women teachers on their teaching practices. *International Journal of Educational Development*, 32, 814-825.
- Savaşır, I. & Senar, B.** (2003). *Depresyonun Bilişsel-Davranış Tedavisi. Bilişsel-Davranışçı Terapiler*. Ankara: Turk Psikologlar Derneği Yayınları. 17-46.
- Seguí, J. D., Ortiz, M. & De Diego, Y.** (2008). Factores asociados al estrés del cuidador primario de niños con autismo: sobrecarga, psicopatología y estado de salud. *Anales de Psicología*, 24 (001), 100-105.
- Senemoğlu, N.** (2010). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Shakespeare, T.** (2011). Sakatlık sosyal modeli. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Ed.). Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak içinde (s. 51-62).
- Sharpe, M. J., & Heppner, P. P.** (1991). Gender role, gender-role conflict, and psychological well-being in men. *Journal of Counseling Psychology*, 38 (3), 323-330.
- Silverman, S. & Diguseppe, R.** (2001). Cognitive-Behavioral constructs and children's be-havioral and emotional problems. *Journal or Rational Emotive Cognitive-Behavior Therapy*, 19 (2), 119-134.
- Şirin, H. & Izgar, H.** (2013). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Olumsuz Otomatik Düşünceleri Arasındaki İlişki. *İlköğretim Online*, 12 (2).
- Sönmez, Ö.F., Karatekin, K. & Merey, Z.** (2013). Ulusal televizyon kanallarında engelli hakları. *Turkish Studies*, 8 (8), 2073-2095.

- Stout, Jane G., Victoria A. Grunberg, Tiffany A. Ito.** (2016). Gender roles and stereotypes about science careers help explain women and men's science pursuits. *Sex Roles*, 75, 490-499.
- T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.** (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. Ankara.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S.** (2013). *Using Multivariate Statistics*. Pearson, Boston.
- Tekeli, E.** (2011). Toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadın mağduriyeti. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tosun, Z.** (2010). Cinsiyet rolü yöneliminin ablalık ve ağabeylik ile ilişkisinin toplumsal rol kuramı bağlamında değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Trivers R.** (1972). Parental investment and sexual selection. In B. Campbell (Eds.). *Sexual Selection and the Descent of Man, 1871-1971*, (pp. 136-79). Chicago: Aldine
- Trommsdorf, G. & Iwawaki, S.** (1989). Students' perception of socialisation and gender role in Japan and Germany. *International Journal of Behavioral Development*, 12 (4), 485-493.
- Tümkiye, S. & İflazoğlu, U. A.** (2000). Ç Ü Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Otomatik Düşünce ve Problem Çözme Düzeylerinin Bazı Sosyo Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (6).
- Tümkiye, S., Çelik, M. & Aybek, B.** (2011). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışlar otomatik düşünceler umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2).
- Türk Dil Kurumu. (TDK)** (2018). Büyük Türkçe Sözlük. Risk. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5878a94b006e54.64406126.
- Türkçapar , H.** (2009a). *Bilişsel Terapi Temel İlkeler Ve Uygulama*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Türkçapar, H.** (2009b). *Klinik Uygulamada Bilişsel Davranışçı Terapi: Depresyon*. Ankara: Hekimler yayın Birliği.
- Turner, Sandra.** (2000). Recognizing and Enhancing Natural Resiliency in Boys and Girls. Resiliency Enhancement. ed. Elaine Norman. New York: Columbia University Press, 29-39.
- Uluocak, Ş & Aslan, C.** (2012). *Toplum ve Engelliler*, Çanakkale Kitaplığı Akademi, Çanakkale.
- Ulutaşdemir, N.** (2007). Engelli Çocukların Eğitimi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2 (5), 2.
- Ümmet, D.** (2007). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Kaygının Cinsiyet Roller ve Aile Ortamı Bağlamında İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünal, A.** (2010). Türk çocuk edebiyatında engellilerin temsili (1969-2009). Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vatandaş, C.** (2002). Dilenciler ve dilencilik (sosyolojik bir araştırma). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 170-183.

- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. & Taşkın, L.** (2007). Kafkas üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 26-38.
- Whiteneck, G., Meade, M. A., Dijkers, M., Tate, D. G., Bushnik, T., & Forchheimer, M. B.** (2004). Environmental factors and their role in participation and life satisfaction after spinal cord injury1. *Archives of Physical Medicine And Rehabilitation*, 85 (11), 1793-1803.
- Wilgosh, L.** (1984). Learned Helplessness in Normally Achieving and Learning Disabled Girls. *Mental Retardation and Learning Disability Bulletin*, 12 (2), 64-70.
- Wittenberg, M. T.** (1987). *Emotional and social loneliness: An examination of social skills, attributions, sex role, and object relational perspectives*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Rochester, Rochester/ABD.
- Wolter, I. B., & Hannover, B.** (2016). Gender role self-concept at school start and its impact on academic self-concept and performance in mathematics and reading. *European Journal of Developmental Psychology*, 13 (6), 681-703.
- World Health Organizastion** (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*, WHO Library Cataloging Publication Data, Genova.
- World Health Organization** (2001). *International Classification of Functioning And Disability And Health (ICF)*. Genava, Switzerland.
- Yang, J.** (2008). Relationship Between Gender Traits and Loneliness: The Role of Self-Esteem. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Brandeis University, Waltham/ABD.
- Yaralılar, T.** (2010). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yardımcı, S.** (2015). Sakatlığın tarihsel inşası. Kenan Çayır, Melisa Soran, Melike Ergün (Ed.). Engellilik ve ayrımcılık: eğitimciler için temel metinler ve örnek dersler içinde (s. 7-17). İstanbul: Karekök.
- Yaşın-Dökmen, Zehra.** (2003). Çalışma Durumları Farklı Üç Grup Kadında Ruh Sağlığı, Kontrol Odağı İnancı ve Cinsiyet Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*. 18 (51), 111-124.
- Yavuz, F.** (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sosyal dışlanma sorunsalı üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yavuzer, Y. & Karataş, Z.** (2012). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1-7.
- Yıldız, M.** (2017). Ergenlerde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Sosyal Becerilere Etkisi. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 3 (1), 45-55.
- Yılmaz, D. V., Zeyneloğlu, S., Kocaöz, S., Kısa, S., Taşkın, L., & Eroğlu, K.** (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 775-792.
- Yılmaz, Mücahide Fatma.** (2014). Erişkin Evli Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Rolü ile Cinsel Doyumun İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yogev, Ş. P.** (2006). Ergenlerde Toplumsal Cinsiyetin Kazanılması Aile, Okul ve Arkadaş Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yumuşak, Ş.** (2004). Görme Ve Ortopedik Engelli Ergenlerin Özsaygı Düzeyleri İle Kendilerine Yönelik Toplumsal Tutumları Algılamalarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yuval-Davis, N.** (2003). *Cinsiyet ve Millet*. 1.bs. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zausniewski, J. A., Chung, C., Chang, H. & Krafcik, K.** (2002). Predictors of resourcefulness in school-aged children. *Issues in Mental Health Nursing*, 23 (4), 385-401,
- Zeyneloğlu, S. & Terzioğlu, F.** (2011). Development and psychometric properties gender roles attitude scale. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40 (40), 409-420.
- Zeyneloğlu, S.** (2008). Ankara'da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

EKLER

- Ek 1.** Kişisel Bilgi Formu
- Ek 2.** Toplumsal Cinsiyet Rollerı Ölçeği
- Ek 3.** Otomatik Düşünceler Ölçeği
- Ek 4.** Etik Onay Belgesi

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu

Bu araştırma, İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Tez çalışması kapsamında Ortopedik Engelli Bireylerde Olumsuz Otomatik Düşünceler ile Toplumsal Cinsiyet Rollerini arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Sonuçlar sadece bilimsel amaçla kullanılacak, hakkınızdaki kişisel bilgiler gizli tutulacak ve herhangi bir kurum ile paylaşılmayacaktır.

Araştırmayla ilgili herhangi bir problemle karşılaştığınızda irtibat bilgilerinden araştırmacıya ulaşabilirsiniz.

İlgi ve katkılarınız için teşekkür ederiz.

Simge KILIÇ
(İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi)
Email: simge_kilic@hotmail.com

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
2. Yaşınız:
3. Yaşamınızın çoğunu nasıl bir yerde geçirdiniz?
() Köy-kasaba
() İlçe
() Şehir
() Büyükşehir
4. Medeni durumunuz () Evli () Bekar
5. Ailenizin ekonomik durumunu nasıl algılıyorsunuz?
() Alt
() Orta
() Üst
6. Öğrenim durumunuz nedir?
() Okur-yazar değil
() Okur-yazar
() İlkokul mezunu
() Ortaokul mezunu
() Lise mezunu
() Üniversite mezunu
() Lisansüstü
7. Annenizin öğrenim durumu nedir?
() Okur-yazar değil
() Okur-yazar
() İlkokul mezunu
() Ortaokul mezunu
() Lise mezunu
() Üniversite mezunu
() Lisansüstü

8. Babanızın öğrenim durumu nedir?

- Okur-yazar değil
- Okur-yazar
- İlkokul mezunu
- Ortaokul mezunu
- Lise mezunu
- Üniversite mezunu
- Lisansüstü

9. Engel durumunuz doğuştan mı, sonradan mı ortaya çıktı?

- Doğuştan
- Sonradan

9a: Sonradan ortaya çıktıysa kaç yaşında ortaya çıktı? ()

10. Tüm vücut engel kaybı oranınız % kaçtır?

- % 40 altında
- % 40 - % 60 arasında (3. Derece)
- % 60 - % 80 arasında (2. Derece)
- % 80 - % 100 arasında (1. Derece)

Ek 2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ölçeği

Bu ölçekteki cümleler, sizin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarınızı belirlemek için hazırlanmıştır. Bu cümlelerden hiçbirisinin doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Her cümle ile ilgili görüş, kişiden kişiye değişebilir. Bunun için vereceğiniz cevaplar sizin kendi görüşünüzü yansıtmalıdır. Her cümle ile ilgili görüşünüzü belirtirken, önce cümleyi dikkatlice okuyunuz sonra, cümlede belirtilen düşüncenin, sizin düşünce ve duygularınıza ne derecede uygun olduğuna karar veriniz.

Cümlelerin karşısındaki yerlere aşağıdaki örneğe uygun olarak çarpı (X) koyarak işaretleyiniz. Bir cümleyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni işaretleyiniz ve **lütfen bütün cümleleri işaretlemeyi unutmayınız.**

Tutum İfadeleri	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Kızlar, ekonomik bağımsızlıklarını kazandıklarında ailelerinden ayrı yaşayabilmelidir.	1	2	3	4	5
2. Erkeğin evde her dediği yapılmalıdır.	1	2	3	4	5
3. Kadının yapacağı meslekler ile erkeğin yapacağı meslekler ayrı olmalıdır.	1	2	3	4	5
4. Evlilikte çocuk sahibi olma kararını eşler birlikte vermelidir.	1	2	3	4	5
5. Bir genç kızın evleneceği kişiyi seçmesinde son sözü baba söylemelidir.	1	2	3	4	5
6. Kadının erkek çocuk doğurması onun değerinin arttırır.	1	2	3	4	5
7. Kadının doğurganlık özelliği nedeniyle, iş başvurularında erkekler tercih edilmelidir.	1	2	3	4	5
8. Ailede ev işleri, eşler arasında eşit paylaşılmalıdır.	1	2	3	4	5
9. Kadının yaşamıyla ilgili kararları kocası vermelidir.	1	2	3	4	5
10. Kadınlar kocalarıyla anlaşamadıkları konularda tartışmak yerine susmayı tercih etmelidir.	1	2	3	4	5
11. Bir genç kız, evlenene kadar babasının sözünü dinlemelidir.	1	2	3	4	5
12. Ailenin maddi olanaklarından kız ve erkek çocuk eşit yararlanmalıdır.	1	2	3	4	5
13. Çalışma yaşamında kadınlara ve erkeklere eşit ücret ödenmelidir.	1	2	3	4	5
14. Bir erkeğin karısını aldatması normal karşılanmalıdır.	1	2	3	4	5
15. Kadının çocuğu olmuyorsa erkek tekrar evlenmelidir.	1	2	3	4	5
16. Kadının temel görevi anneliktir.	1	2	3	4	5
17. Evin reisi erkektir.	1	2	3	4	5
18. Dul kadında dul erkek gibi yalnız başına yaşayabilmelidir.	1	2	3	4	5
19. Bir genç kızın, flört etmesine ailesi izin vermelidir.	1	2	3	4	5
20. Ailede kararları eşler birlikte almalıdır.	1	2	3	4	5

21. Bir kadın akşamları tek başına sokağa çıkabilmelidir.	1	2	3	4	5
22. Eşler boşandığında mallar eşit paylaşılmalıdır.	1	2	3	4	5
23. Kız bebeğe pembe, erkek bebeğe mavi renkli giysiler giydirilmelidir.	1	2	3	4	5
24. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.	1	2	3	4	5
25. Erkeğin maddi gücü yeterliyse kadın çalışmamalıdır.	1	2	3	4	5
26. Evlilikte, kadın istemediği zaman cinsel ilişkiyi reddetmelidir.	1	2	3	4	5
27. Mesleki gelişme fırsatlarında kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanınmalıdır.	1	2	3	4	5
28. Evlilikte erkeğin öğrenim düzeyi kadından yüksek olmalıdır.	1	2	3	4	5
29. Bir kadın cinsel ilişkiyi evlendikten sonra yaşamalıdır.	1	2	3	4	5
30. Ailede erkek çocuğun öğrenim görmesine öncelik tanınmalıdır.	1	2	3	4	5
31. Erkeğin evleneceği kadın bakire olmalıdır.	1	2	3	4	5
32. Alışveriş yapma, fatura ödeme gibi ev dışı işlerle erkek uğraşmalıdır.	1	2	3	4	5
33. Erkekler statüsü yüksek olan mesleklerde çalışmalıdır.	1	2	3	4	5
34. Ailede kazancın nasıl kullanılacağına erkek karar vermelidir.	1	2	3	4	5
35. Bir erkek gerektiğinde karısını dövmelidir.	1	2	3	4	5
36. Evlilikte gebelikten korunmak sadece kadının sorumluluğudur.	1	2	3	4	5
37. Bir kadın hastaneye gittiğinde kadın doktora muayene olmalıdır.	1	2	3	4	5
38. Evlilikte erkeğin yaşı kadından büyük olmalıdır.	1	2	3	4	5

Ek 3. Otomatik Düşünceler Ölçeği

Aşağıda kişilerin zaman zaman aklına gelen bazı düşünceler sıralanmıştır. Lütfen her birini okuyarak bu düşüncenin SON BİR HAFTA içinde AKLINIZDAN NE SIKLIKTA GEÇTİĞİNİ işaretleyiniz. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuyunuz ve maddelerin yanındaki uygun sayıyı aşağıdaki şıkları dikkate alarak işaretleyiniz.

1=Hiç 2=Ender Olarak 3=Arada Sırada 4=Sıklıkla 5=Hep aklımdaydı

1	Tüm dünya bana karşıymış gibi geliyor.	1	2	3	4	5
2	Hiçbir işe yaramıyorum.	1	2	3	4	5
3	Neden hiç başarılı olamıyorum?	1	2	3	4	5
4	Beni hiç kimse anlamıyor.	1	2	3	4	5
5	Başkalarını düş kırıklığına uğrattığım oldu.	1	2	3	4	5
6	Devam edebileceğimi sanmıyorum.	1	2	3	4	5
7	Keşke daha iyi bir insan olabilseydim.	1	2	3	4	5
8	Öyle güçsüzüm ki...	1	2	3	4	5
9	Hayatım istediğim gibi gitmiyor.	1	2	3	4	5
10	Kendimi düş kırıklığına uğrattım.	1	2	3	4	5
11	Artık hiçbir şeyin tadı kalmadı.	1	2	3	4	5
12	Artık dayanamayacağım.	1	2	3	4	5
13	Bir türlü harekete geçemiyorum.	1	2	3	4	5
14	Neyim var benim?	1	2	3	4	5
15	Keşke başka bir yerde olsaydım.	1	2	3	4	5
16	Hiçbir şeyin iki ucunu bir araya getiremiyorum.	1	2	3	4	5
17	Kendimden nefret ediyorum.	1	2	3	4	5
18	Değersiz bir insanım.	1	2	3	4	5
19	Keşke birden yok olabilseydim.	1	2	3	4	5
20	Ne zorum var benim?	1	2	3	4	5
21	Hayatta hep kaybetmeye mahkumum.	1	2	3	4	5

22	Hayatım karmakarışık.	1	2	3	4	5
23	Başarısızım.	1	2	3	4	5
24	Hiçbir zaman başaramayacağım.	1	2	3	4	5
25	Kendimi çok çaresiz hissediyorum.	1	2	3	4	5
26	Bir şeylerin değişmesi gerek.	1	2	3	4	5
27	Bende mutlaka bir bozukluk olmalı.	1	2	3	4	5
28	Geleceğim kasvetli.	1	2	3	4	5
29	Hiçbir şey için uğraşmaya değmez.	1	2	3	4	5
30	Hiçbir şeyi bitiremiyorum.	1	2	3	4	5

Ek 4. Etik Onay Belgesi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

THE REPUBLIC OF TURKEY
ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY

Sayı: B.30.2.AYD.0.41.00.00/0 20- 911

12.10.2018

Konu: Simge Kılıç Hk.

SAYIN SİMGE KILIÇ

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz "Kişisel Bilgi Formu", "Otomatik Düşünceler Ölçeği" ve "Toplumsal Cinsiyet Roller Ölçeği" konulu anketleriniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 07.06.2018 tarihli ve 2018/15 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Gıgdem ÖZARI
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

İrtibat Bilgileri

Ad soyad : Simge KILIÇ
Adres Bilgileri : Türkiye – İstanbul (Avr.) – Beyoğlu (Okmeydanı)
Ev Telefonu : 90 (212) 220 84 58
Cep Telefonu : 90 (544) 237 14 39
E-Posta : simge_kilic@hotmail.com

Kişisel Bilgiler

Çalışma Durumu : Çalışıyor
Toplam Tecrübe : 8 yıl
Eğitim Durumu : Yüksek Lisans
Medeni Durumu : Bekar
Uyruk : Türkiye
Doğum Tarihi : 30.04.1986
Doğum Yeri : Türkiye – İstanbul (Şişli)
Sürücü Belgesi : Yok
Sigara Kullanımı : Yok
Engel Durumu : Nörolojik Hastalıklar – Bedensel Engelli (85% - Kas Hastalığı – Yardımcı Cihaz / Tekerlekli Sandalye)

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans İstanbul Aydın Üniversitesi / Psikoloji
Not Ortalaması: 4 / 4
Dönem: 02.2016 – 10.2018 (Mezun)

Üniversite (Lisans) Anadolu Üniversitesi / İşletme
Not Ortalaması: 64.5 / 100
Dönem: 10.2005 - 05.2010 (Mezun)

Üniversite (Ön Lisans) Sakarya Üniversitesi / Bilgisayar Tek. ve Programlama
Not Ortalaması: 2.89 / 4
Dönem: 09.2007 - 06.2009 (Mezun)

Lise (Orta Öğretim) Ahmet Buhan Anadolu Lisesi
Not Ortalaması: 4,69 / 5
Dönem: 09.2000 – 06.2004 (Mezun)

İş Tecrübesi

11.2017 – Devam ediyor **WESTERN UNION BPN ÖDEME KURULUŞU**

- İşlem merkezi departmanında çalışılmakta.
- Yurtiçi ve yurtdışı para transferlerinin güvenli akışını sağlamak ve anlık gelen para transferi işlemlerini kontrol etmek.
- Pasaport, ehliyet, vize vb. kimlik tipleri ile yapılan ödemelerde sahtecilik işlemlerine karşı kontroller sağlamak ve önlemler almak.
- Acente sistem kurulumları ve teknik konularda uzaktan teknik destek vermek.
- Western Union Global ile iletişim halinde para transferi işlemlerinde değişiklikler yapmak.

02.2015 – 07.2017 (Home office) **GÜL KAYNAK DETOKS VE SAĞLIKLI BESLENME**

- Sosyal medya uzmanlığı yapmak.
- Müşteri ilişkilerini yönetmek.
- Sağlıklı beslenme, diyet ve detoks hakkında araştırma yapmak.
- Ön muhasebe tutmak.
- Mail trafiğini yönetmek.

10.2011 – 01.2017 (5 sene, 4 ay) **CEVA LOJİSTİK**

- Yazılım uzman yardımcısı olarak görev alındı.
- Şirket içi Windows tabanlı yazılım geliştirme.
- Saha kullanıcılarına geliştirilen yazılım ile ilgili eğitim verme / kullanım kılavuzu oluşturma.

06.2008 – 10.2010 (2 sene, 5 ay) **AVON KOZMETİK**

- Müşteri temsilcisi olarak görev alındı.
- Telefon ve mail yoluyla müşterilerden gelen soru ve taleplere yanıt vermek.
- İngilizce çevirilerde destek olmak.
- Saha çalışanlarının hedefleri ve cirolarını kontrol etmek.
- Kampanya süreçleri ve tanıtımlarını düzenlemek.

03.2008 – 05.2008 (2 ay) **BOYNER HOLDİNG**

- Telemarketing (telefon ile satış) temsilcisi olarak görev alındı.
- Sağlık hizmetleri veren bir paket ürünün telefon ile tanıtılması ve satışı.

Staj

06.2017 – 09.2017 (3 ay) **TÜRKİYE BEYAZAY DERNEĞİ**

- İşkur'a işçi alımı için yönlendirilecek engelli bireyler ile ön görüşme yaparak; yetenek ve psikolojik değerlendirmelerini yapmak ve raporlamak.

05.2017 – 06.2017 (1 ay) **ÖZEL AVRUPA TIP MERKEZİ**

- Fizik tedavi için kuruma gelen engelli bireylere destek ve motivasyon görüşmesi yapmak.

Yabancı Dil Bilgisi

	Okuma	Yazma	Konuşma
İngilizce	İyi	İyi	Orta

Bilgisayar Bilgileri

- Bilgisayar işletmenliği konusunda orta düzeyde bilgim bulunmakta.
- Office uygulamaları konusuna hakimim.
- Bilgisayar yazılım konusunda bilgilerim: ASP, Visual Basic, C++, C#, SQL, HTML, Fireworks

Sertifika Bilgileri

Bilişim

- **MCP+SB - Microsoft Certified Professional + Site Building (Microsoft Sertifikasyon programları)**
Smart Pro - 23.09.2011 / Kurs içeriği: C# ve ASP.NET web yazılım dili ve SQL Server 2008 yönetimi
- **MCAD Microsoft Certified Application Developers (Microsoft Sertifikasyon Programları)**
Bilge Adam – 14.07.2010
- **Wordpress Web Tasarımı**
Aydın Üniversitesi Uzaktan Eğitim – 05.07.2017

- **Bootstrap Eğitimi**
Aydın Üniversitesi Uzaktan Eğitim – 10.07.2017
- **İş Dünyasında Sosyal Medya Kullanımı (Facebook, Twitter, Prezi Sunum Hazırlama)**
Aydın Üniversitesi Uzaktan Eğitim – 15.07.2017

Yabancı Diller

- **İngilizce**
EFINST – 30.10.2010
- **İş İngilizcesi (Toplantı yönetimi / İngilizce mail yazma)**
Aydın Üniversitesi Uzaktan Eğitim – 10.07.2017
- **İşaret Dili**
İstanbul İşletme Enstitüsü – 27.04.2017

Seminerler ve Kurslar

- **Avon Kozmetik Eğitim Birimi**
24.06.2008 - 04.07.2008 (10 gün)
Telefon ile etkili konuşma, problemlı müşteri ile görüşme, telefon ile tahsilat yapma becerisi kazanma
- **Abdullah Bozgeyik**
23.09.2011 - 23.09.2011 (3 saat)
İş dünyasında yenilikçi fikirler, girişimcilik ve başarılı yöneticilik teknikleri
- **Zuhal Karan**
22.09.2011 - 22.09.2011 (4 saat)
İş dünyasında kendini ifade etme teknikleri
- **Kişisel Gelişim ve Eğitim**
Çağlar Çabuk / 4 Boyut Koçluk 20.09.2011 - 22.09.2011 (12 saat)
İş arama evreleri, bu süreçte yapılması gereken doğru ve yanlışlar, mobing, iş hukuku
- **Koçluk Eğitimi**
Funda Etan / 4 boyut koçluk 21.09.2011 - 22.09.2011 (15 saat)
Kişisel hedef belirleme ve aktivasyon oluşturma (iş sektörü ve kariyer)

- **Nefes ve Yaşam Koçluğu Eğitimi (Human Design Analizi)**
Nevşah Fidan / 10.03.2015 – 02.05.2017 (3 hafta)
Nefes seansları yapma, danışanlara koçluk yapma konusunda eğitim
- **Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi**
Psikanalitik Bakışlar / 01.05.2017 – 02.05.2017 (2 gün)
Ayrılık ve yas konusu üzerine sempozyum ve workshop
- **İstanbul Aydın Üniversitesi Çocuk Resim Analizi**
Yrd. Doç. Dr. Aylin Sözer Çapan / 24.11.2016 (1 gün)
Temel düzeyde çocuk resimleri analizi eğitimi
- **İstanbul Aydın Üniversitesi MMPI Eğitimi**
Uzm. Psikolog Ferhat Akpınar / 10.03.2017 (1 gün)
Temel MMPI (Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envarteri) eğitimi
- **Otizm Vakfı**
Otizm ve eylem planı hakkında bilgilendirme, workshop /
02.04.2017
- **Gül Kaynak Detoks ve Sağlıklı Yaşam**
Gül Kaynak / 03.2005 / 12.2016 / 04.2017
Sağlıklı ve doğru, beslenme, detoks, kimyasal katkıları ve hastalığa sebep olan yiyecekler vb. hakkında farklı eğitimler

Hobi ve İlgi Alanları

- Köşe yazarlığı / deneme, hikaye vb. yazmak (yasadikka.com, engelsizkariyer.com, mynet.com)
- Kitap okumak
- Film izlemek
- Müzik dinlemek
- Yağlı boya resim yapmak

Referanslar

Yrd. Doç. Dr Aylin Sözer ÇAPAN İstanbul Aydın Üniversitesi Öğretim Görevlisi
0544 510 3030

Doç. Dr. Z. Nurdan Baysal Marmara Üniversitesi Öğretim Görevlisi
0532 223 6663

Profesör Nuran Bayram Uludağ Üniversitesi Öğretim Görevlisi
0532 566 8384